

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİN VE FELSEFE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ

TÜRKİYE'DE DİN SOSYOLOJİSİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Fatma KENEVİR

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

ANKARA-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DİN SOSYOLOJİSİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ

.....

Doç. Dr. Şahin GÜRSOY

.....

Yrd. Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu

.....

Tez Sınavı Tarihi

Kenevir, Fatma, Türkiye’de Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Yrd. Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu, s.230.

ÖZET

Bu araştırma, Türkiye’de din sosyolojisi alanında katkısı bulunan sosyologları tanıtmaya ve bu alandaki çalışmalarını tespit edebilmeye yöneliktir. Araştırma giriş ve sonuç dışında iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci kısmında Cumhuriyetin kuruluş aşaması ve sonrasında din sosyolojisiyle ilgilenmiş ve bu konuda eserler vermiş sosyologlar tanıtılmıştır. Bu sosyologların yöntemleri, katkıları üzerinde durularak bu alanda verdikleri eserler tanıtılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci kısmında Türkiye’de din sosyolojisinin kurumsallaşmasıyla birlikte İlahiyat Fakülteleri çatısı altında, din sosyolojisi ana bilim dalında görev yapmış ve yapmakta olan din sosyologlarının bu alanda verdikleri eserlere yer verilmiştir.

Sonuç olarak gerek din sosyolojisi alanında yapılacak çalışmalara duyulan ihtiyaç nedeniyle ve gerekse din sosyolojisinin kurumsallaşmasından itibaren din sosyolojisinde artan akademik kadroyla birlikte din sosyolojisinin hızlı bir ilerleme kaydettiği tespit edilmiştir.

Kenevir, Fatma, Development and Origins of the Sociology of Religion in Turkey, Master Thesis, Advisor: Assist. Professor Dr. İhsan Çapcıoğlu, 230 pp.

ABSTRACT

This study aims at presenting the sociologists who had contributed to the research on the sociology of religion and to discuss this type research carried out in Turkey. The study has two sections in addition to the sections of Introduction and Conclusions. In the first section of the study, the focus is on the studies in the sociology of religion during and after the establishment of the Republic and on the scholars produced the studies concerning the topic. More specifically, their preferred sociological methods and contributions are given in this section to provide a detailed information on their work.

The second section of the study deals with the work of those sociologists of religion who worked and still are working in the branch of religion sociology within the Faculty of Theology established after the sociology of religion became institutionalized in Turkey.

The study concludes that the sociology of religion in Turkey has experienced a rapid development as a result of the need for the related research and as a result of its institutionalization, leading to the rise in the number of the sociologists of religion.

ÖNSÖZ

Toplumun anlaşılması ve açıklanmasında onun başat kurumlarından biri olan dinin açıklanması önemli bir yer tutar. Çünkü din toplumun diğer kurumlarıyla yakından ilişkilidir ve diğer kurumların açıklanabilmesi için dinin açıklanabilmesi gerekir.

Konusu itibariyle din sosyolojisinin tarihini I. Meşrutiyete kadar götürmek mümkün iken modern bilim formundaki din sosyolojisinin tarihi ancak 100 yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye’de de din sosyolojinin tarihi aşağı yukarı aynı döneme rastlamaktadır.

Bu çalışmada da yakın bir geçmişi olan din sosyolojisinin tarihi ele alınmıştır. Bu çerçevede önce sosyolojinin doğuşunda etkin olan faktörler ve sosyolojinin gelişimi üzerinde durulmuştur. Daha sonra din sosyolojisinin doğuşu ve gelişimi ele alınmıştır. Türkiye’nin son 150 yılda yaşadığı hızlı değişimlerden din kurumunun etkilenişi ve bu değişimlerdeki rolü, sosyologların genellikle din sosyolojisinin konularıyla ilgilenmesine yol açmıştır.

Son olarak çalışmalarım esnasında bana yol gösteren ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük katkıları olan değerli hocalarım Prof. Dr Niyazi Akyüz’e ve Yrd. Doç. Dr. İhsan Çapcıoğlu’na teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma KENEVİR

KISALTMALAR

a.g.e. :Adı geçen eser

a.g.m. :Adı geçen makale

A.Ü.İ.F.D. :Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

bkz. :Bakınız

C. :Cilt

Çev. :Çeviren

Ed. :Editör

Haz. :Hazırlayan

S. :Sayı

s. :Sayfa

vb. :Ve benzeri

U.Ü.İ.F.D. :Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
A.GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
2) ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
3) ARAŞTIRMANIN AMACI	2
4) ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
5) YÖNTEM	3
1. BİRİNCİ BÖLÜM	
DİN SOSYOLOJİSİNİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ	5
A. Sosyolojinin Doğuşu	5
B. Din Sosyolojisinin Doğuşu	23
DİN SOSYOLOJİSİNE KATKISI BULUNAN İLK DİN SOSYOLOGLARI	25
1. ZİYA GÖKALP.....	25
2. İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU	29
3. SALAHADDİN ASIM.....	33
4. HANS FREYER.....	39
5. NECMETTİN SADIK SADAN.....	41
6. HİLMİ ZİYA ÜLKEN	54
7. ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU	47

8. MÜMTAZ TURHAN	49
9. NİYAZİ BERKES.....	51
10. NURETTİN TOPÇU	57
11. SABRİ F.ÜLGENER.....	60
12. CEMİL MERİÇ.....	69
13. AMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN.....	72
14. ŞERİF MARDİN.....	77
15. EROL GÜNGÖR.....	80
16. NİLÜFER GÖLE	88
2. BÖLÜM	
DİN SOSYOLOJİSİNİN KURUMSALLAŞMASI	95
SONUÇ	228
KAYNAKÇA	229

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Din sosyolojisinin Türkiye’de bir bilim dalı olarak doğuşunda etkin olan faktörleri saptamak ve onun hangi aşamalardan geçerek doğup geliştiğini tespit etmek bu tezin temel problemlerindedir. Ayrıca din sosyolojisinin, Türkiye’deki gelişim seyrinin hangi aşamasında olduğu ve bu seviyeye nasıl geldiği araştırmanın problemleri içerisinde yer alır. Yine din sosyolojisinin Türkiye’deki gelişiminde hangi problemlerle karşılaştığı, bu konudaki avantajlarının ve dezavantajlarının neler olduğu da araştırmanın problemlerindedir.

Herhangi bir çalışma alanı ile ilgili sağlam bir bilgi edinebilmek o alanda yapılmış bilimsel araştırmaların çok olması ile doğru orantılıdır. Bilgi olmadan akıl yürütmenin zor olacağını düşünürsek, araştırmacının alanı hakkında yorum yapabilmesi için literatürü iyi bilmesi ve alanı ile ilgili çeşitli kaynakları okuması gerekir.

Din sosyolojisi alanında herhangi bir konu üzerine araştırma yapabilmek, konu ile ilgili detaylı bilgiyi nereden alabileceğini bilmek ve bu konu hakkında bilgi sahibi olabilmek iyi bir literatür bilgisini gerektirir. Örneğin dini gruplar konusunu çalışan bir araştırmacı eğer iyi bir literatür bilgisine sahipse konuyla ilgili bilgiyi hangi kitap, tez, makale vb. kaynaklardan bulabileceğini iyi bilir. Bu da şüphesiz araştırmanın kalitesini ve bilimsel değerini artıran bir faktördür.

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada yakın bir tarihi geçmişe sahip olan din sosyolojisinin Türkiye’ye gelişi ve Türkiye’ye geliŐindeki öncülerin kimler olduğu bu çalışmanın temel konusudur. Ayrıca Türkiye’de din sosyolojisinin kurumlaŐmasından önceki ve sonraki gelişimini, bu alana katkıda bulunan sosyologlar bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada din sosyolojisi din bilimleri alanı gibi geniş bir yelpazede incelenmiŐtir. Ancak çalışmada din sosyolojisinin din bilimleri içindeki yerine değinmek araştırmanın konusuyla doğrudan ilgiye sahip olsa da, bunların hepsini ortaya koymak, zaman ve nitelik açısından mümkün değildir. Bu nedenle araştırmanın konusu, din bilimlerinin doęuŐundan ziyade din bilimleri içindeki din sosyolojisinin doğuşu ve gelişimi olacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Tezin amacı, Türkiye’de kısa bir geçmişe sahip olan din sosyolojisinin kısa tarihini öğrenmek ve din sosyolojisi literatüründe, bu alanı ilgilendiren konuların ve din sosyolojisi alanında yapılan araştırmaların konu bakımından incelenmesidir.

Yapılması planlanan bu çalışmanın hedefi de Türkiye’de din sosyolojisinin doğuşu ve gelişimini ele alarak, yapılan çalışmalara dair bir literatür oluŐturmaktır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmalar sosyologların doğum tarihine göre bir sıralama esas alınarak yapılacaktır. Yapılan çalışmanın içinde bulunduğumuz dönem itibariyle din sosyolojisinin diğer bilimler içinde özgün yerini alması ve açılımlar sağlaması hedeflenmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türkiye'deki din sosyolojisinin oluşumu ve bu alana giren konuların araştırılma dereceleri, konulara ve dönemlere göre yoğunluk dereceleri değişmektedir.

Bu anlamda din sosyolojisi alanına geneli itibariyle bilimsel bir gelişme sağlayabilmek için alanda temas edilen konuları, tespit edilen problemleri ve ihtiyacın nerede olduğunu iyi görmek gerekir. Bu, aynı zamanda literatür bilgisine olan ihtiyacı da göstermektedir. Literatür bilgisi derken, alanın bütün çalışmalarının metodolojisi ve muhtevası hakkında çok detaylı bir bilgiye sahip olmaktan ziyade bu alandaki çalışmaların hangi konuları içerdiği hakkında önbilgi sahibi olması kastedilmektedir.

Yapılması planlanan çalışma din sosyolojisi alanında öğrenim gören, bu alanı ders olarak doğrudan ya da dolaylı olarak alan öğrencilere de literatür bilgisi kazandırma açısından faydalı olacaktır.

Türkiye'de din sosyolojisinin kısa tarihini ele alan din sosyolojisi alanındaki bu araştırma, yeni çalışmalara da kapı aralayacaktır.

5. YÖNTEM

Araştırılması planlanan çalışma teorik bir araştırma olduğu için araştırma problemi hakkında var olan kütüphane, arşiv veya internet kaynaklarından derlenen verilere dayalı bir araştırma yapılacaktır. Bu nedenle öncelikle kaynak tarama yapılacak daha sonra ulaşılabilen bu bulgular araştırmanın amaçlarına uygun bir şekilde analiz edilmiştir.

Araştırmada ağırlıklı olarak deskriptif ve tahlilî bir metot kullanılacaktır. Fişleme yöntemi esas alınarak veri toplanacak, tasnif ve tahlile gidilecektir.

Araştırmamız literal bir araştırma olduğu için öncelikle tezdeki soruları yanıtlamak için gerekli bulgular, kaynak tarama tekniği ile toplanacaktır. Daha sonra toplanan bu bulgular analiz edilecektir.

Bulgu toplamada öncelikle, din sosyolojisi alanına giren Türkiye’de yayımlanmış eserlere başvurulacaktır. Daha sonra üniversitelerin din sosyolojisi ana bilim dallarında görev almış akademisyenlerin eserlerine, yine bu alanda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerine başvurulacaktır. Aynı zamanda konuyla ilgili sadece din sosyolojisine ait eserler değil bütünlük açısından genel sosyolojiyle ilgili kitaplar ve araştırmalarda araştırmamız kapsamına girmektedir.

1.BÖLÜM

DİN SOSYOLOJİSİNİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

A.Sosyolojinin Doğuşu

Sosyolojinin doğuşu ve Türkiye'ye gelişi ilgili bir takım değerlendirmeler yapabilmek için sosyolojinin doğuşuna öncülük eden Türkiye'de ve dünyadaki olayları iyi anlamak gerekir. Özellikle sosyolojinin Türkiye'ye gelmesine öncülük eden iç ve dış toplumsal-siyasal koşullarda nelerdir? Türk düşünürleri/sosyologları hangi konuları tartışmıştır ve kimlerden, nasıl ve neden etkilenmiştir? ne tür fikirlere ağırlık vermiştir ve bu fikirlere ağırlık verilme nedenleri nedir? işte bu sorulara cevap verebilmek için, Türkiye içinde ve dışında neler olduğunu öğrenmek ve bu durumdan ülkenin nasıl etkilendiğine bakmak gerekir. Bunun için Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden başlayarak siyasal, toplumsal ve düşüncesel olarak ülkenin, geçirdiği değişimleri belirleyen iç ve dış etkenler nelerdir? sorusunun cevabını bulmalıyız.

19.yy. da büyük değişim yaşayan Batı ile birlikte Batı'yla yoğun etkileşimde olan Osmanlı da zorunlu olarak bir değişim içine girmiştir. Dolayısıyla bu dönemdeki değişimleri ele almak isteyen bir araştırmacı, bunu Batıdaki değişimlerden ayrı olarak ele alıp, inceleyemez.

Sosyoloji Batıda yaşanan büyük değişimler sonucu ortaya çıkan bir bilim dalıdır. Fransız Devrimi, burjuva hareketleri ve endüstrileşme vs. neticesinde Batı da toplumsal yapının alt- üst olmasıyla birlikte ortaya çıkan kargaşa sosyolojinin zeminini hazırlamıştır. Yaşanan bu hızlı, büyük değişimler neticesinde, batıda, topluma ait kanunlar elde ederek, geleceği tahmin edebilme

ve bunu kullanarak dünyaya hâkim olma düşüncesi sosyoloji biliminin doğuşuna ön ayak olmuştur denilebilir. ¹

Batının içinde bulunduğu kargaşada, durumu çözecek, yaşadıklarını, olayların işleyişini çözümleyecek, anlayacak, açıklayacak kurallar ve kanunlar ortaya çıkaracak bir bilime ihtiyacı vardı. Bu anlamda sadece sosyoloji yeterli değildi bunun yanında iktisadi gelişmeleri ekonomi, vatandaşların kişisel bunalımları psikoloji, diğer ülkelerin sosyo-kültürel özellikleri antropoloji gibi yeni sosyal bilimler yardımıyla çözümlenecek ve yön verilecekti. Ancak bunlar arasında sosyolojiden beklentiler daha büyüktü. Çünkü ancak sosyoloji sayesinde toplumdaki karmaşa çözümlenecek ve ortadan kaldırılarak, kendi hedefleri doğrultusunda topluma yön verilecekti. İşte Batıda sosyolojinin doğduğu bu dönem, liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm, evrensellik, demokrasi gibi yeni ideolojilerin ortaya çıktığı ve bu doğrultuda pozitivistimin temel ideolojiye dönüştüğü bir dönemdir. On dokuzuncu yüzyıl iyi anlaşılması gereken bir dönemdir çünkü sadece o günkü değil bugünkü sorunların ve tartışmaların altında da o dönemki Batıda yaşanan karmaşalar vardır. Nitekim ulus devlet, demokrasi, sosyalizm, evrensellik, milliyetçilik gibi kavramlar bugünkü tartışmalarda da geçerliliğini koruyan konulardır. ²

On dokuzuncu yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğunun durumu ise Batıda yaşanan gelişmelerden çok farklıydı. Eski gücünü, konumunu ve zamanla ekonomik ve siyasal bağımsızlığını yitiren, hızla toprak kaybederek egemenlik alanı sürekli daralan, doğunun egemenliğini kaybederek batının çıkarları doğrultusunda hareket eden ve devletlerarası denge politikasıyla ayakta kalmaya çalışan bir imparatorluk söz konusuydu. ³

¹ H.Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyolojisi Tarihine Giriş, Ön Koşullar*, Birey Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2001, s.10-12.

² Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.12,15.

³ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.16.

Batı ile kıyaslandığında çok farklı durumda olan Osmanlı İmparatorluğunda, daha çok Batının problemlerine cevap arayışı sürecinde ortaya çıkan sosyoloji neden bu kadar hızlı kabul görmüş ve aktarılmıştır? Osmanlı ve Batının farklı sorunları olmakla birlikte sosyolojiden beklentileri de farklı olmuştur. Sosyoloji Batıda, Batının toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal ve uluslar arası problemlerine karşılık olarak doğmasına karşın Osmanlı Devletinde toplumsal meselelerden ziyade daha çok siyasal nedenlerle gündeme alınarak, yerleşmiş, ülkeyi kurtaracak bir formül olarak görülmüş ve çok fazla önem verilmiştir. Çünkü Batıdaki problemler toplumsal kaynaklı ve bundan ötürü halkın talepleriyle ilgili bir mesele iken Osmanlı İmparatorluğunda durum böyle olmamıştır. Yani halkın toplumsal değişme adına bir talebi olmamıştır. Yönetici sınıf, yapmak istediği değişimleri halk adına gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu toplumsal değişme halkla olamayacağı için, yani alttan gelen sosyal hareketlerle olamayacağı için ancak üstten, siyaset aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılacaktı. Türk sosyologlarının halka rağmen halk adına yapmaya çalıştıkları şey bu yüzden ancak siyasetle gerçekleşebilirdi. Bu nedenle sosyoloji, Türk sosyologlarının hedefi olan Türk toplumunu Batılı toplumlara benzetme ve ülkeyi yıkılmaktan kurtarmak için bir araç olarak görülmüştür. Bunun için Türk sosyolojisinin belirli tartışmalarla başlaması ve belirli ekollerle ortaya çıkması, Türkiye'nin siyasi tarihini oluşturan bazı dönüm noktaları ile belirlenmiştir. Dolayısıyla da Türk sosyologları hem teorik olarak hem de pratik olarak çeşitli siyasal ekollerin içinde yer almışlardır.⁴

Bu anlamda sosyolojinin konusu siyasal problemler olmuş ve bu siyasal problemlerin başında ise ülkeyi dağılmaktan kurtarmak gelmiştir. Türk toplumunda sosyoloji daha çok bu amaç doğrultusunda gelmiş ve yerleşmiştir. Hatta bu işlevini günümüz Türkiye'sinde dahi kısmen sürdürdüğü söylenebilir.⁵

⁴ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.16.

⁵ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.16.

Kısaca, Türkiye tarihinin siyasal dönüm noktaları, sosyoloji çalışmalarının da konusunu ve yönünü tayin etmiştir. Elbette Türkiye'nin siyasi politikaları Batıyla da doğrudan ilişki içinde olduğundan dolayı buradaki gelişmelerden de bağımsız olmamıştır.

Sosyolojinin ülkemize girişinden itibaren 25- 30 yıl gibi bir süre zarfında, sosyoloji terimine karşılık olarak, “ilmi muaşere”, “hikmeti içtimaiye”, “ilmi cemiyet”, “mebahisi ilmülmuvanese”, “ilmi içtima”, “ilmi içtimaiyat”, “içtimaiyat” gibi deyimler kullanılmıştır.⁶ Sonraları ise sadece toplumbilim veya sosyoloji kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise daha çok sosyoloji kullanılmaktadır.

Sosyoloji, Durkheim'in kurduğu sosyoloji kürsüsünden bir yıl sonra 1914'de Ziya Gökalp tarafından Darülfünun'da kurulmuş ve dünyanın ikinci kurulan sosyoloji kürsüsü olma unvanına sahip olmuştur. Daha sonra 1915'de İçtimaiyat Dar'ül Mesaisi adıyla sosyoloji enstitüsü kurulmuş ve yine bu enstitü bünyesinde “*İçtimaiyat Mecmuası*” adı altında dergi yayınlanmaya başlamıştır.⁷

Yukarıda da değinildiği gibi Sosyoloji ilk defa 20.yy'ın ilk yıllarında Ziya Gökalp'ın katkılarıyla bağımsız bir ders olarak programlara konulmuştur. Diğer bilim dallarına göre fazla gecikmeden ülkemize gelmiştir. Batının ilerleyişi karşısında Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesini ve dağılmasını engellemek ve Avrupalı ülkelerle işbirliği imkânlarını aramak için başlayan batılılaşma akımı, kurtuluşun ancak batılılar gibi düşünerek ve yaşayarak olacağı düşüncesine dönüştü. Böylece Batının düşünce öge ve dalları hızla Türkiye'ye ithal edilmiş ve özellikle teknik alanlarda başlayan Batı bilim ve düşüncesinin Türkiye'de kökleşmesi, sosyal bilimlerde sosyolojinin aktarımıyla bütünleşmiştir. Bunun için sosyal bilimlerde sosyolojinin aktarımı daha hızlı

⁶ Doğan Ergun, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 1984, s.159.

⁷ İsmail Coşkun, “*Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair*”, 75.yılında Türkiye'de Sosyoloji, Bağlam Yay., 1.Baskı, İstanbul, 1991, s.14-23.

olmuştur. Örneğin bir batılı tarih anlayışı çok daha ileriki dönemlerde gelebilmiş, Osmanlı tarih anlayışı tüm bu değişimlerde kendisini uzun süre koruyabilmiştir.⁸

Sosyolojinin Batıdan bu kadar hızlı gelmesi, kendisinden önce yapılmış olan bütün çalışmaları yok sayarak, sosyolojinin Türk düşünce geleneği ile ilişki kurmasını engellemiş ve Batıdaki sosyoloji çalışmalarını incelemek ve benimsemek dışında başka bir yol takip etmemiştir.⁹ Yani sosyolojinin Batıda doğuşu ve ülkemize giriş şartları Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarının yönünü belirlemiştir. Sosyoloji Türkiye'ye girerken Batının üstünlüğü ve Türk toplumunun kurtuluşu için batılılaşmanın şart olduğu kabulüyle girmiştir.

Baykan Sezer'in belirttiği üzere sosyoloji, önce Türkiye'de Batı düşüncesinin ulaştığı yeni çözüm ve sonuçları bizlere tanıtmayı ve sonra da Batı'nın, Batı düşüncesinin üstünlüğünü savunmayı üstlenmiştir. Oysa sosyolojiden ilk beklenen Türk toplumunun ve Türk toplumunda görülen olayları incelemesidir.¹⁰

Türk sosyolojisinin önünde birkaç yol bulunmaktaydı. Birincisi Batı sosyolojinin getirdiği tanım ve açıklamalar evrenseldir. Bu nedenle de bu tanımları yurdumuza aktararak ve olaylar arasında Batı sosyolojisinin kurmuş olduğu ilişkileri bizde geçerli sayarak Türk toplumunun gerçeklerini tanıyabilmemiz şeklindedir. İkincisi Batı sosyolojisinin yalnızca yöntem ve genel kuramları evrenseldir ve her ülke kendi özellikleri içinde ele alınmalıdır. Bu durumda genel, açıklayıcı yeni kuramlar geliştirmeye gerek kalmadan Türk toplumunun belirli özelliklerini tanıtan bilgileri Batı sosyolojisinin ışığı altında toplamakla istenilen sonuca ulaşılabilir. Daha zor olan bir başka yol ise Türk toplumunun kendisine özgü sorunları olduğu ve dolayısıyla da bu sorunların

⁸ Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Kızılelma Yay., 1.Baskı, İstanbul, 2006, s.7-8.

⁹ Sezer, *a.g.e.*, s.8.

¹⁰ Sezer, *a.g.e.*, s.8,9.

çözümlemesinin yeni ve özel yöntemlerle, açıklamalarla elde edilebileceği görüşüdür.¹¹

Burada Baykan Sezer'in de belirttiği gibi toplumlar ve toplumların karşılaştığı sorunlar arasında farklılıkların bulunduğu ve bu sorunların gerektirdiği çözümlerin de birbirlerinden farklı olacaktır. Bu yüzden her toplum, kendisini tanımak ve sorunlarına çözüm bulabilmek için ayrı bir yol takip etmelidir. Türk sosyolojisinin kendi varlığından vazgeçmesi ve karşılaşılabilecek bütün sorunlara Batı sosyolojisi içinde yanıt araması yanlıştır.¹²

Sosyoloji, Batı Avrupa'da 19.yy.da Sanayi devrimi ve Fransız İhtilalinin etkisiyle bir dönüşüm ve sarsıntı geçiren bir toplumun problemlerine çözüm amacıyla ortaya çıkmış bir bilimdir. Osmanlıda Avrupa'dan gelen bu siyasal, sosyal, ekonomik gelişmelerin ve baskıların sonucunda ilan edilen Tanzimat Fermanıyla birlikte büyük bir değişiklik ve çözüm arayışı içine girmiştir. Osmanlı aydınları, yaşadıkları devletin ve toplum hayatının çözülmekte olduğunu gördüklerinden bu toplum, bu memleket nasıl kurtarılır? Sorusuna odaklanmışlardı. Türk aydınlarının ilk kez sosyolojik düşüncelerle tanışmaya başlaması, siyasal sorunların yoğun yaşandığı bu döneme rast gelmiş ve yaşanan siyasi kaygılar neticesinde sosyolojinin yönü de nasibini almıştır.¹³ Türkiye tarihinin siyasal dönüm noktaları, sadece toplumsal gelişmenin değil aynı zamanda sosyoloji çalışmalarının da yönünü tayin etmiştir.

Batılı sosyologlardan yapılan bazı çevirilerle ülkemizde duyulmaya başlanan sosyoloji, ilkin Darwinizmin biyolojik evrimciliğine bağlı kalarak toplumu biyolojik bir organizma gibi gören yaklaşımları izlemeye başlamıştır.¹⁴ İçinde bulunduğu toplumun bir ürünü olan sosyolojinin, daha çok sözlü kültürün, gelenekselliğin egemen olduğu, köklü değişme ve gelişme problemleriyle yüz

¹¹ Sezer, *a.g.e.*, s. 9-10.

¹² Sezer, *a.g.e.*, s.10-14.

¹³ Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, "Sunuş" Phoenix Yay.,1.Baskı, Ankara, 2008, s.2.

¹⁴ Ergun, *a.g.e.*, s.161.

yüze gelmiş olan ve bunlara çözüm arayan bir toplumda özgün bir bilimsel ve sosyolojik bilgi üretmesi zordur. ¹⁵ Nitekim sözlü kültürün ve gelenekselliğin hâkim olduğu Osmanlının son zamanlarında Türk toplumundan da sosyolojinin özgünlüğü adına büyük beklentilere girmemek gerekir.

Türk sosyolojisinde başlangıç tarihinden itibaren, kuramsal yaklaşım ağırlıklı olmuştur. Nitekim Türk sosyolojisinin kuruluş ve gelişme döneminde yer alan sosyologlara bakıldığında, Ziya Gökalp'tan itibaren Mehmet İzzet, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken sosyolojinin yanı sıra felsefeyle de ilgilenmiştir. Böylece Batı kaynaklı sosyoloji akımlarının altında yatan felsefi akımları da benimsemişlerdir. Bu anlamda Türkiye'de yapılan sosyolojinin belirli bir felsefi kökene sahip olduğu gözden kaçırılmamalıdır. ¹⁶

Türk sosyolojisi felsefi, spekülâtif ve hatta skolastik bir verimsizlikten ancak 1940larda özellikle 1960 lardan sonra kurtulmaya başlamış ve bilimsel, empirik ve araştırmacı bir aşamaya yönelmiştir. 1960 sonrasında aşırı empirik, dar, deneyci ve davranışçı araştırma tekniklerini kullanmaya başlayan Türk sosyolojisi bunun yanı sıra daha geniş kapsamlı ve bilimsel bir yöntem arayışı içine de girmiştir. ¹⁷

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar geçen zaman Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in bu devlet nasıl kurtarılabilir sorusunun cevabını aradığı ve bu yönde kuramsal görüşlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. ¹⁸ Osmanlının son dönemi ve cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yaklaşık 150–200 yıllık çalkantılı bir dönemde yaşayan düşünce adamları ve böyle bir dönemde ortaya çıkan ve gelişen sosyoloji elbette dönemin koşullarından bir hayli etkilenecektir. Düşünce adamlarımız Osmanlı devlet ve toplum yapısındaki bozulmaları ve

¹⁵ Özdemir, *a.g.e.*, s.4.

¹⁶ Gönül İçli, "Türkiye'de Toplum Bilim Araştırmalarının Gelişimi", *Felsefe Dünyası*, Ankara, 2001/1 sayı 33, s.30.

¹⁷ Ünver Günay, "Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi" *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, 2006/2 509- 542.

¹⁸ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.2.

aksayan yönleri anlama, yorumlama ve çözüm arama çabası içerisinde olmuşlar ve Batıdaki sosyolojik düşüncelerden etkilenmişlerdir. Örneğin Aguste Comte'nun fikirleri, halkın metafizik aşamadan modern aşamaya geçilmesi gerektiğini düşünen modernleştiriciler tarafından, hiç sorgulanmaksızın kabul edilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan bazı isimler ise sosyolog olarak nitelendirilmemekle birlikte bu isimler, sosyolojik düşünceye öncülük etmiş isimlerdir. Bunlara sosyolojide yer verip vermeme tartışmasının altında ise sosyolojiyi sanayi toplumuna özgü bir bilim dalı olarak görmeden kaynaklanan önyargılar yatar. Buna göre sosyoloji sanayi toplumunun bilimidir ve henüz sanayileşmemiş ve onun sorunlarını yaşamamış bir toplumda sosyolojiden ve sosyologlardan bahsedilemez. Bunun nedeni ise sosyolojiyi toplumsal sorunların biricik kaynağı olarak ele alan ve buna indirgeyen anlayıştır.¹⁹

Avrupa'nın her yerinde sanayi toplumu her ülkenin farklı koşullarından dolayı aynı zamanda değil, farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Zenginlik birikimi ve bu zenginlik birikiminin sermayeye dönüşmesi, özgür işçi emeğinin kendisini piyasaya sunması gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığı varsayılan endüstri devrimi ilk defa 18.yy.ın ikinci yarısında İngiltere'de gerçekleşir. Daha sonra da Fransa'da görülür. Yani Batı ancak 18.yy.ın sonlarına doğru sanayileşmeye başlamıştır. Endüstri devrimi ile batı üstünlük kazanmıştır.²⁰

“Fransız devrimi, ekonomik, sosyal ve hukuksal anlamda yeni yükselen bir sosyal sınıfın çıkarlarını savunur. Bu sınıfın çıkarları, farklı beklentiler ve umutlar içerisinde olan, ezilmekten, sömürülmekten kurtulmak ve yükselmek isteyen kentsel ve kırsal halk kitleleri tarafından da beslenir. Bu nedenle devrim, Fransız halkından da destek bulur. Çünkü devrim feodal hakları kaldırıyor, vergilerde reforma gidiyor, köylülerin, soyluların şatolarını yıkmasına yardım

¹⁹ Özdemir, a.g.e., s.11-12.

²⁰ Kaçmazoğlu, a.g.e., s.27.

ediyordu. Bunlardan daha da önemlisi halka yeni haklar ve özgürlükler vaat ediyordu. ²¹

Bu çalkantılı dönemde yaşayan Türk düşünce adamlarının Türkiye'yi batılı toplumlara benzetme ve ülkeyi yıkılmaktan kurtarma gibi iki temel gayeleri vardı. Her ne kadar halkın batıcılık adına toplumsal-sınıfsal bir değişim talebi olmamışsa da, yönetici sınıf ve aydınlarımız, halk adına yapmak istedikleri değişimleri üst yapıda gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda Batıcı bir toplum modeli oluşturmak için, batıda ortaya çıkan tüm sosyoloji ekollerini Türkiye'ye aktaran sosyologlarımız, bu dönüşümü halkın yapamayacağına inandıkları için bu görevi kendileri üstlenmiş ve bunun için tek çıkar yol gözükken siyasete başvurmuşlardır. Böylece batıdaki gibi alttan üste bir hareketlilik ile değil, üstten siyaset aracılığıyla belirlenen bir hareketlilikle bunu yapmaya çalışmışlardır.²²

Türk sosyolojisinin Osmanlı tarihinden devraldığı en önemli miras, Osmanlının Batılılaşma yolunda yaptığı siyasal seçimidir. Osmanlının, batılılaşma yönünde yaptığı bu seçim, Osmanlının cephe değiştirmesi ve Batı ile anlaşması anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun kendi içerisinde çözüm yollarını yitirdiğini anladığında yönünü Batıya çevirmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun bakışlarını dışarıya, batıya çevirmesi ve batılılaşmaya çalışmasının temel nedeni, sorunlarını çözmek için başka bir yol bulamaması ve batılılaşmayı çözüm olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğunun bu seçimi bilinçli bir devlet siyasetidir. Bu yeni siyasal seçimin amacı, Osmanlı İmparatorluğunun toplumlarası ilişkilerde azalan etkinliğini yeniden artırmaktır. Osmanlının Batılılaşmayı tercih etmesi, sorunlarına çözüm bulmak, içeride ve dışarıda daha etkin olmak içindir. Osmanlı'nın Batı seçimi içinde kazanacağı yeni kimliğini tanımlamak ve bu seçimin getireceği yeni sorunlara

²¹ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.37-8.

²² Kaçmazolu, *a.g.e.*, s.17.

çözüm aramak için, Batıda olduğu gibi bir bilime ihtiyacı vardır. Bu nedenle, Batıdaki sorunları çözmek için kurulan sosyoloji bilimi, Batıda ortaya çıkar çıkmaz, devleti yıkılmaktan kurtarmak amacıyla olan Osmanlının yeni siyaset ve resmi bir ideoloji tercihi olarak savunulmak üzere Türkiye'ye aktarılır.²³

III. Selim döneminde başlatılan batılılaşma girişimleri, ilerleyen yıllarda Osmanlıyı tamamen etkisi altına almıştır. Nizam-ı Ceditle başlayan Batılılaşma, Tanzimat döneminde Batı tipi kurulan eğitim kurumları ile daha geniş alanlara yayılmıştır. Böylece dış siyasetle sınırlı olarak, Osmanlının tercihi ve kontrolü altında ortaya çıkan Batılılaşma, Tanzimat'la birlikte Osmanlı yönetiminde bulunanlar tarafından sınırlı bir siyaset olmaktan çıkarılacak; ülke içi sorunların çözümünde de devreye sokularak, ülkenin tüm kurum ve kuruluşları batılılaşma yönünde değişime tabi tutulacaktır. Bu süreç, ilerleyen yıllarda, Batılı gibi giyinmek, yaşamak, eğlenmek noktasına ulaşacak; Batılı fikirlerin savunuculuğunu yapan yeni takımlar, gruplar, “seçkinler” ortaya çıkacaktır. Bürokrat ailelerin çocukları Doğu ve Batı kültürleri arasında bocalarken, kültürel açıdan bir yabancılaşma ve kimlik sorunu belirecek, halkla bürokratik kesimler arasında gün geçtikçe artan uçurumlar büyük huzursuzluklar doğacaktır. Batılılaşma siyaseti ile saray çevresinde yer alanlarla saray çevresinin dışında kalanlar arasında iki karşıt yaşam tarzı biçimlenecektir.²⁴

Türkiye'nin batılılaşma tarihi genel hatları ile üç aşamadan geçmiştir. Siyaset değişikliği ile başlatılan batılılaşma çabalarının ilk aşaması, cephe değişikliğini, askeri alandaki bazı düzenlemeleri kapsar. Tanzimat ile başlayan ikinci aşamada, eğitim, yönetim, hukuk gibi pek çok alanda kurumsal değişikliklere gidilir. Bu yenilikler halk ve bürokratlar arasında bir ikilik yaratır. Cumhuriyetle başlayan üçüncü aşamada ise ikilem ortadan kaldırılarak tamamen Batı etkisi kabul edilir.

²³ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.183.

²⁴ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.185.

I. Meşrutiyet döneminde belirgin şekilde oryaya çıkan ve kökleri I. Tanzimat'a kadar giden Batı yanlısı ve Batı karşıtı dünya görüşleri, yeni ve eski siyaset yanlıları, II. Meşrutiyet döneminde açıkça karşı karşıya gelerek çatışacaklardır. Bu dönemde, Batı tipi eğitim alanlarla medreseden yetişenler iki ayrı kutup, iki ayrı ideoloji, iki ayrı dünya görüşüne sahip olarak yaşayacaklardır. Birinci grup Levanten “mürebbiyeler” elinde yetişerek, alafranga bir hayat tarzı yaşayan sayılı bir zümre olduğu halde, ikinci grup medresede yetişen halk kitlesini kapsar. Bu iki hayat tarzı ve dünya görüşü, yani bürokrat-aydın ile halk birbirine yabancı, hatta birbirinden habersiz iki kesim olarak varlıklarını sürdüreceklerdir.

25

Osmanlının yaptığı seçim, toplumun kendi dinamizmi ile yapılmış bir seçim olmadığından, bu seçimin açtığı düşünce akımları, toplumsal dinamizmden uzaktır. Türk toplumunun sorunları çözülememekte, yeterli açıklamalar getirilememektedir. Türkiye'deki “aydınlar” batılı yaşam biçimini ve düşünce tarzını seçtikleri için, batılı gibi düşünmekte, Batıda oryaya çıkan düşün ve sosyoloji akımlarını Türkiye'ye aktarıp onların temsilciliğini yapmaktadırlar.²⁶

Gelişmelerin zorlamasıyla benimsenen gelenek dışı siyaset, ortaya çıkan boşlukları dolduramayınca, yabancı sistemler aynen kabul edilmektedir. Böyle bir ortamda Türkiye yabancı sistemlerin ve sosyoloji akımlarının istilasına uğrayacaktır. Düşünürlerimiz, sosyologlarımız, aydınlarımız kendi toplumsal yapımızdan, sorunlarımızdan kaynaklanan düşünsel eserler ve kavramlar üretmek yerine yeni siyasal seçimin haklılığını kanıtlayacak argümanlarla uğraşacaklar ya da batı düzenini haklı çıkaran düşün ve sosyoloji ekollerini Türkiye'ye aktararak bunların sözcülüğünü yapmakla yetineceklerdir.²⁷

²⁵ Kaçamzoğlu, *a.g.e.*, s.185.

²⁶ Kaçamzoğlu, *a.g.e.*, s.186.

²⁷ Kaçamzoğlu, *a.g.e.*, s.186.

“Sosyoloji, Türkiye’de beklentilere uygun olarak toplum sorunlarına çözüm getirdiği iddiasıyla ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Bu nedenle sosyoloji, hiçbir gecikmeye uğramadan Türkiye’de bilinen, öğretilen, batı bilim dallarının başında gelecektir.”²⁸

19.yy.da Batıda ortaya çıkan sosyoloji ekolleri bu çerçevede hemen Türkiye’ye aktarılacaktır. Bu aktarmanın bizim açımızdan olumlu ve olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Olumsuzların başında ise yerli bir disiplin haline getirilmemesini gösterebiliriz. Sosyoloji biliminden yararlanılarak, Türkiye’nin Batıdan farklı özellikler taşıyan bir tarihsel-toplumsal yapıya sahip olduğunu ortaya koymak, sosyoloji ile toplumumuzun çıkarlarını savunmak, başkalarının sözcülüğünü yapmak yerine toplumlararası ilişkileri kendi açımızdan değerlendirmek mümkündür.²⁹

Bir ülke ne kadar güçlü olursa olsun toplumlararası ilişkilerde geçerli olacak siyasetler üretebilme yeteneğinden yoksunsa, o toplumun veya devletin toplumlararası ilişkilerde önemli bir konuma sahip olması, söyleyecek sözünün bulunması, hatta yaşaması bile mümkün değildir. Osmanlının toplumlararası ilişkilerde başarı ve başarısızlıkları, siyasal tercihlerine bağlı olmuştur. Osmanlı yöneticileri ve aydınları bunun belirgin bir biçimde farkındadırlar. Örneğin, 19.yy’ın sonu 20.yy’ın başında üç önemli siyasal açılımın Osmanlılık, Türkçülük, İslamcılık şeklinde ortaya çıkması farklı yorumlara rağmen Batının üstünlüğü ve muasırlaşmak ortak paydasında birleşilmesi bunun en belirgin kanıtıdır. Yine II. Meşrutiyet döneminde Batıdaki sosyoloji ekollerinin hemen hepsinin Türkiye’ye aktarılması ve siyasal akımlarla bütünleşmesi, toplumsal sorunları çözmede, Osmanlı özelinde devleti nasıl kurtarıyoruz sorununun ancak siyaset aracılığı ile çözümleneceğine inanılmasından kaynaklanmaktadır. Batıda doğar doğmaz Türkiye’ye aktarılan sosyolojinin amacı da, yarı kutsallaştırılmış

²⁸ Baykan Sezer, “Türk Sosyologları ve Eserleri I”, Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi, 1.Sayı, İstanbul, 1989, s.25.

²⁹ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.187.

kavram ve yöntemleri ile yeni siyasal tercih çerçevesinde ortaya çıkan kimlik arayışına, ülkenin içerde ve dışarıda yaşadığı sorunlara, ülkeyi çöküşe götüren durumlara çare bulmaktır. Osmanlı aydınlarının sosyolojiye canla başla sahip çıkışlarının temel nedeni budur.³⁰

II. meşrutiyet dönemi sosyoloji ekollerinin temsilcileri, aynı zamanda siyasi partilerin fikir üreticileri ve bu partilerin siyasetlerinin belirleyicileridir. Bu bağlamda Durkheim ekolünü temsil eden Ziya Gökalp merkezîyetçi, milliyetçi, Alman yanlısı İttihat ve Terakki Fırkasının merkez üyesi ve en önde gelen teorisyeni iken; Le Play ekolünü temsil eden Prens Sebahattin de adem-i merkezîyetçi, gelenekçi ve İngiliz yanlısı bir siyasal tercihi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkasında aynı görevi yerine getirmektedir. Dolayısıyla II. Meşrutiyet döneminde ülkemize giren sosyoloji ekolleri, temsilcileri ile mutlaka bir batılı ülke yandaşı ve o ülke siyasetlerini Osmanlıda savunan takımın önde gelen üyeleridir.

Sadece Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin değil, bu dönemde Mustafa Suphi Marksist sosyolojiyi, Ahmet Şuayp organist sosyolojiyi, Ahmet Rıza pozitivist sosyolojiyi ve bu sosyolojilerin bağlı oldukları siyasal anlayışları temsil etmektedirler. Bu ekollerin sosyolojimizde iz bırakmadan yok olmalarını kısaca açıklamak gerekirse; bu sosyoloji akımları Osmanlı toplumsal sorunları ile örtüşen bir düşün yapısına diğer ekollere göre daha uzak kaldıklarından, toplumun-devletin benimseyebileceği bir siyasal açılımı temsil etmediklerinden, hatta Osmanlı toplumuna yaşama olanağı tanımayan görüşleri çağrıştırdıklarından etkili olamamış, görmezlikten gelinmişlerdir. Ayakta kalabilenler ise Durkheim ve Le Play sosyolojik görüşlerine dayalı olarak kurulmuş olan iki ekol olmuştur. Bu iki ekolün ayakta kalmasının nedeni, Türkiye'deki iki temel siyasal eğilime düşüncesel önderlik yapmaları ve

³⁰ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.188.

Türkiye'nin sorunlarına belirli bir siyasal açılım önermelerinden kaynaklanmaktadır. Yine Ziya Gökalp'in temsilciliğini yaptığı ekolün ve siyasal görüşün diğer ekole göre daha etkin olmasını, önerdiği siyasal açılımlarda, toplumsal sorunlara getirdiği sınırlı cevaplarda aramak gerekir. Kısaca Türkiye'de her sosyoloji ekolu, aynı zamanda, siyasal bir tercihin, görüşün batılı bir ülkenin yandaşı olarak ortaya çıkmış; yaşayıp yaşamaması siyasal çözüm önerilerine bağlı olarak şekillenmiştir.³¹

Toplumsal sorunların çözümünün ancak siyasal tercihlerle başarılacağı görüşünde olan sosyologlar, farklı ekollere ve siyasetlere bağlı olmalarına karşın belirli paydalarda birleşmişlerdir. Sosyoloji, Türkiye'ye farklı ekolleriyle girmesine karşın, bu ekoller muasırlaşmak, pozitivism, bilimsellik, milliyetçilik, laiklik, kültür ve uygarlık gibi bazı ortak noktalarda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu ortak noktalar, Türkiye'deki sosyolojinin de çalışma alanlarının sınırlarını oluşturmuşlardır. Bu sosyoloji ekollerine göre Osmanlı devletini yıkılmaktan kurtarmak için mutlaka ve mutlaka muasırlaşmak gerekmektedir. Bunun temel koşulu da toplumsal yapının batıcılığa yönünde değiştirilmesidir.³²

Türk sosyologları görüşlerini tamamen batıdan aktardıkları için, onlara özgü fikirleri bulup ortaya çıkarmak oldukça güçtür. Sosyologlar üzerindeki Batı etkisi, karmaşık ve çeşitli nedenlere bağlı olarak dağınıktır. Tüm bu zorluklara karşın, gelecek çalışmaların temellerini oluşturmak için Türk sosyoloji tarihini yazmak ve eldeki bu malzemedен yararlanmaktan başka bir yol bulunmamaktadır.³³

Osmanlının yeni seçtiği yolda halkın kendiliğinden batıcılığa uyum sağlayamaması ve batıcılığın açıklamadaki güçlükler, Osmanlı aydınını, yeni

³¹ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.189-190.

³² Kaçmazoğlu, *a.g.e.*,s.191.

³³ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*,s.192.

durumu hürriyet, meşrutiyet gibi belirli formüllerle, belirli kelimelerle açıklama zorluğu ile karşı karşıya getirmiştir. Hürriyet, meşrutiyet, özgürlük gibi kavramlar batıcılaşmayı anlatmaya yetmeyince, bu yönde çok daha sistemli ve kapsamlı açıklamalar getiren bir bilim dalından, sosyolojiden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle sosyoloji hızla öne çıkar. Sosyoloji, Batı seçimini yapmış aydınlara bilim olmanın getirdiği otoriteden yararlanma yolunu sağlamasıyla da kısa sürede Türkiye'ye girer ve Türkiye'nin kaderine yön veren kişiler tarafından da kullanıldığı için etkili bir bilim dalı olur.³⁴

Türk Cumhuriyetinin kuruluşunu hazırlayan devrim hareketi zorunlu olarak birçok sosyal reformları da beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında halifeliğin kaldırılması, laik kanunların kabulü, skolâstikle mücadele, eğitimin laikleşmesi ve modernleşmesi, Latin harflerinin alınması, Türk kadınlarının sosyal ve siyasi hayata katılması gibi önemli değişiklikler, doğrudan din kurumuyla alakalı değişimler olarak sıralanabilir.³⁵

Batılılaşma yolundaki bu hızlı devrimci hareketlerin meydana gelişi ise, yarım yüzyıl öncesinin Türk düşünürleri tarafından hazırlanmıştı. Osmanlı idaresine karşı oluşturulmuş olan ve “Genç Osmanlılar” adıyla tanınan hareket, bu değişimin ilk tohumlarını atmıştır. Bu grup adı altında anılan Şinasi, Namık Kemal ve Ali Süavi'nin katkıları önemlidir. Daha çok Aydınlanma felsefesinden etkilenen bu ilk akım, Osmanlı birliğine giren bütün kavimler üzerinde etkilidir ve daha çok vatan, hürriyet, hak ve insanlık fikirleri üzerinde durmuştur. “Genç Osmanlılar”ın ardından ise “Genç Türkler” Paris'te toplanmıştır. Daha çok 1890 ile 1908 yılları arasında faaliyet gösteren bu akım, siyasi bir ihtilal hareketinin de öncülüğünü yapmıştır. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında teşkilatlanmış bu akım içindeki sosyoloji açısından önemli isimler; pozitivismi

³⁴ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.192.

³⁵ Ülken, *a.g.e.*, s.33.

savunan Ahmet Rıza ile Le Play ekolünün sosyolojik görüşünü savunan Prens Sabahattin olmuştur.³⁶

Ahmet Rıza, Ahmet Şuayb, Bedri Nuri, M. Satı Bey, Prens Sabahaddin, Celal Nuri, Mehmet İzzet ilk Türk sosyologları oldukları kadar, din sosyolojisi konularını da ele almış sosyologlardır. Ancak din sosyolojisine daha sistematik bakan ilk sosyologumuz Ziya Gökalp'tır. Kısaca sosyoloji ile birlikte din sosyolojisi de Türkiye'ye Ziya Gökalp ile girmiştir. Bu dönem Hilmi Ziya Ülken'in anlatımıyla şöyledir.

“Abdülhamit II nin tahttan indirilmesinden sonra, 1908 den beri Türkiye'de çok canlı bir fikir faaliyeti başladı. 1908 den 1918'e kadar Batının bütün yeni felsefi ve sosyolojik eğilimleri Türkiye'de taraftarlar ve savunucular bulmuş ve bu hareketler sırf nazari alanda kalmayarak hayata da tesir etmiştir. Rıza Teyfik, Cavit, Ahmet Şuayip tarafından "Ulum-ı İçtimaiye ve İktisadiye" dergisi kuruldu. Bu dergi ciddi ve devamlı olarak H. Spencer, Schaeffle, R. Worms'un biyolojik sosyoloji görüşünü savundu. Bu yıllarda Spencer'in évolutionisme'inin Türkiye fikir hayatında derin tesiri oldu. Rıza Teyfik agnosticisme üzerine, Cavit hür değişim iktisadına, A.Şuayip H. Taine ve E. Renan'dan mülhem sanat felsefesine dair yazıyordu. Aynı yıllarda Baha Teyfik, E. Haeckel ve Louis Büchner'in materialisme'ine dayanarak ayrı bir felsefe çıkışı kurmaya çalışıyordu.”

“İlk defa modernleşme hareketi geniş anlamıyla ve devamlı çabalarla Abdullah Cevdet tarafından kuruldu. "İçtihad" adlı dergisini önce Kahire'de 1903de çıkardı. Sonra İsviçre ve Viyana'ya gelerek bu son şehirde aynı derginin yayınlanmasına yıllarca devam etti. A. Cevdet 1908 'den sonra çalışmalarını İstanbul'da ölümüne kadar (1926) sürdürdü. Kanunların laikleşmesi, Latin alfabesinin kabulü, Batı kılığının alınması, kadınların hürriyeti, Batı

³⁶ Ülken, a.g.e., s.33.

medeniyetine kökten giriş fikirlerini savundu. İslamlık aleyhindeki bazı eserleri çevirmesi muhafazakâr cephenin hücumuna uğradı. Başlıca dayanağı, birçoğunu Türkçeye çevirdiği Guatave Le Bon'un eserleri idi. İttihat ve Terakki'nin en eski üyelerinden Hüseyin zade Ali iki yönlü bir humanisme fikrini savunuyordu: bir yönüyle Yunan-Latin, öteki yönüyle İslam hümanisme'i. Onca Doğu ve Batı arasında bulunan bütün milletler için bu çift humanisme fikri savunulmalıdır. Bu tezi, Tifüste çıkardığı "Füyüzat" ve " Hayat" dergilerinde (1905) ileri sürmüş, sonra İstanbul'da 1910da devam etmiştir. Bu görüşe örnek olarak "Şehname" den, "İlyada"dan, "Enéide" den, "Faust" tan nazım dili ile çeviriler yaptı. Fakat bu eğilimler karşısında medrese ve tarikatların az çok Batı fikirlerinden de kuvvet alan yeni savunucuları da yetişti. "Sırat-ı Müstakim", ve "Sebil-ür Reşad" dergilerinin hararetli yayınları buradan doğdu."³⁷

1912 de bu üç zıt çığır arasında bir uzlaşma bulmak teşebbüsü ilk defa tanınmış Türk düşünürü Ziya Gökalp tarafından ele alındı. Fransız sosyologu E. Durkheim'in fikirlerine dayanarak yeni bir sosyal reform hareketini savunmaya başladı. "Biz Türk milletinden, İslam Ümmetinden, çağdaş medeniyetteniz." Gökalp'a göre, Durkheim'da olduğu gibi, mesleki dayanışmalar modern toplumlarda iş bölümünün sonucu olarak kurulurlar. Bundan dolayı çağdaş Türkiye'de şu reformlar zaruri görülmelidir', a) Türk ailesinin evrimi eseri olarak kadınların hürlüğü, sosyal ve siyasi hayata katılması gerekir, b) Aynı sebepten devletle dinin ayrılması, kanunların laikleşmesi kaçınılmaz bir olay olmuştur. Gökalp'in evrimci nazariyesi ağır değişme kabul ediyordu. Bu bakımdan sonraki devrimci hareketlerle arasındaki açık farka işaret etmek doğru olur.

³⁷ Ülken, a.g.e., s.34.

Science Sociale ekolünün Gökalp'a zıt görüşüne gelince; Sabahattin'in ardından giden Mehmet Ali Şevki 1918 de "Meslek-i İctimai" derneği ve aynı adda bir dergi kurdu. O yıl Sabahattin'in "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir" adlı eseri yayınlandı. Bu düşünce çevresinin başlıca fikirleri şöyle kısaltılabilir: Bahsedilen sosyal evrim kendi kendine bir değişme eseri değildir. Cemaatçi bir sosyal yapıdan "infiratçı" bir yapıya geçiş, bir atlayıştır. Bu tarzda geçişler yeni insan tipini yetiştirecek yeni bir eğitim sisteminin işe karışmasıyla sağlanabilir. Her şeyden önce Türkiye'nin sosyal yapısı hakkında derin bir monografik araştırma ile işe başlamalıdır. Bütün sosyal reformlar yalnız bu araştırmadan sonra yapılabilir ve yalnız bu araştırma verilerine dayanarak kurulabilir.

1. Geçmişe bağlı çevrelerin çekimserliğine rağmen Abdullah Cevdet'in birçok modernleşme hamlesi üzerinde tesiri büyük olmuştur.
2. Gökalp, sentezci sistemi ile yeni Türkiye'nin doğuşunda mühim rol oynadı. Ancak onun bağlı bulunduğu sosyoloji çığırı gibi evrimci, ondan sonraki sosyal hareketin ise devrimci olduğunu unutmamalıdır.
3. Monografik araştırma eğilimi, vakıa Cumhuriyetin ilk yıllarında tesirli olmamıştır. Fakat yavaş yavaş Türk aydınları arasında bu ilk tohumlar yemişini vermekte gecikmemiştir.
4. Burada son söz olarak Bergsonculuğun tesirinden bahsetmek yanlış olmaz. Mütarekenin karanlık yıllarında "Yaratıcı Tekâmül'ün ünlü yazarı Türk aydınlarına ışık ve cesaret vermişti. Sekip Tunç'un, Baltacioğlu'nun, 1922 de Dergâh dergisindeki ve daha sonraki yayınları ile yaptıkları tesiri burada hatırlatmak vazifedir.³⁸
5. Son iki düşünce akımını da sükûtle geçemeyiz. Bunlar da energétisme ve pragmatisme'dir. Energétisme'i Türkiye 'de savunan Namdar Rahmi ve Naci Fikret'tir. Onların Konya'da yayınladıkları "Yeni Fikir" dergisi bu felsefi görüşü

³⁸ Ülken, a.g.e., s.35.

1925–1929 arasında etraflı olarak açıklamıştır. Pragmatisme Maarif Vekâleti çerçevesinde taraflılar bulmuş ve "Hayat" adlı dergi ile W. James, J. Dewey ve Nietzsche'nin fikirlerini yaymış ve tatbik alanına koymaya çalışmıştır."

Sosyoloji bir bilim olarak yeni bir ideoloji ve dünya görüşü olan Kemalizm'in, bir başka ifade ile Cumhuriyetin ilk yıllarında resmi ideolojinin de hizmetindedir. Yeni seçimimiz Batı olduğu için Batı kimliğini öne çıkaran konularda sosyoloji temel uğraş alanıdır. İşte Türk sosyolojisinin II. Meşrutiyetten itibaren ele aldığı ve Cumhuriyet döneminde daha da belirgin hale gelen konu ve kavramlar, daha sonraki çalışmaların konusunu oluşturmaktadır.

39

B. Din Sosyolojisinin Doğuşu

Din sosyolojisinin doğuşu her ne kadar 19.yy.a dayandırılrsa da ilk insanlardan itibaren dini olaylar ve meseleler üzerine kafa yorulduğunu görüyoruz. Nitekim ilk çağ Yunan düşünce tarihinde din sosyolojisi ile ilgili önemli bilgilerle karşılaşılıyor.⁴⁰

Platon, "Devlet" ve "Kanunları"nda din ve toplumun birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde olduğunu belirterek bir toplumun var olmasında ve varlığını sürdürmesinde dinin ve maneviyatın önemine vurgu yapmıştır. Yine Aristo da din ve toplum ile ilgilenmiştir. İslam dünyasında ise Farabi din sosyolojisinin konularından olan din devlet konusuna önem vermiştir. Yine din sosyolojisinin önemli konularından olan dini gruplar meselesini objektif bir şekilde ele alan "el-milel ve'n-Nihal" çalışmasıyla Şehristani'yi din sosyolojisine katkıda bulunan düşünürler arasında saymak gerekir. Bunun dışında din sosyolojisi deyince ilk akla gelen isimlerden olan İbn Haldun'un yeri önemlidir. Meşhur

³⁹ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.93.

⁴⁰ İzzet Er, *Din Sosyolojisi Makaleler*, Akçağ Yay., 1.Baskı, Ankara, 1998, s.14-5.

eseri “Mukaddime”de dinin sosyal önemi ve din-toplum ilişkileri üzerinde durmuş ve bu eseriyle birçok sosyologu etkilemiştir.⁴¹

Sosyolojinin doğuşu ile Türkiye’ye gelişi arasında çok fazla zaman dilimi olmadığı gibi din sosyolojisinin dünyada doğuşu ile de Türkiye’ye gelişi arasında da zaman farkı olmamıştır. Hatta sosyolojiyle birlikte din sosyolojisinin girişi birlikte olmuştur denilebilir.

Bilindiği üzere din sosyolojisinin bağımsız bir disiplin olması, Hıristiyan medeniyetine ve kültürüne sahip olan toplumlarda olmuştur. Bu anlamda din sosyolojilerine de bu zihin yapısı hâkimdi. Nitekim Batıda ilk dönem din sosyolojisi çalışmalarına bakıldığında dini, Hıristiyanlık ve ilkel dinler olmak üzere ikiye ayırdıklarını görmekteyiz. Bizde ilk dönem din sosyolojisi çalışmaları da yeni bir şeyler üretmekten ziyade daha çok batıdan aktarılan bir alan olmuştur. Dolayısıyla ilk dönem din sosyolojisi çalışmaları batı kaynaklı olduğu için daha çok Hıristiyanlığa dayanmıştır.

Sanayide ve diğer alanlarda yaşanan hızlı gelişmeler kendini ilk olarak toplum hayatında hissettirmiştir. Böylece dünyanın genel manzarasında bir değişim yaşanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de din sosyolojisi çalışmaları, 1910lu yıllarda ihmal edilmeyecek bir başlangıca sahipken I. Dünya Savaşından 1940a kadar tek bir esere sahip olabilmıştır. Bu durgunluk ancak 1950 den sonra Sabri Ülgener ve Mehmet Toplamacıoğlu ile hareketlenmeye başlamış ve din sosyolojisi gelişme dönemine girmiştir. “⁴²

⁴¹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., 1.Baskı, İstanbul, 1998; Er, *a.g.e.*, s.14-23.

⁴² Er, *a.g.e.*, s.53-60.

DİN SOSYOLOJİSİNE KATKISI BULUNAN İLK DİN SOSYOLOGLARI

1. ZİYA GÖKALP

Hayatı;

Ziya Gökalp 1875’de Diyarbakır’da doğdu. Şehrin ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Gökalp, iptidai ve rüştiyede eğitim gördü, 1890’da Diyarbakır mülki idadisine girdi. O dönemde özellikle Ahmet Mithad ve Namık Kemal’in eserlerini okuyan Gökalp, bu düşünürlerden fikri hayatında hayli etkilenecektir. Yine bu dönemde Arapça ve Farsça eğitimi alan Gökalp, el-Kindi’den, İbn Haldun’a kadar İslam klasiklerini okumuştur. Bu daha sonraki din sosyolojisi çalışmalarında hayli işine yarayacaktır. İntihar girişiminden sonra, İstanbul baytar mektebine giren Gökalp, bu dönemde gizli teşkilatlara ilgisiz kalamamıştır. Bu yüzden hayatının önemli bir kısmı sürgünde geçen Gökalp’ın malta sürgünü hayatında önemlidir. Bu dönemde Kuran dışında hiçbir kitap okumasına izin verilmeyen Gökalp’ın Arapça bilgisinin de etkisiyle Kuran üzerine uzun uzun düşüme fırsatı olmuştur. Ve bunun din sosyolojisi çalışmalarında önemli katkısı olmuştur.

Katkısı;

Ziya Gökalp 1914’de kurmuş olduğu dünyanın ikinci sosyoloji kürsüsünde din sosyolojisi dersleri de vermiştir. Hatta “İlm-i İctima-i Dini” adlı kitabı da derste verdiği konuları içerir. Bu kitap ilk din sosyolojisi kitabı sayılabilir. Bununla birlikte din sosyolojisiyle ilgili birçok makale de kaleme almıştır.

Durkheim sosyolojisinden etkilenen Gökalp, bunu din sosyolojisine de uygulamıştır. Gökalp’a göre bir milletin kültürü altı sosyal kurumdan oluşur. Bunlar; din, ahlak, dil, hukuk, iktisat ve güzel sanatlardır.

Ziya Gökalp bugünü anlamak için dünü tanımak lazımdır der. Ona göre bir milletin kendi toplumsal hadiselerini tanıyabilmesi için, milli tarihini iyi bilmesi gerekir. Ayrıca Gökalp'a göre "milliyet" in oluşumunda dinin büyük bir önemi vardır.

Ziya Gökalp'in Darülfünunda verdiği din sosyolojisi ders notlarını⁴³ ihtiva eden ve Tamamlanmamış Eserler'i içinde yer alan din sosyolojisi kitabının ilk konusu "Cahiliyet Ailesi ve İslamiyet'in Aile Hukukunda Yaptığı Yenilikler" dir. Bu bölümde, Arap topluluklarında İslamiyet'ten önceki kabile yapısı ve kültürleri ile aile ve akrabalık ilişkileri değerlendirilmektedir. Ayrıca İslamiyet'in bu yapılar üzerinde meydana getirdiği değişiklikler ve Türk topluluklarındaki aile ve akrabalık yapı ve türleri ele alınmaktadır.⁴⁴

Eserin "Dinin İçtimai Hizmetleri" adlı bölümünde ise dinin toplumsal hizmetlerinin toplumun türüne göre değiştiğini söyler. Buna göre iki çeşit toplum vardır; İlkel toplum ve gelişmiş toplum. İlkel toplumlarda yalnız dini makamlar vardır kültürel ve siyasi makamlar tam olarak ortaya çıkmamıştır. Aynı şekilde ilkel toplumlarda yalnız dini kamuoyu vardır siyasi kamuoyu oluşmamıştır.⁴⁵

Dini bir kamuoyu ile dini bir makama bağlı topluluğa da ümmet denir. Siyasi bir kamuoyu ile birleşerek siyasi bir makama bağlı topluluğa da devlet denir. Harsi kamuoyu ile birleşerek kültürel makamlara bağlı topluluğa da millet denir. İlkel toplumlar bu anlamda yalnız ümmettir. Onlarda henüz devlet ve millet bilinci

⁴³ Toplamacıoğlu bu taşbasmanın elde edilemediğinden söz eder. bkz., Mehmet Toplamacıoğlu, "Din Sosyolojisi Çalışmaları(Batıda ve Bizde)", A.Ü.İ.F.D., C.VII, Ankara, 1960, s.55-60.

⁴⁴ Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp", Der. M.Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phonix Yayınları, Ankara 2008, s.96-7.a.g.e., s.179; Ziya Gökalp,Tamamlanmamış Eserler- 1. Cilt(Haz.: Ş. Beysanoğlu) Ankara: Neyir Matbaası s.85-93.

⁴⁵ Aynıısı

oluşmamıştır. Gelişmiş bir toplumda ise ümmet devlet ve millet hallerinin üçü de birbirinden bağımsız olarak bulunur.⁴⁶

Gökalp'e göre dinin ilkel toplumlarda gelişmiş cemiyetlere göre daha faydalı bir görevi olduğu fikri yanlıştır. Dini kamuoyu ilişkili olduğu kurumlara mucizevî bir kuvvet ve değer verir. Bu kuvvetin toplumun ortak vicdanına yansımaları ne kadar faydalıysa bu kuvvetin maddi kurumlara yansımaları da bir o kadar zararlıdır. Çünkü bu kurumların hayata ayak uydurmasına engel olur.⁴⁷ Gelişmiş toplumlarda da dini kamuoyu yine mevcuttur. Ancak sadece ruhani ve kutsi duygulara karşılık gelir. Maddi ve insani yapıya sahip olan kurumlarda yoktur.⁴⁸

Din, ibadetler ve inançlardan meydana geldiği için dinin toplumsal hizmetlerini bu iki çeşit hadisenin dünyevi faydalarında aramak gerekir. Dinin uhrevî faydalarını göstermek ise sosyologların değil, fakihlerin görevidir. Görülüyor ki Ziya Gökalp, bu derslerde o dönemin toplumunda İslamiyet'in inanç ve ibadetine ait bazı meseleleri tartışmaktadır. Bu konulardan biri de “ibadetlerin maddileştirilmesidir.” Gökalp'in ifadelerine göre, bazı kimseler, namazın faydasını jimnastikle, orucun faydasını midenin sağlığıyla görürler ki dini bu şekilde maddileştirmek hatadır. Gökalp'e göre dini vazifelerin toplumsal hizmetlerini maddi faydalarında değil manevi faydalarında aramak gerekir. Çünkü toplumsal hadiseler esasen manevi ve ideali hadiselerden ibarettir.

Ziya Gökalp, “İslamiyet ve Asri Medeniyet” isimli makalesinde Weberci bir yaklaşımla, Protestanlığın toplumun kalkınmasına yardım ettiği gibi, İslamiyet'inde Müslüman toplumların kalkınmasında, gelişmesinde ve ilerlemesinde etkili olacağını, ancak bu şekilde modern olunabileceğini söyler. Din sosyolojisiyle ilgili bu makale, yıkılmaya yüz tutan Osmanlı toplumunun modernleşmesi, modern kurumlarını kurması, kısaca yıkılmaktan kurtulması için

⁴⁶Gökalp, *a.g.e.*, s.94–95.

⁴⁷Gökalp, *a.g.e.*, s.95.

⁴⁸Gökalp, *a.g.e.*, s.95–6.

çözümler getirir. Ancak Gökalp, aynı yaklaşımını fazla sürdürmez, din ve fonksiyonları hakkında görüşlerinin çerçevesi zamanla daralır ve din, bazı ibadetler ve dini cemaatlerle sosyal hayatta kendini gösteren bir kültür unsuru haline gelir.⁴⁹ Böylece İslamiyet, Gökalp'in sosyolojisinin konusu olmaktan çıkmış, çalışmaları insanlığın ilk dini ve dinlerin tekâmülüne odaklanmıştır.⁵⁰

Gökalp'in “Din ve Şeriat”, “İslamiyet ve Asri Medeniyet”, “Diyamet ve Kaza”, “Dinin İçtimai Hizmetleri” adlı makalelerinin hepsi din sosyolojisinin konularını içermektedir.

Sonuç olarak Gökalp, Durkheim'in basit bir taklitçisi değildir, sosyolojik açıdan ondan farklı yanları da bulunmaktadır nitekim Gökalp, Durkheim'in ilgilenmediği konularla da ilgilenmiş ve bunları incelemiştir.⁵¹

⁴⁹ Er, *a.g.e.*, s.43.;

⁵⁰ Er, *a.g.e.*, s.44.

⁵¹ Niyazi Berkes, “Ziya Gökalp'in Sosyolojisi”, Yurt ve Dünya, s.9.

2.İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU

Hayatı;

28 Şubat 1886 da İstanbul'da doğdu. Vefa idadisini 1903'de, İstanbul Üniversitesi Tabiiye bölümünü 1908'de bitirdi. Darü'l Mualliminde hat ve pedagoji dersleri verdi. İstanbul Üniversitesinde(1913–1933) pedagoji profesörlüğü, dekanlık ve rektörlük yaptı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde profesörlük yaptı(1939–1492). Afyon ve Kırşehir'den milletvekili seçildi(1942–1946). 1978'de Ankara'da vefat etti.

Katkısı

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bu alana katkısı “İslami İçtimaiyat” makalesiyle olmuştur ki bu makaleyle İslam'ın ekonomi anlayışını sosyolojik açıdan ele alıp değerlendirmesi bakımından bir ilktir.⁵² İslam'ın sosyo-ekonomik konulara bakışını ele alan Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuasında ard arda iki makalesinden oluşan “İslam İçtimaiyatı” makalesi vardır.⁵³

Baltacıoğlu, Pedagoji için Avrupa'da bulunduğu sırada J. J. Rousseau, Le Bon, Compayre gibi batılı eğitimcilerden etkilenmiştir. Sosyolojik görüşlerinde ise Emile Durkheim ve Ziya Gökalp'ten etkilenmiştir. Bunun yanı sıra “Kalbin Gözü” adlı eserinde Bergson'dan gelen düşüncelere yer vermiştir. Bergson ile Durkheim'in zıt görüşlerini daha sonra yazdığı “Tarih ve Terbiye” adlı eserinde birleştirmeye çalışmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu bütün toplum kurumlarının, geleneği meydana getiren din, dil ve sanat kurumlarından doğduğunu, geleneklerin toplumun en önemli gerçeği olduğunu söylemiştir. Baltacıoğlu, milli kaynaklardan kopmadan gerçekleşecek olan bir batılaşmayı savunmuştur.

⁵² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İslam İçtimaiyatı”, Darü'l Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, sy.3,5, İstanbul, 1922.

⁵³ Er, *a.g.e.*, s.56.

Baltacıoğlu, Kur'an tercümesi hazırlamış ve dini konularda hazırladığı yazılarıyla din alanında reformist fikirleri savunmuştur. Bir dönem dini eğitimin gereksiz olduğunu savunan Baltacıoğlu, hayatının son zamanlarında dini konulara tekrar dönerek Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde ve *Din Yolu* Dergisi'nde dini konularda yazılar yazmış, Osmanlı aile yapısını, İslamiyet'in ve Araplar'ın tesirlerini taşıdığı gerekçesiyle eleştirmiştir.

Sosyolojisinde J. J. Rousseau, E. Durkheim ve H. Bergson'un önemli bir yeri vardır. Baltacıoğlu, Durkheim ve Bergson felsefeleri arasında telif arayışına girmiştir. Böylece hem determinist hem pozitivist bir sosyolog olan Baltacıoğlu, metafizik ve pozitivismi uzlaştırmaya çalışmıştır. Durkheim ekolünün Gökalp'ten sonra gelen en önemli temsilcisidir. Bununla birlikte Gökalp çizgisinden ayrıldığı nokta, Gökalp'in dini alanı milli alanın dışında görmesidir. Baltacıoğlu'na göre ise milli olanın içinde dini olan da vardır. Çünkü ona göre milli hayatın oluşumunda ve gelişiminde din, birincil unsurdur. ⁵⁴

Baltacıoğlu, sanat ve bilim arasında yaptığı karşılaştırmaya dini de katarak, dinin sanata benzediğini, sanat soyundan geldiğini söyler. Sanat gibi dinde de akıl değil kalp söz konusudur. Sanat gibi dinin görevi bilim, teknik gibi dış gerçeklikler değil, iç gerçekliklerdir. Dinin konusu ampirik deneylerin konusu değildir. Manevi bir gerçekliktir. Bunun için bu gerçeklik ancak kalple hissedilebilir. Bununla birlikte dinin yaşanması bir inceleme konusu, bir bilim konusudur. İnceleme işi de akıl ve metot işidir. Din sosyolojisi de dini, bir sosyal varlık olarak, bir kurum olarak inceler. ⁵⁵

⁵⁴ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.196-7.

⁵⁵ Levent Bayraktar, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.414.

Baltacıoğlu'na gire din, bir kurum olarak dil, ahlak, hukuk, sanat gibi her toplumda görülmüştür ve dinin nesiller arası geçişi mirasla değil, toplumun telkinleri ile yani eğitimle olur.⁵⁶ Din gerçeği nasıl bir gerçektir/Türk milliyeti

Dini hayat ile milli hayat yakından ilişkilidir. Bunlar birbirlerini korur ve destekler. Türk toplum yapısında camiler de, Türk toplumunun dini anlayışının nesneleşmiş şeklidirler ve aynı zamanda bir sosyalleşme aracıdır. Burada insan sadece İslamlaşmaz, Türkleşir ve tek bir vücut olur.⁵⁷

Baltacıoğlu, Tanzimat'tan beri dini hayatın ilmi bir tutumla ele alınıp düzenlenmesi gerektiğini ancak bunun bir türlü yapılamadığını söyler. Doğru din anlayışının ve eğitiminin olmayışından ise aydınları sorumlu tutar. Nitekim onlar, milli kişiliğin oluşumunda dinin değerini idrak edememişlerdir. Buna ek olarak kendilerini zamanın dinsizlik, tarafsızlık modalarına kaptırmışlardır. Milli kişilik, din, dil ve sanat vasıtasıyla gelişir. Din ile milli kişiliği birbirinden ayıramaz görür ve din olmadan milliyetin olamayacağını, söyler. Ona göre din, insanın bütün benliğini saran bir şuurdur.⁵⁸

Dini araştırma konusunda, dinin dışarıdan kavranılarak, gözlemlenerek anlaşılacak bir gerçeklik olmadığını söyler. Bu anlamda sosyolojinin dini ele alışını yetersiz bulur. Din toplum kurumlarından biridir ve sosyolojinin dini ele alış da bu doğrultuda kuru ve katıdır. Dini içinden değil kalıbı ile dışından görür. Ancak din dışarıdan anlaşılabilir bir nesne değildir, dini içinden anlamak, duymak gerekir. Ancak bu şekilde din kavranılabilir.⁵⁹

Dini hayatın bilinçli olarak ele alınması gerektiğini söyleyen Baltacıoğlu, din ile siyasetin kesinlikle birbirine karıştırılmaması gerektiğini söyler. Din, bu anlamda politikadan ayrı, ilmi, objektif ve akademik bir yaklaşımla ele

⁵⁶Bayraktar, *a.g.m.*, s.415.

⁵⁷Bayraktar, *a.g.m.*, s.415-6.

⁵⁸Bayraktar, *a.g.m.*, s.416;Baltacıoğlu, *Türkiye'de Din Anlayışı*, Din Yolu 1, 1956.

⁵⁹ Baltacıoğlu, *a.g.m.*, s. 2

alınmalıdır. Aksi takdirde bir takım çıkar gruplarının istismarı haline gelecektir.⁶⁰

Türklerin İslamiyet'e geçmesine de değinen Baltacıoğlu, bunun Türklerin kendi rızaları ile olduğunu söyler. Çünkü İslamiyet, Gök Tanrı inancına sahip Türklere en yakın inanç sistemidir der.⁶¹

Milli şuurun ve dinin birbirinden ayrılamayacağını söyleyen Baltacıoğlu, milli kişilik ve millet bağlamında İslam'ın milliyetçilik ile çatışmayacağını hatta milliyetçiliği teşvik ettiğini söyler. İslam'da kavmiyet yoktur sözünden ise kavmiyetin milliyet olarak yorumlanamayacağını söyler. Tam tersine din, milliyetin doğmasında en önemli faktördür. Din sadece milletin kurulmasına katkıda bulunmaz aynı zamanda milli kalkınmanın gerçekleşmesine de yardımcı olur.⁶²

Din, sosyologların incelediği gibi, sadece dine inanları ilgilendiren ritüelleri içermez. Din, kurum olmadan önce şuuraltında yaratan bir kuvvettir. Toplumların dinden alacakları kuvvet ile kalkınma ve gelişme sağlanacağı gibi tam tersi bir durumda kargaşa ve huzursuzluk da yaşanabilir. Burada ise dini eğitimin çok önemli bir yeri vardır. Din eğitiminde ise ilk sırayı Kutsal kitabın doğru öğretilmesi alır. Nitekim yanlış din algısının altında, kutsal kitabın yanlış yorumlanması yatar. Bununla birlikte kutsal kitap, bilim kitabı değil, Allah'ın varlığına ve yaratıcılığına belgedir.⁶³

Baltacıoğlu'na göre din dil sanat toplumun üç temel kuvvetidir ve bunlar arasında din, en önemli sosyal faktördür. Ekonomiyi ise sıralamada en alta koyar.⁶⁴

⁶⁰ Bayraktar, *a.g.m.*, s.416

⁶¹ Baltacıoğlu, *Türk Milliyeti, Genel Kur. Başkanlığı Yayınları, Ankara,1965*, s. 24.

⁶² Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s.25-6.

⁶³ Baltacıoğlu, *a.g.e.*, s.27-8.

⁶⁴ Bayraktar, *a.g.m.*, s.433.

3. SALAHADDİN ASIM

Hayatı;

1887’de İstanbul’da maarif kâtiplerinden Hüseyin Hüsnü Beyin oğlu olarak dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Sultanahmet mahalle mektebinde ve Kadırga Rüştüyesi’nde görmüştür. Mekteb-i İdadi-i Mülki’den mezun olduktan sonra da iki yıl kadar Hukuk Mektebi’nde okumuştur.⁶⁵

Aynı zamanda şair olan Salahaddin Asım, daha çok dini- tasavvufi nitelikte ürünler vermiştir. Sadi, Abdülhak Hamit, Mehmet Akif ve Özellikle de İbn Arabî’den etkilenmiştir. Salahaddin Asım Yiğitoğlu, İbn Arabî’nin “Fusus”unu çevirmiştir ve bununla ilgili üç kısa çalışması vardır. Ancak bu çalışmaları, ölümünden sonra eğitim bakanlığına, mirasçılarının izin vermemesi nedeniyle yayınlanamamıştır.⁶⁶

II. Meşrutiyet sonrası düşünce hareketlerinden İslamcılığa yakın durmuştur. Yazıları ve şiirleri daha çok Sırat-ı Mustakim, Sebilürreşad, Beyanü’l-Hak, Misbah gibi dergilerde çıkmıştır.

Katkısı;

Salahaddin Asım’ın din sosyolojisine katkısı içinde sayılabilecek asıl konular, Sallahaddin Asım’ın İslamcılığı ve kadın hakları konusundaki feminizme yaklaşan bakış açısıdır. Odak noktamızın ilkinin oluşturan Salahaddin Asım’ın İslamcılığı ve bunu sosyolojiye uygulaması onu, Türkiye’de dini sosyolojinin öncüleri arasında saymamıza neden olmaktadır. Salahaddin Asım’ın bu konudaki *İlmi İçtimaya Nazaran İslamiyet ile İçtimaiyat ve Şeriyat* makaleleri burada bize ışık tutar. Yine aynı şekilde *Türk Kadınlığının Tereddidi Yahud Karışmak* da kadın konusuna odaklanmış bir din sosyolojisi çalışmasıdır

⁶⁵ Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, Cilt 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

⁶⁶ Mustafa Tahrali, “A General Outline of the Influence of İbn Arabî on the Ottoman Era”,
www.inbarabisociety.org

denilebilir. Nitekim Salahaddin Asım, gerek *İçtihat* dergisinde yayımlanan *Kadınların Örtünmesi*, *Kadın ve Savaş* gibi makaleleri, gerek *Kadınlarımızın Tereddüsü Yahut Karışmak* adlı kitabı ile vurguladığı üzere tesettür probleminin sosyolojik olarak ele alınması üzerinde durur ve bugüne kadar bu şekilde ele alınmamasından şikâyet eder. Salahaddin Asım'a göre, kadının toplumdaki rolü gün geçtikçe artmaktadır ve örtünme de bu bakımdan ele alınmalıdır. Kadını toplumdaki tecrit ettiğinden dolayı tesettür anlayışımızda sıkıntı vardır. Ona göre bu örtünme, kadını dişi saymanın hem eseri hem sebebidir.⁶⁷

Salahaddin Asım, *İctimaiyat ve Şeriatî İslamiyye* adlı *Sırat-ı Mustakim*'de çıkan yazısında Batı medeniyetinin maddeten ileri olmasına rağmen ruhen ve ahlaken sefil derecesinde bulunduğunu söyler. Fransız, İngiliz, Alman ve Amerikan halklarının ahlaken çöküş içerisinde olduğunu söyleyen Salahaddin Asım, özellikle Fransa'yı örnek gösterir ve onun madden ileride oluşunun ahlakını ıslah etmeye faydası olmadığını belirtir ve orada medeniyet adı altında öyle vahşi uygulamaların, tecavüzlerin ve adetlerin var olduğunu söyler. Bu durumun en açık göstergelerinin ise balolar, konferanslar adı altındaki uygulamalar olduğunu söyler. Ona göre bunların halkın ahlakı üzerindeki etkileri malumdur. İngilizlerde de bu adetler olsa bile onlarda daha az hâkimiyeti vardır. Ama netice birdir. Almanya ve Amerika'nın da yeni mevcudiyetlerine rağmen medeniyet kisvesi altındaki bu etkilerden kurtulamayarak mütemediyen surette ahlaklarının bozulduğunu söyler.⁶⁸

Salahaddin Asım'ın yine burada da üzerinde durduğu nokta, ahlaki bozulmalarda en feci şekilde etkilenenin erkekten ziyade kadın olduğudur. Buradan sonra Arap ve İslam toplumlarıyla kıyasa girişen Salahaddin Asım, Arapların şeriatı hakkında tatbik ettiklerinde madden ve manen ileri durumda

⁶⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Düşünce Tarihi*, 1979, s.395.

⁶⁸ Salahaddin Asım, *İlmi İçtimaya Nazaran İslamiyet*, *Sırat-ı Mustakim*, 1324/1908, s.24.

olduğunu, ne zaman İslami uygulamalarda bozulmalar yaşanmaya başladıysa o zaman gerilemeye başladığını söyler. Ona göre maneviyatın bozulmasıyla birlikte maddiyat da bunu takip etmiştir. Maneviyatın bozulmasının maddiyatı bozacağı üzerinde ısrarla duran Salahaddin Asım buna örnek olarak Romalıları gösterir. Romalılar ahlaken çöküşün getirdiği neticeler sonucunda geri kalmış ve Araplar onları tarihten silip süpürmüştür. Ona göre bu bir tabiat kanunudur ve tabiatta istisna olmaz.⁶⁹

Salahaddin Asım'a göre İslam şeriatından başka sosyal münasebetleri layıkıyla düzenleyebilecek herhangi bir kanun veya nizam yoktur. Çünkü İslam insanlığı layıkıyla düşünebilen, anlayabilen bir anlayışa sahiptir. Avrupa medeniyetinde ise bu açıdan birçok eksiklik vardır. Tüm toplumun değil de toplumun bir kısmının memnuniyeti ve ahlaki sorunları bu eksikliklerin başında gelir. Aynı şekilde Salahaddin Asım'a göre Avrupa veya Amerika hukukunun yasalarının bir takım eksiklikleri vardır. Örneğin Amerika hukukunun cüzi olan idam cezasının uygulanmasına bakıldığında bir adam bir başkasını öldürüyor ve bu durumda toplum bir bireyini kaybediyor. Buna göre biz bu katili öldürürsek toplum bir bireyini daha kaybedecek ve cemiyet iki kez zarar görecektir bunun için katili okutalım, eğitelim, ıslah edelim deniliyor bazı kısımlardan bu doğru olsa bile bunun tehlikeli yönleri vardır. Buna göre birisi buradan cesaretle daha kolay cinayet işleyebilir. Ve bunun önü alınamaz. Bu çağdaş medeniyetin kabul edilemeyecek yönüdür. Yine fuhuş da Avrupa'da çok yaygındır. İster para kazanmak amaçlı olsun ister başka amaçla olsun vahşet daima vahşettir. İşte bu da medeniyetin diğer göstergelerinden biridir. Cezalarda kısasın idamesi tamamen uygulanmadıkça toplumda düzen oluşmaz. Bu kalkarsa cemiyetin saadeti ortadan kalkar beşeriyete yazık olur. Hiddet ve şehveti önleyecek olan

⁶⁹ Salahaddin Asım, *a.g.m.*, s.24.

budur. Ancak bu ceza ile katlin son devresinde, şiddetin son safhasında bile bir cinayetin vukuuna mani olunabilir.⁷⁰

İslam şeriatında kısas vardır diyerek de işin içinden kolayca çıkılamaz. İslam'da şeriat kısası kabul etmekle beraber cinayete sebep veren durumları göz önünde tutar ve bu hükümde değerlendirilir. Nitekim fakirliğin, zaruret durumlarının ve cahilliğin cinayette ve fuhuşta önemli bir payı vardır. Ama bu da tam sebep olamaz. Çünkü Fransa ortadadır. Maddeten zengin olan manen medeni gösterilen bu milletin durumu malumdur. Hükümetin insaniyet ve fazileti bütün ayrıntılarıyla milli ahlaka uygulayacakları bir yöntem ise henüz mevcut değildir. Hâlbuki İslam şeriatında bunu sağlayacak birçok ahkâm vardır.⁷¹

Sonuç olarak Salahaddin Asım'a göre içtimaiyat bütün insanlığın mutluluğunu sağlayacak kuralları şeriat sayesinde bulacaktır. Avrupa halklarını aciz oldukları ahlak ortadadır ve bu kabul edilebilecek gibi değildir. Bizde şeriatın uygulanmasında mahzur görenler Osmanlı içindeki gayri Müslimlerin de mevcudiyetidir. Hâlbuki hükümet İslam hükümetidir. İkincisi bunun uygulanması gayri Müslimlerin felaketini değil saadetini ve rahatlıklarını sağlar. Ama Avrupa medeniyetini olduğu gibi kabul edersek burada asıl zararı görecektir olanlar kadınlardır. Onların felaketi olacaktır. Onlar erkeklerin gayri meşrularını taşıyacaklar ve vücutlarıyla onları tatmin eden sefil olmuş bir girdaba yuvarlanacaklardır.⁷²

Salahaddin Asım “*İçtimaiyat ve Şeriat-ı İslamiyye*” yazısının devamı olan “*İlm-i İçtima'a Nazaran İslamiyet*”de ise şeriatın uygulanmasında meydana gelecek problemler ve karşıt durumlarda hangisinin bir diğerine üstün geleceği üzerinde durur. Bu yazısında, toplumlarda insaniyetten ziyade hayvaniyetin ağır bastığı ve bunun için ahlaki düzenlemeye ihtiyaç olduğunu belirtir. Burada da

⁷⁰ Salahaddin Asım, *a.g.m.*, s.24-5.

⁷¹ Salahaddin Asım, *a.g.m.*, s.24-5.

⁷² Salahaddin Asım, *a.g.m.*, s.24-5.

üzerinden ısrarla durduğu yine kadınlardır. Kadınların şahsiyetlerinden insanlıklarından hariç vazifelerle kadınların meşgul olmasının toplumda yaratacağı sıkıntılara değinen Salahaddin Asım, onlara ilim ve fennin öğretilmesi gerektiğinin altını çizer. Ancak bunun belli bir husn-ü terbiye ve ahlak ile gerçekleştirilmesini gerektiğini söyler ve bu olmazsa fayda yerine zarar görüleceğini söyler. Yine bir kadının toplumdaki görevlerinden soyutlayıp onu karılığa mahkûm etmenin toplumda sıkıntı yaratacağını söyler. Kadınların toplumdaki çeşitli görevler için –ilim toplantıları, konferanslarda- her yerde bulunabileceğinin altını çizen Salahaddin Asım bunun toplumun faydasına olacağını söyler. Burada bir şart getiren Salahaddin Asım, kadınların konferanslara ilmi toplantılara katılmasının tesettüre riayet edilerek olmasını ister. Bunun dışında balolarda konferanslarda kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmasına da Salahaddin Asım hoş bakmaz. Avrupalıların balolar, konserler adı altında kadınla erkeğin bir arada bulunmasından kaynaklanan durumlarda fuhuşun nasıl yaygın olduğunu söyler. Çünkü bireye her zaman akıldan ziyade hisleri ve ihtiyaçları hâkimdir.⁷³

Burada bir kişinin dahi bunu yapmış olsa bile bunun toplumda yansımalarının önemli olduğunu söyler. Nitekim ona göre bir kişi yapınca taklidin esareti altında olan insanlık bunu taklide girişecektir. İşte bu açıdan hürriyet konusu da yeniden ele alınmalıdır. Buna vicdan hürriyeti denmesine de karşı çıkan Salahaddin Asım, vicdanın hiçbir zaman bu tür hareketlere müsaade etmeyeceğini söyler. Ona göre buna vicdan hürriyeti değil nefis hürriyeti denmelidir. Aksi takdirde bu kutsal kelimeye hürmetsizlik edilmiş olur. Nefis hürriyetinin diğer adı da ona göre hayvaniyetin esaretidir. İşte bütün bu fuhuş vb. kötülüklerin icrasında kişi hür olmaktan ziyade hayvaniyetin esaretindedir. İşte Avrupa'da bu hürriyet adı altında konserler, balolar vs. neticesinde fuhuş yaygınlaşmış ve o milletler hayvaniyetin tesiri altında kalmışlardır. İşte insaniyet

⁷³ Salahaddin Asım, *İçtimaiyat ve Şeriyat*, Sırat-ı Mustakim, 1325/1909, s. 89.

bu sayede ahlaken çöküşe geçerek en feci tehlikeyle karşı karşıya gelmiştir. İnsaniyet bu ifrat yüzünden saadetini kaybetmiş, kendini bu siyahlıklar içinde kaybederek felakete doğru sürüklenmiştir.⁷⁴

Avrupa medeniyeti insanlığı maneviyattan ve ahlaktan soyutlayarak bir insanlık suçu işlemiştir. Fuhuşun çokluğu ve ahlaksızlığın cemiyeti ne hale getirdiği, kanunların bu konudaki eksikliği vs. yüzünden Avrupa medeniyetinin şartsız taklidi onaylanamaz. Biz, Avrupalıların medeniyetinden, sanayisinden istifade etmeye mecbur olmakla birlikte onların bu gibi adetlerini, hareketlerini sorgulamalıyız. Buna karşı koymamızda en büyük güç ise şeriattır. Başka bir şekilde bu karşı çıkış sağlanamaz. Biz şariat ile birlikte bunu yapmalıyız. Çünkü o, en hakiki en şefik yol göstericimizdir ve emirleri en saik olan dindir.⁷⁵

Avrupa günümüzde böyle bir girdaba yuvarlanırken ve beşeriyetin ıslahı için çabalarken bizim bu sayede bundan kurtuluşumuz mümkündür. Bizim şariatımız beşeriyetin saadeti içindir. Onda beşeriyetin felaketine sebep olacak ahlak kuralları ve hareketler mevcut değildir ve o, bizim kurtuluşumuzdur.⁷⁶

⁷⁴ Salahaddin Asım, a.g.m., s.89.

⁷⁵ Salahaddin Asım , a.g.m., s.90.

⁷⁶ Salahaddin Asım, a.g.m., s.91.

4. HANS FREYER

Hayatı;

Hans Freyer, 31 Temmuz 1887’de Almanya’nın Leipzig şehrinde dünyaya geldi. 1907–1911 yılları arasında Greifswald ve Leipzig Üniversitelerinde felsefe, tarih ve halk ekonomisi dallarında öğrenim gördü. Daha sonra Leipzig Üniversitesi’nde görev aldı. 1920 yılında da felsefe doçenti oldu. 1922–1925 yılları arasında Kiel Üniversitesi’nde sosyoloji profesörü olarak çalışan Freyer, 1925–1938 tarihleri arasında Leipzig Üniversitesi’nde sosyoloji profesörü olarak görev yaptı.

Hans Freyer, 1955–1957 yılları arasında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde sosyoloji dersleri verdi. Bu ders notları daha sonra Türkçeye çevrilerek yayınlandı. Din sosyolojisi açısından önemi ise 1959–1960 yılları arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde verdiği derslerden kaynaklanmaktadır. Freyer’in burada verdiği dersler daha sonra Dr. Turgut Kalpsuz tarafından tercüme edilerek “Din Sosyolojisi” adı altında 1963 yılında İlahiyat Fakültesi yayını olarak basılmıştır.

Mümster Üniversitesi’nden emekli olduktan sonra BadenWürttemberg eyaletinde 18 Ocak 1969’da vefat etmiştir.

Katkısı;

Ankara Üniversitesi basımevi tarafından 1964’de basılan “Din Sosyolojisi” adlı kitabı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde verdiği dersleri içerir.

İki ana bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde bilim olarak sosyoloji ve onun araştırma ve inceleme konularına yer verilmiştir. Bu çerçevede, sosyolojinin konuları içerisinde toplumsal gruplar, tabakalar, olaylar ve süreçler ele alınmıştır. Kitabın ikinci bölümünde ise, din sosyolojisiyle ilgili konular kapsamlı bir biçimde anlatılmıştır. Burada dinsel gruplar kuramı, din ile toplum

arasındaki ilişkiler, dinler ve modern sanayi kültürü arasındaki bağlantılar işlenmiştir.⁷⁷

Turgut Kalpsuz tarafından Almanca'dan Türkçe'ye çevrilerek yayınlan "Din Sosyolojisi"⁷⁸ kitabının bölümleri şu şekildedir;

I. Bölüm: Umumi sosyolojiye bir bakış

1. Sosyal gruplar

2. Sosyal tabakalar

3. Sosyal vetireler

II. Bölüm Din sosyolojisi

1. Dini gruplar nazariyesi

2. Din ile cemiyetler arasındaki karşılıklı münasebetler

3. Dinler ile modern sanai kültür

⁷⁷ Hüseyin Akyüz, "Hans Freyer", Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.443.

⁷⁸ Hans Freyer, Din Sosyolojisi, Çev. Turgut Kalpsuz, A.Ü.İ.F.Y., LIV, 1964, Ankara, s.81.

5.NECMETTİN SADIK SADAK

Hayatı;

1890 senesinde Isparta'da doğan Necmettin Sadık Sadak, Fransa'da Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Fenni Terbiye diploması aldı. 1914'de yurda dönen Sadak, İstanbul'a dönünce Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Dairesinde göreve başladı. 1916'da Darülfünun'un İctimaiyat bölümünde öğretim üyeliğine başladı. Ziya Gökalp'tan sonra boşalan içtimaiyat profesörlüğüne geçti. 1918 yılından itibaren arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'da Akşam gazetesini yayınlamaya başlamış ve uzun yıllar bu gazetenin başyazarlığını yapmıştır. Uzun yıllar C.H.P. üyesi olan Sadak, 1928'ten sonra III., IV., V.,VI., VII., ve VIII., dönem millet vekilliği yapmıştır. 1947 yılından itibaren bir süre de dış işleri bakanlığı yapmıştır. Necmettin Sadık Sadak, 11 Eylül 1953'te New York'da tedavi gördüğü hastanede kanserden vefat etmiştir.⁷⁹

Katkısı;

Necmettin Sadak Sadak, Gökalp'tan sonra Darü'l Fünun'da din sosyolojisi dersleri vermeye devam etmiştir. Ve bu ders notlarının aynı fakültede basıldığını Mehmet İzzet'ten öğreniyoruz.⁸⁰ Siyasi yazıları ile Cumhuriyet devrinin güçlü kalemlerinden biridir. 1950'li yıllarda yazmış olduğu sosyoloji kitabı liselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

⁷⁹ Er, *a.g.e.*, s.62.

⁸⁰ Er, *a.g.e.*, s.63.

6. HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Hayatı;

1901 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Hilmi Ziya Ülken, 1918'de başladığı Mülkiye'yi 1921 yılında bitirerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne Coğrafya asistanı olmuştur. 1924'den itibaren çeşitli liselerde felsefe, ahlak, sosyoloji ve psikoloji üzerine ders vermiş 1933'de İstanbul Üniversitesi'nde Türk tefekkür tarihi doçenti olmuştur. 1941'de felsefe doçenti olan Ülken, 1955'de ek olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi felsefe profesörü tayin edildi. 1957'de ise ordinaryüs profesörlüğe yükseldi. Daha sonra İstanbul'da kadrosu kaldırılan Ülken, Ankara Üniversitesi'nde görevine asıl olarak geçmiş ve İstanbul'daki kadrosu tekrar verilmesine rağmen geri dönmeyerek Ankara Üniversitesi'nde kalmıştır. Bunun yanında 1964–1965 yıllarında ek olarak İstanbul Üniversitesi İslam Yüksek Enstitüsü'nde felsefe dersleri okutmuştur. 1973 yılında emekli olan Hilmi Ziya Ülken 1974 yılında vefat etmiştir.⁸¹

Katkısı;

Durkheim geleneğinin ülkemizde Ziya Gökalp'tan sonra gelen en önemli temsilcilerinden biri olan Hilmi Ziya Ülken bunun bir gereği olarak genel sosyoloji yanında sosyolojinin alt dallarından biri olan din sosyolojisiyle de ilgilenmiştir. Ülken, sosyoloji alanında yazdığı birçok kitap ve makaleden sonra ülkemizde din sosyolojisi alanında yayınlanmış, ders formundan uzak ilk din sosyolojisi kitabını yazmıştır.⁸² “Din Sosyolojisi” adlı eseri 1943 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları tarafından basıldı. Ülken'in din sosyolojisi alanına giren bu temel kitabının dışında alanla ilgili iki bölümlük “İntihar”⁸³ makalesi, “Yahudi Meselesi”, “Değerler, Kültür ve Sanat” gibi

⁸¹ Ayhan Vergili, “Hilmi Ziya Ülken”, Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.598.

⁸² Hilmi Ziya Ülken, *Dini Sosyoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943.

⁸³ Hilmi Ziya Ülken, İntihar 1–2, Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası, Ebu'z Ziya Matbaası, sayı.2-3.

makaleleri dikkat çeker. Yine Ülken'in doğrudan bu alan için yazdığı, "Dini İctimaiyat"⁸⁴ ve "Dini İctimaiyat İtikadın Menşesi Meselesi"⁸⁵ makaleleri de bu alan için çok önemlidir.

Hilmi Ziya Ülken, değerlerin doğuşu konusunda Durkheim'den ayrılır. O, değerleri önceden belirlenmiş normlar ve adetler olarak kabul etmekle birlikte insanların önceden belirlenmiş bu norm ve adetlere yeni şeyler kattıklarını, değerlerin böylece oluştuklarını ileri sürer.⁸⁶ Ona göre sosyal olay da bir bütündür ve din de bu bütünlüğün içinde yer almalıdır.

Hilmi Ziya Ülken'e göre bir milleti meydana getiren unsurlar yalnız başına ne ırk ne coğrafi bütünlük ne de siyasi anlaşmalardır, bunlar tek başına bir milleti meydana getiremez. Bir millet, tarihinin derinliklerinden aldığı güçle ve ümmet ideali ile birleşir, dil ve vatan bütünlüğüyle de ümmet bütünlüğündeki sorunları giderir. Özetle millet, tarihi bağlardan kuvvet almış, ümmet ideali ile bir araya gelmiş ve belli bir vatanı kendine mekân edinmiş, dil ve iktisat ile bütünleşmiş, milli ve tarihi zaruri bir kuruluştur.⁸⁷

Hilmi Ziya Ülken'e göre din toplumsal bir kurumdur ve fertler arasındaki ilişkilerden doğar. Münzevi bir adamın kafasında birden bire olağanüstü bir Allah fikri doğmaz.

Ülken, "Dini sosyolojisi" makalesinde dinin çeşitli tariflerini verirken, kendi din tanımını şu şekilde yapar; "bir din mukaddes yani tefrik ve nehyedilen eşyaya ait olan ve bütün maliklerini (ümmet)cemaat denilen manevi bir vahdet dâhilinde toplayan itikat ve amalin müşterek bir sistemidir."⁸⁸

⁸⁴ Hilmi Ziya Ülken, Dini İctimaiyat, Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası, Ebu'z Ziya Matbaası, Yıl.1, Sayı.4, İstanbul, Ağustos 1927, ss.264–271.

⁸⁵ Hilmi Ziya Ülken, Dini İctimaiyat 'İtikadın Menşesi Meselesi', Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası, Ebu'z Ziya Matbaası, Yıl.1, Sayı.5, İstanbul, 1927, ss.264–271.

⁸⁶ Eyüp Sanay, *Hilmi Ziya Ülken'in Fikirlerinin Gelişimi*, Doktora Tezi.

⁸⁷ Sanay, *a.g.t.*, s.128.

⁸⁸ Sanay, *a.g.t.*, s.19.

Ülken, din sosyolojisinin, dinin kökenini aramakla meşgul olmasını, biyologların insan kökeni aradıkları gibi yapmamaları gerektiğini söyler.

Hilmi Ziya Ülken, “Din Sosyolojisi” kitabında hangi şartların, hangi dini anlayışları meydana getirdiğini ve bunların ne şekilde değiştiğini göstermeyi amaçlar.

Hilmi Ziya Ülken’e göre din sosyolojisi, dinler tarihinin sistematik şeklidir. Ona göre milletin ortaya çıkmasında dinin önemli bir rolü vardır. Ortodoks ve Katolik Kilisesi, Anglikan Kilisesi, Protestanlık Kilisesi, bir Rum, İngiliz, Alman, İskandinav tiplerini meydana getirmiştir. Müslümanlık için de aynı şekilde Sünni ve Şii mezhepleri kendi toplumlarının hayat rejimini, siyasi ve ekonomik durumlarını belirlemiştir.⁸⁹

Ülken’e göre, din insanları sadece fikri yönden etkilemez onları psiko-biyolojik açıdan da etkiler. Yani bireyin tüm hayatını etkileyen, şahsiyetini oluşturan bir kurumdur.⁹⁰

Ülken, toplumsal hayatın temelini dinin oluşturduğunu kabul etmekle birlikte dinin de toplumsal şartlardan etkilendiğini söyler. Dinin toplumsal şartlardan nasıl etkilendiğini ve o toplumsal şartlarda nasıl geliştiğini açıklamaya çalışır.⁹¹

Ülken, totemizmi tartıştığı bir seri makalesinde dinin kaynağının toplumsal şartlar olduğunu söyler. Durkheim’e katılan Ülken, tek bir tür din olduğunu, yüksek tipli dinlerin aynı toplumsal kaynaktan geldiğini ve ilkel dinlerin gelişmiş biçimleri olduğunu söyler. Buna göre, Durkheim’in evrimci mantığına uygun olarak, din toplumsal gelişmeye bağlı olarak en ilkel din olan

⁸⁹ Sanay, *a.g.t.*, s.126.

⁹⁰ Aynıısı.

⁹¹ Aydın, *a.g.e.*, s.353.

totemizmden en gelişmiş din olan monoteizme doğru gelişir. Politeist inançlar, bu gelişmeyle evrimleşip, tek tanrılı bir din olmaya doğru yönelmişlerdir.⁹²

Ülken, İslam'ı da bu dini tek çizgiye indirme çabasıyla açıklar. Hatta Ülken'e göre bu süreçten dolayı, Allah hep ilahlar topluluğunu çağrıştıracak şekilde çoğulluk ifade eder ve Kuran'da çoğu kere biz diye konuşur.⁹³

İslam'ında bir tabii sosyal hadise olarak ele alınması gerektiğini belirtir ve bu şartların incelenmesini önerir. Ülken, dinin toplumla olan bağlantısını göstermek için uğraşmaz daha çok onun doğasını topluma indirgemeye çalışır. Bu anlayışla Ülken, vahye muhatap olan bir peygamber algısını eleştirir. Peygamberi bir elçi olarak algılayan anlayışı Ülken “amiyane telakki”(cahilce bir anlayış) olarak niteler. Ona göre, İslam iç ve dış şartların bir birleşimidir. İslam felsefesinin gelişmesinde, Yunan felsefesinin, İslam hukuk sistemleşmesinde Roma hukukunun, siyasi organizasyonunda İran ve Türk siyasi fikirlerinin, İslam mistisizminde Yeni Eflatunculuğun, kısmen Hint felsefesinin ve daha çok da Maniheizm'in rolünün büyük olduğunu söyler. O, İslami ilkelerin kaynaklarını göstermeye yönelmiş ve mesela ölüm öncesi ve sonrası hayat hakkındaki birçok kavramın Sami dinlerinden geldiği üzerinde durmuştur. Ülken'e göre, sonuç olarak İslam, toplumsal şartların Arabistan yarımadasındaki öteden beri sürüp gelen dini merkezleşmenin ve değişen sosyal şartların bir gereği olarak yapılaşmış bir dindi.⁹⁴

Ülken, Mardin'in ifadesiyle evrimci bir anlayışla çok da uyumlu olmayan ve İslam mistisizminden kaynaklanan bir toplumsal etik anlayışını 1940'lar ve 1950'ler boyunca sürdürmüştür.⁹⁵

⁹² Aydın, *a.g.e.*, s.354.

⁹³ Aydın, *a.g.e.*, s.354.

⁹⁴ Sanay, *a.g.e.*, s.111-117.

⁹⁵ Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim, iletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.230.

Ülken de daha çok din sosyolojisini tanıtır, batı formunda bir bilimi yerleştirme gayreti vardır. Cemil Meriç'e göre, bunun gerisinde Ülken'in kütüphane adamı olması yatar. Ona göre Hilmi Ziya Ülken hiçbir zaman kendisine has bir düşüncenin adamı olamadı, ciddi olarak ne bir iddianın ne de bir inkârın temsilcisidir. Her gün yeni bir kanaati savundu. Batıcılığın moda olduğu dönemlerde batıcı oldu, sonra oryantalist oldu. Onun için de İslam'ı da Hıristiyan gibi anlattı.⁹⁶ Özetle, Hilmi Ziya Ülken din sosyolojisinde Durkheim'in üzerine çok şey katamamış, din üstüne düşünceleri de kaynağa yönelik açıklamalar ve genellemeler düzeyinde kalmıştır.⁹⁷

Hilmi Ziya Ülken, "Laiklik" adlı makalesinde Türk toplum tarihinde laikliğin hiçbir zaman problem olmadığına, zaten İslam'ın din ve dünya işlerini ayıran, hoşgörülü bir din olduğuna değinir.⁹⁸

Hilmi Ziya Ülken, İslam düşüncesi, İslam felsefesi, Mevlana, Yunus Emre, Farabi, İbn Sina, İbn Haldun üzerine de önemli araştırmalar yapmıştır.

Özetle Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de çoğu kimsenin üzerinde durmadığı bir dönemde din sosyolojisi ile ilgilenmiş, böyle bir disiplinin tanınmasını sağlamıştır.

⁹⁶ Aydın, *a.g.e.*, 355.; Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1978, s.76.

⁹⁷ Aydın, *a.g.e.*, s.356.

⁹⁸ Vergili, *a.g.m.*, s.614.

7. ZİYAEDDİN FAHRİ FİNDİKOĞLU

Hayatı;

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 1901 yılında Erzurum’da doğmuştur. 1920’de Posta Telgraf Mektebi Ali’sine giren ve 1922’de mezun olan Fındıkoğlu, aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine girmiş ve bir yandan eğitimine devam ederken diğer yandan P.T.T. de çalışmıştır.

1930’da doktora yapmak için Fransa’ya gönderilen Fındıkoğlu, burada ikinci kez felsefe lisans eğitimi görmüştür. 1934–1938 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde sosyoloji doçenti olarak görev yapan Fındıkoğlu, 1942 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde profesör, 1958’de ordinaryüs olmuştur. 16 Kasım 1974 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir.

Katkısı;

Fındıkoğlu’nun din sosyolojisine katkısı daha çok bu alan için yazılmış olan iki makalesiyle olmuştur. Fındıkoğlu’nun anlattığına göre “Bizde Dini Sosyoloji ve Tarih Araştırmaları”⁹⁹ adlı makalesini yazmasına neden olan olay arkadaşı olan Fransız Profesör Halbwachs’ın Türk sosyologlarının kendi toplumlarının hayat tarzını araştırmamasının büyük bir eksiklik olduğunu söylemesi üzerine hissettiği mahcubiyetin bir ürünüdür. Bu makaleyle birlikte Türk sosyolojisinin İslam medeniyetinin problemlerini de ele alması gerektiğini söyleyerek, din sosyolojisine doğru bir adım atar.¹⁰⁰

Fındıkoğlu, özellikle İslam sosyolojisine dikkat çekerek “Biraz da İslam Sosyolojisi” adlı makalesinde bunu vurgular. Buna göre “Türkiye’deki sosyolojinin her şeyden önce Türk sosyolojisi, hiç değilse İslami medeniyetin

⁹⁹ Z. Fahri Fındıkoğlu, “Bizde Dini Sosyoloji ve Tarih Araştırmaları”, Folklor Postası, ss.7.8.19 S.11 İstanbul,1946.

¹⁰⁰ Z. Fahri Fındıkoğlu, “Biraz da İslam Sosyolojisi”, Bilgi Dergisi, ss.223-224, İstanbul, 1966.

problemlerini de ihtiva eden bir sosyoloji olması gerekmez mi? Bugünkü dünya sosyoloji hareketleri, yavaş yavaş batı kadrosu içine doğuyu da almaya çalışırken biz garplılaşıma gibi manasız bir parola adına kültür hayatımızı perişan etmekle meşgulüz.”¹⁰¹

Yine Fındıkoğlu'nun bu alana en önemli katkısı bu çizgide yetiştirdiği öğrencileri vasıtasıyla olmuştur. Örneğin öğrencilerinden olan Amiran Kurtkan din sosyolojisi alanına önemli iki eser vererek bu alanda önemli katkıda bulunmuş bir isimdir.

Fındıkoğlu'nun “İbn Haldun” adlı makalesi de onun din sosyolojisi alanındaki ilk adımı olarak, Müslüman bir sosyologun hayatı ve görüşlerini neslimize aktarmakla olmuştur.¹⁰²

¹⁰¹ Fındıkoğlu, “*Biraz da İslam Sosyolojisi*” 1966, s.12.

¹⁰² Er, *a.g.e* s.56-62

8.MÜMTAZ TURHAN

Hayatı;

1908 yılında Erzurum’da doğdu. 1928–1935 yılları arasında Berlin ve Frankfurt Üniversitelerinde öğrenimini tamamladıktan sonra 1936’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde tecrübî psikoloji asistanı olarak göreve başladı. 1939’da doçent oldu.1944’de İngiltere’ye ikinci doktorasını yapmak üzere gitti. 1952’de tecrübî psikoloji kürsüsü profesörlüğüne atandı. 1968’in son günü istanbul’da vefat etti.

Katkısı;

Mümtaz Turhan 1950’li yıllardan itibaren “Kültür Değişmeleri”, “Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri”, “Garplılışmanın Neresindeyiz?” adlı eserleri ile toplum yapımızda meydana gelen sosyal değişmeleri teorik ve uygulamalı bir şekilde ele alarak din sosyolojisine önemli katkılarda bulunan bir sosyologdur. Ayrıca bu alanla ilgili “İçtimai Gruplar Arasındaki Münasebetlere Tesir Eden Faktörler” gibi makaleleri de vardır.¹⁰³

Mümtaz Turhan, din sosyolojisinin konularına kitaplarında genel bir çerçevede yer vermiştir. Turhan’ın özellikle “Kültür Değişmeleri” adlı kitabında özellikle Türkiye’nin mevcut durumu göz önüne alarak yaptığı tahlillerinden dolayı din sosyolojisi çalışmaları arasında adı geçer.¹⁰⁴

Turhan’a göre eğitim toplumun genelini kapsadığı ve toplumsallaşmayı sağladığı için, eğitimde özellikle din eğitime yer ayrılmalıdır. Turhan’a göre din eğitimi verilmelidir, çünkü ahlaki terbiye açısından gençlere verilen din eğitimiyle, gençler iyi ve güzele karşı daha duyarlı olacaktır. Öğrenciye bu din eğitimi verilirken ise din objektif ve açık olarak öğretilmelidir. Ayrıca Turhan,

¹⁰³ Er, *a.g.e.*, s.11.

¹⁰⁴ Er, *a.g.e.*, s.58.

din dersini okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi için ilahiyat liselerinin kurulması gerektiğini ifade eder.¹⁰⁵

Liselerle aynı statüde olacak olan ilahiyat liseleridüz liselerden farklı olarak din eğitimi de vermelidir. Bu liselerin ana gayesi hem din bilgisi öğretmeni yetiştirmek hem de din adamı yetiştirmektir. Özellikle köylerde din öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. Eğer burada din öğretmenleri ve din görevlileri başarılı olursa, burada daha fazla çocuğun okumasını sağlayacaklardır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Turhan, *a.g.e.*, s.264.

¹⁰⁶ Turhan, *a.g.e.*, s.131.

9.NİYAZİ BERKES

Hayatı;

Niyazi Berkes, 1908’de Lefkoşa’da doğdu. Lefkoşa’da başladığı eğitimini, 1927’de İstanbul Erkek Lisesinde tamamladı. 1931’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünü bitirdi. Bir süre değişik işlerde çalıştıktan sonra 1934’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde sosyoloji asistanı oldu. Behice Boran’la birlikte ABD’de Chicago Üniversitesinde toplumbilim çalışmaları yaptı.1939’da Türkiye’ye dönen Berkes, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde sosyoloji doçenti olarak göreve başladı.

1945’e kadar Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde çalışan Berkes, o dönemde "solculuk" ve "komünistlik" ile suçlandı. 1948’de DTCF’nin tasfiyesi sırasında Behice Boran ile birlikte görevinden uzaklaştırıldı. Bunun üzerine 1952’de Kanada’ya giden Berkes, Mc Gill Üniversitesinde, İslam Araştırmaları Enstitüsünde önce misafir profesör olarak göreve başladı ve aynı üniversitede 1956’da asli profesör oldu. 1975’te Emekli olduktan sonra İngiltere’ye yerleşen Berkes, 18 Aralık 1988’de İngiltere’de öldü.¹⁰⁷

Katkısı;

Niyazi Berkes’indin sosyolojisi alanındaki önemli eserleri arasında “*Siyasi Partiler*” (1964), “*Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*”(1965), “*Arap Dünyasında İslamiyet*”, “*Milliyetçilik ve Sosyalizm*”(1969), “*Atatürk ve Devrimler*”(1982), “*Teokrasi ve Laiklik*”(1984), “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*”(1973), “*Türk Düşününde Batı Sorunu*”(1975) yer alır.

Berkes, “*Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*”, “*Atatürk ve devrimler*”, “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” adlı eserlerinde, Türk toplumunda fikir akımlarının ve çağdaşlaşmanın dini-sosyal ve tarihi arka planına inmeye çalışır.

¹⁰⁷ Haz. Ruşen Sezer, Niyazi Berkes: Unutulan Yıllar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.2.

Berkes, “Toplumbilim Açısından Din-dünya Kuramları Arasındaki İlişki Türleri”, “Türk Din Toplumbilimine Giriş”, “Laikliğin Tarihsel Kaynakları”, “Laiklik Rejiminde Politik Gelişme” vs. gibi konferans ve makalelerinde laikliğin batı ve batı dışındaki ülkelerde aldığı şekilleri, laikleşme süreçlerini, bu toplumlardaki din olgusunun toplumsal yapıdaki yerini karşılaştırmalı olarak din sosyolojisi açısından incelemiştir.¹⁰⁸

Türkiye’nin Osmanlı imparatorluğu döneminden itibaren günümüze kadar geçirdiği değişimler üzerine araştırmalar yapan ve bunlara ek olarak da kurumsal toplumbilim çalışmaları yapmış olan Berkes’in “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” eseri, günümüz türkiye’inde hem sosyoloji alanında hem din sosyolojisi alanında önemli eserlerden birisidir.¹⁰⁹

Niyazi Berkes, fikirleri ve kullandığı terimler (sekülerlik/laiklik, vs.) ile birçok sosyal bilimciye yol göstermiştir.

Türkiye’deki laiklik tanımını en gerçekçi şekilde yapan akademisyenlerden biri olan Berkes’e göre Hıristiyan olmayan dinlerdeki laiklik anlayışı ile batıdaki laiklik anlayışı birbirinden farklıdır. Berkes, batıda dinsel alan ile dünyasal alan arasındaki ayrımın yani kilise ile devlet ayrımı olduğunu söyler. Oysa batı dışındaki ülkelerdeki durum bundan farklıdır. Din ve devlet arasındaki sınır belli değildir.¹¹⁰

Berkes, batıdaki kapitalist sistemin gelişmesinde laikliğin önemli bir unsur olduğunu söyler. Batı dışındaki ülkelerdeki laikleşme, batıda laikliğe atfedilen anlam, kavram ve modellerle açıklanamaz. . (s.1997;s.72)

Laiklik, toplumsal alanın çeşitli alanlarının dinden kurtulmasıdır buna göre din sadece din ve devlet arası bir ilişki olarak ele alınamaz. Laiklik toplumsal

¹⁰⁸ Kasapoğlu, *a.g.e.*, s.41.

¹⁰⁹ Er, *a.g.e.*, s.45.

¹¹⁰ Berkes, *Teokrasi ve Laklik*, Adam Yayınları, İstanbul, 1997, s.15.

değerler, kutsal ve kutsallık dışı değerler arası ilişkiler meselesidir. Dinin insanların günlük hayatları üzerindeki büyük etkisi, laikliğin gelenekselciliğe karşı bir silah olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

Berkes "laiklik" teriminin Katolik Hıristiyanlıktaki devlet-din ayrılığından geldiğini ve Türkiye'deki laiklik dediğimiz kavramı açıklamadığını söyler. Bu gözlemi yaparken etimolojiden yararlanır. Daha sonra "sekülerlik" kavramını inceler ve etimolojik olarak sözcüğün Protestan-Hıristiyanlıktan türediği için Türkiye'yi daha iyi aydınlatabileceğini düşünür. Berkes, sekülerliği burada çağdaşlaşmaya çok yakın kullanır. Berkes'in yapmış olduğu bu laiklik-sekülerlik ayrımı sosyal bilimlerde çok önemlidir. Din-devlet ayrımını çağdaşlaşmanın bir alt kolu olarak görür ve çağdaşlaşmayı sekülerlikle bir görür...

Niyazi Berkes'den önce hiçbir düşünür Osmanlı ve cumhuriyet dönemi ile ilgili ayrıntılı ve bütüncül bir şekilde incelemede bulunarak tahlile girişmemiştir.¹¹¹ Osmanlı tarihini en ayrıntılı ve bütüncül şekilde bilen bir kişi olarak Berkes, Osmanlı üzerine yoğun şekilde odaklanan eserler yazmıştır. Berkes'i bu konuda yazan Şerif Mardin ve Hilmi Ziya Ülken'den ayıran ise tasviri değil tahlili olarak bunu yapmasıdır. Yazılarının daha çok tahlili olmasının nedeni ise onun her konuda taraf olma özelliğinden kendi sözünü söyleme eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu sayede Berkes kapsayıcı, kavrayıcı tahliller yapmıştır. Berkes, özellikle sol yaklaşımlar içinde Osmanlı ilgisi en yoğun olan düşünürdür. Bu çerçevede Berkes, Marksist klasiklere bağımlı kalarak metinler yazmamıştır. Kanada'ya gittikten sonra ise Osmanlı'ya daha çok odaklanmıştır. Berkes'in çalışmasının Osmanlı üzerinde kapsamlı olmasının nedeni ise kültür, siyaset ve iktisat olmak üzere Osmanlı'yı üç boyutlu şekilde ele almasıdır.¹¹²

¹¹¹ Kurtuluş Kayalı, "Niyazi Berkes", Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.745-6.

¹¹² Kayalı, *a.g.m.*, s.747.

Berkes, döneminde yaygın olarak savunulan sosyalizm ve İslamiyet'in ortak noktaları olduğu fikrine karşı çıkararak ortak noktaları olmadığını ileri sürmüştür.¹¹³

Berkes'in yazdıkları bazı çevrelerde Marksist olarak nitelendirildiği için çok fazla önemsenmemiştir. Özellikle “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*” çoğu akademisyenler tarafından göz ardı edilmiştir.¹¹⁴

Kurtuluş Kayalı'nın anlatımıyla Berkes'in her kesimle ve kendi tarihiyle ilişkisi bir aşk ve nefret ilişkisi içinde olmuştur. Hatta kendi tarihine olduğu kadar batı tarihine de aşk ve nefret ilişkisiyle bakmıştır. Bu aşk ve nefret ilişkisi ise, onun herkesten daha çok kendi tarihini sorgulamasına neden olmuştur. O dönemde yaşayan aydınların zaman zaman Türkiye’de Amerika’da yaşar gibi yaşamasına karşın, hayatının neredeyse son kırk yılını Kanada’da, İngiltere’de geçiren Niyazi Berkes, Kanada’da sanki Türkiye’de yaşar gibi, kafasını Türkiye’ye ve Türkiye’nin sorunlarına takarak, onları dert edinerek yaşamıştır. Bu dönemde Niyazi Berkes'in özellikle iki alanda çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bunlardan biri İslamiyet, diğeri de Türk düşünce dünyası konusundaki çalışmalarıdır.¹¹⁵

Niyazi Berkes’e göre 18.yy’dan itibaren ve daha çok Tanzimat ile başlayan batıya yönelme, Osmanlı düşüncesinde kendisini göstererek İslam düşünürleri etkisinin yerini batı düşünürlerine bırakmıştır. Berkes’e göre Türkiye’de sosyolojinin doğuşu, ülkenin siyasal akımlarının etkisi altında doğup gelişmiştir. Özellikle ülkemizdeki sosyologların çoğu Fransız sosyologlarının etkisi altında olmuştur.¹¹⁶ Niyazi Berkes’e göre;

"Türk devrimi, toplumdan, halkın kültüründen kopuk, yabancılaşmış bir okumuş yazmışlar, aydınlar sınıfı yarattığı için, aydınlar, topluma öncülük edecek büyük

¹¹³Kayalı, *a.g.e.*, s.749.

¹¹⁴Kayalı, *a.g.e.*, s.749.

¹¹⁵Kayalı, *a.g.e.*, s.750.

¹¹⁶Berkes, *a.g.m.*, Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları, İstanbul, Adam Yayınları, 1985, s.144.

fikirler, eserler ortaya koyamadı. Aydınlar, sadece devlete bağlı kaldı; topluma yabancılaştı. Bu yüzden de sığılaştı."¹¹⁷

Kurtuluş Kayalı'nın da belirttiği üzere Niyazi Berkes'in eserleri batıyla daha problemlili, batıya daha eleştirel, batı karşıtı bir yönelimin ve batı eleştirisinin önemli bir dayanağı olarak görülebilir. Zatendüşünsel olarak bulunduğu yer ve düşünsel konumu itibariyle Berkes'in entelektüel cesareti hiç kimsenin ifade etmeyi aklından geçiremeyeceği bir düşünceyi, 1960'lı yılların başında ona söyletmiştir; "Batılılaşma gerici bir aydın ütopyasıdır."¹¹⁸

Berkes'in batı ülkelerinde ortaya çıkan laiklik ile diğer ülkelerde laikliğin nasıl uygulanması gerektiği ve bunun karşılaştırılması, bu tür çalışmalarda izlenmesi gereken yöntemler, Türk toplumunun devlet ve toplum hayatında İslam'ın rolü, Türk İslam'ında şeriat ve geleneğin rolü din sosyolojisine giren Berkes'in üzerinde durduğu belli başlı konulardır.¹¹⁹

Şeriatın, kiliseye göre daha çok dünyasal alana hâkim olmasında İslam'ın devlet dini olmasının etkisi büyüktür. Şeriatın dünyasal alandaki etkinliğine fakih diyen Berkes fakihleri dinsel rahiplik niteliği olmayan laik kişiler olarak tanımlar. Bunların en önemli işlevi gelenek ile dini iç içe sokmalarıdır. Nitekim dünya işlerinde karşılaşılan meselelere çözüm bulmak, kurallar getirmek için gelenekleri, görenekleri, rivayetleri ve Kuran metninden çıkarabildikleri kuralları getirmişlerdir. Şeriat da bu anlamda fakihlerin geliştirdiği toplumsal eylemlerin normlaştırılmış halidir.¹²⁰

Berkes'in eserinde yer verdiği İslam Ortodoksluğu dediği anlayış ise din gücünün devlet elinde bulunmasıdır. Bu durum İslam'ın dinsel gücünü zayıflatarak, zaman içinde İslam'ın özünde bulunan hoşgörü gibi değerleri

¹¹⁷ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınları, 1.Baskı,1975, Ankara, s.227-28.

¹¹⁸ Kayalı, *a.g.e.*, s.751.

¹¹⁹ Kasapoğlu, *a.g.e.*, s.40-41.

¹²⁰ Kayalı, *a.g.e.*, s.750.

eriterek yok etmiştir, yine bu İslam Ortodoksluğu anlayışına tepki olarak hoşgörü ve mistisizmi ön plana çıkaran tasavvuf anlayışı ortaya çıkmıştır. Berkes'e göre dinin siyasal yaşamdan bağımsızlığını kazanabilmesinin iki yolu vardır bunlardan birincisi ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamda daha fazla özgürlük kazanma ikincisi ise günlük hayatın çeşitli kısımlarının şeriatın elinden özgürleştirilmesi yani laikliktir.¹²¹

Berkes'e göre, İslam, toplumsal gelişmelerin gerisinde kalınca bu gelişmeleri reddetmiş ve kendi içine dönerek kapalı bir sisteme kendini hapsetmiştir. Berkes, Türk toplumunun laikleşmede diğer İslam ülkelerine göre daha başarılı olmasının nedenini ise diğer toplumlarda laikleşme çabalarına karşı tepkilerin dinsel nitelikte olmasından, Türk toplumunun tepkisinin ise daha çok siyasal nitelikte olmasına bağlar.¹²²

Berkes, "Türkiye'de Çağdaşlaşma" adlı eserinde bir üst yapı kurumu olarak din, siyaset ve eğitim gibi kurumların çağdaşlaşma yolunda oynadıkları role dikkat çekerek, Türk toplumunun çağdaşlaşması önündeki en önemli problemin dinsel motiflerden değil, geleneksel yapılardan kaynaklandığını söylemiştir. Bu ise ancak toplumsal bilincin gelişmesiyle gerçekleşebilir.

¹²¹Kayalı, *a.g.e.*, s.751.

¹²²Aynısı.

10. NURETTİN TOPÇU

Hayatı;

1909 yılında İstanbul'da doğdu. 1928 yılında İstanbul Lisesinin edebiyat bölümünü bitirdi. Daha sonra Fransa'ya giden Nurettin Topçu, burada Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Remzi Oğuz Arık'la yakın bir iş birliği-düşün ilişkisine girdi. Burada Bordeaux Lisesine iki yıl devam eden Topçu daha sonra Strazbourg'a geçerek buradaki üniversitede felsefe, ahlak ve sanat eğitimi aldı. Strazburg'da doktorasını da tamamlayan Topçu, 1934 yılında Türkiye'ye döndü. Çeşitli liselerde felsefe, sosyoloji, psikoloji, mantık, ahlak, tarih ve dinler tarihi dersleri okuttu. Maurice Blondel'den hayli etkilendiği görülen Topçu, Blondel çizgisinde "Hareket" dergisini çıkardı. Hilmi Ziya Ülken'in desteğiyle İstanbul Üniversitesinde kısa bir süre eylemsiz doçent olarak bulundu. İstanbul Lisesinden 1974 yılından emekli oldu. 1975 yılında İstanbul'da vefat etti.

Katkısı;

Nurettin Topçu, Comte-Durkheim ikilisinin temsil ettiği pozitivizm ve determinizm ekolünün karşısındadır. Ziya Gökalp'ın temsil ettiği Türkiye'deki pozitivizm ekolü, modernist, milliyetçi, merkezîyetçi çevreleri temsil ediyordu. 1920'lerde maneviyatçı-muhafazakâr çevreler ise Henry Bergson'dan etkilenmişlerdi ve Ziya Gökalp'ın temsil ettiği pozitivist sosyoloji anlayışının karşısına da Henry Bergson destekli muhafazakâr eleştirileri koydular. İşte Nurettin Topçu'da bu çerçevede metafizikçi bir anlayış üzerine kendi sosyolojisini kurarak yorumlayıcı, anti-pozitivist, anti-pragmatist, anti-determinist ve anti-Marksist bir sosyoloji anlayışı geliştirdi. Topçu, Durkheim'in

toplum karşısında bireyi yok sayan anlayışı eleştirerek bireyin irade özgürlüğünü savundu.¹²³

Topçu, ahlak konusunu hem felsefi açıdan hem sosyolojik açıdan inceleyen ilk türk düşünürüdür. Onun bu alandaki önemli eseri olan “*İsyan Ahlakı*”nda ahlak ile dini birlikte ele almıştır. Ona göre;

“Din ile ahlak, hem doğuşları, hem de çevrildikleri gaye bakımından birbirleriyle bağlantılıdır. Bütün dinler, insanların ahlaklarını yükseltme gayesini gütmüşlerdir.”¹²⁴

“Ahlaki dinden veya dini ahlatan ayırmak, insanın iç dünyasını yine kendisinden ayırmak demektir. Zira ahlak esasında dini olgunluktan ayrı bir şey değildir. Ahlak, hayvani hayattan insani hayata geçiştir. Bunu idare eden dini hareket ise, ilahi hayata iştirak iradesidir. Her ikisi de içte derinleşme yoluyla sonsuzluğa yönelme ve bunda ruhun selametini arama idealidir. Esasen din ile ahlak dışında, sonsuzluğa göz diken gerçek ideal yoktur.”¹²⁵

Topçu'nun ahlak anlayışı, din ile ahlakı bütünleştiren, dini merkeze alan bir ahlak anlayışıdır. Topçu, ahlak ve eğitim konusunda ise çocukların ahlaki eğitiminden devleti sorumlu tutar. Eğitim konusunda dini eğitime önemli bir yer vermek gerekir.¹²⁶

Çalışmalarında daha çok, felsefe, din, ahlak, milliyetçilik ve sosyalizm kavramları üzerinde duran Topçu, eğitim ve din eğitimi konusunda idealist bir eğitim anlayışa sahipti. Özellikle kendi döneminde ki eğitim anlayışını

¹²³ Kaçmazoğlu, “*Nurettin Topçu*”, Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.791.

¹²⁴ Topçu, *Ahlak*, İstanbul, Dergah Yay., 2005, s.33.

¹²⁵ Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergah Yay., İstanbul, 1998., s.86.

¹²⁶ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s.816.

eleştirmiştir. Dini ve milli bir eğitimi savunmuştur. Kısaca eğitimin pragmatist yapısını eleştirerek, idealist bir din ve ahlak eğitimini savunur.¹²⁷

Nurettin Topçu'nun eserlerinde iki tip dindarlık vardır. Bunlar şekilci ve samimi dindarlıktır. Şekilci dindarlığın en temel özelliği dini ritüellere sıkı sıkıya bağlılıktır, bununla birlikte bu tip dindarlıkta ahlaki zafiyetler vardır. Samimi dindarlık ise bireylerin ibadetlerine bağlı olup, toplumsal görevlerini ibadet gibi yapması ve ahlaki sorumluluklarının farkında olmasıdır. Bu iki tip dindarlığın altında da aldıkları din eğitimi yatar. Topçu'nun eleştirdiği şekilci dindarlık ancak erken yaşlarda verilecek olan sağlıklı bir din eğitimiyle sağlanabilir. Bununla birlikte felsefesiz bir din eğitimi de sağlıklı bir din eğitimi veremez.¹²⁸

“İslam ve İnsan”, “Milliyetçiliğimizin Esasları” vb. eserleriyle, değişen toplum yapısının dini temeller üzerine inşa edilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. İslam'ın teorikleştirilip uygulandığı cemaatçi bir yapının kurulmasının zorunlu olduğunu savunmuştur.¹²⁹

¹²⁷ Ali Rıza Genç, “Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹²⁸ Ahmet Özer, Din Eğitimi Açısından Nurettin Topçu'nun Eserlerinde Dindar Tipler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹²⁹Er, *a.g.e.*, s.45.

11. SABRİ F. ÜLGENER

Hayatı;

Sabri F. Ülgener, 1911 yılında İstanbul'da doğdu. İlk tahsilini İstanbul Lisesinde tamamladıktan sonra 1932 yılında İstanbul Erkek Lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girerek 1935 yılında burayı bitirdi ve bu fakültenin iktisat kürsüsüne asistan oldu. 1936'da İktisat Fakültesi kurulunca da bu fakülteye geçti. 1937 yılında "Yakın-Şark Türk İslam Dünyasının İktisat Ahlakı ve Zihniyet" adlı teziyle doktorasını tamamladı. 1941'de doçent, 1951'de profesör olan Ülgener, Almanya'da Münih Üniversitesi ve ABD'de Columbia Üniversitesinde konuk profesör olarak dersler verdi. 1981'de emekliye ayrıldı. 1 Temmuz 1983'te İstanbul'da vefat etti.

Katkısı;

Sabri Ülgener, Türk sosyal bilimlerinde anlamacı yöntemi ilk kez kullanarak Osmanlı toplumuna özgü iktisadi zihniyeti tahlil etmeye çalışmış, yakın tarihimizin önemli sosyal bilimcilerinden biridir.¹³⁰

İktisatçı ve sosyolog olan Sabri F. Ülgener, çağdaş Türk düşüncesine katkılarının yanı sıra din sosyolojisi alanına da önemli katkılarda bulunmuştur.

Ülgener, 1934'den sonra Hitler Almanya'sından ayrılıp Türkiye'ye gelen iktisatçı sosyologlardan Alexandre Rustow'un öğrencisidir. Bilindiği üzere Rustow, Werner Sombart ve Max Weber ekolüne mensuptur. Bu sosyologlar çalışmalarında iktisadi hayat, zihniyet ve ahlak ilişkisini araştırmışlardır.¹³¹

Ülgener de üstatlarının bu yaklaşımını sürdürür. Bu yönde ilk çalışması "İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri" isimli makalesidir. Ardından bunu,

¹³⁰ Sefer Yavuz, *Sabri F. Ülgener'e Göre Din-İktisat-Ahlak İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

¹³¹ Er, *a.g.e.*, s.57.

Osmanlıların belirli bir dönemdeki iktisadi hayat, zihniyet ve ahlak münasebetini incelediği doktora çalışması ve diğerleri izler.¹³²

Ülgener, Max Weber'in Batı Avrupa'da kapitalizmin ruhunu, Protestan ahlakının belirlediği görüşünden hareketle, bu yaklaşımı Osmanlı-Türk toplumuna uyarlamaya çalıştı. Bu doğrultuda Türkiye'nin ekonomik geriliğinde, kuşaktan kuşağa aktarılan düşünce geriliğinin önemli bir rol oynadığını ileri sürerek Max Weber'in geliştirdiği yaklaşımın Türkiye'deki ilk önemli temsilcisi oldu.

“İslamiyet'i Weber karşısında bilimsel bir şekilde savundu. Ülgener'in Weber eleştirisi subjektif açıdan değil, objektif bir yöntembilim tekniği açısından iki ana nokta üzerinde temellendirilerek yapılmaya çalışılmıştır. Bunlardan birincisi Weber'in model inşasına ait pür ve ideal çizgileri, gerçekliğin bizatihi kendisi gibi görme ve gösterme hatasına düşmesidir. İkincisi ise batıdaki oluşumun etkisini kuvvetlendirmek için, onun tam tersi yapıları bulma ihtiyacından kaynaklanan sınırlı bir amacın etkisinde kalmasıdır”¹³³

Weber'in İslam yorumunda, İslam'ın ilk yıllarına ait saf ve öz çehresiyle sonraki yılların yerine göre arkaik ve mahalli değerlerinin ayrıştırıldığı tarihi dinamik bir manzara değil, tarih dışı hareketsiz bir manzara hâkimdir. Karşılaştırmanın bir tarafına Hıristiyanlığın, bilhassa reformasyon sonrasına ait bir mezhep ve bu mezhebe yakın tarikatlar konulurken, karşı tarafa ise tarih dışına sürülmüş bir İslam imajı konulmuştur. Weber'in yöntem konusundaki yaklaşımına uyulursa, her din veya dünya görüşünün tarih içindeki farklı coğrafyalardaki tezahürlerinden, istenildiği takdirde, pekâlâ birbirine zıt bir yığın model çıkarma imkânı olabilir. fakat kabul etmek lazım gelir ki, soyutlama yoluyla elde edilen

¹³² Er, *a.g.e.*, s.58.

¹³³ Abdulkadir İlgen, “Sabri F. Ülgener”, Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.905.

bu tür tipolojiler, ampirik verilerle kolaylıkla çürütülebilir. Ülgener'in yaptığı da kısaca bu yola başvurmak olarak nitelendirilebilir."¹³⁴

Sabri Ülgener, Weber'in çalışmasından hareketle ilk dönem Osmanlı toplumunda hâkim olan dini zihniyet ve ahlaki telakkilerin iktisadi çöküntümüzün arka planını teşkil ettiğini dile getiren bir doktora çalışması yaptı.¹³⁵

Ülgener'e göre, iktisadi yapı her şeyden önce içinde bulunduğu toplumun ürünüdür. Dolayısıyla onu şekillendiren ve belirleyen en önemli unsur da yine toplumun kendisi ve o toplumu oluşturan tek tek bireylerdir. İnsan zihni üzerinde en önemli etkiye sahip unsur ise dindir, çünkü din diğerler unsurlar arasında en etkili yaptırım gücüne sahip kurumdur. Bu bağlamda din, tarih boyu aile bağlarından, siyaset, sanat vb. bütün toplumsal kurumlara damgasını vurmuş önemli bir unsurdur. Zihniyetin oluşmasında da çok önemli bir role, hatta Ülgener'e göre en önemli role sahip bir olgudur.¹³⁶

Ferdin toplumsal veya bireysel boyutta her türlü davranış ve tutumlarında manevi faktörlerin etkisi vardır. İktisadi amaçlı her türlü eylem de buna dâhildir.¹³⁷

Ülgener, araştırmalarını Osmanlı toplumunun sahip olduğu dine ve bu dinin teorik kısmına değilde halk tabakalarına, halka sunulan dini anlayışlara/tasavvufa yöneltir. Ülgener'e göre onun tasavvufa yönelmesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi teorik İslam'ın ekonomik kalkınmaya engel olmaması aksine onu teşvik ettiği; ikincisi de Osmanlı toplumuna özgü davranış ve tutumların arka planında tasavvufi motiflerin ne kadar çok etkin ve şekillendirici bir role sahip olduğudur. Ülgener'e göre tasavvufun bir kısmı

¹³⁴ İlgen, *a.g.m.*, s.905.

¹³⁵ Er, *a.g.e.*, s.63.

¹³⁶ Yavuz, *a.g.e.*, s.35.

¹³⁷ Yavuz, *a.g.e.*, s.41.

özellikle batını tasavvuf Osmanlı toplumunda bireyin çevre, zaman ve maddeye bakışını kapitalist gelişmeyi engelleyici yönde değiştirerek, kapitalistleşmenin başlamasını engelleyen önemli sebeplerden biri olmuştur.¹³⁸

Bilindiği üzere Weber, İslamiyet'in kapitalizmin gelişmesi için gerekli ekonomik ve siyasal ön-gereklilikleri sağlayamadığını hatta engellediğini iddia eder. Ülgener ise bunu kabul etmez ve çözülme devri Osmanlı toplumunun dini ve kültürel yapılanmasını esas alarak bu iddiayı araştırır. Ülgener, bu konuyla ilgili olarak insanların dış dünya ile ilişkilerinde dinin ve dini anlayışların öneminden yola çıkarak, Osmanlı toplumunda oldukça yaygın hale gelen tasavvufu ve bazı tasavvufi akımları inceler. Osmanlı toplumunun zihniyetini tespit etmeye çalışır. Weber'in iddia ettiği gibi kapitalist gelişmeyi engelleyici motifler içeren ve bu yönde bir zihniyetin oluşarak Osmanlı toplumunun ekonomik bakımdan geri kalmasına sebep olan etkenin İslam'ın kendisi değil, tasavvufun Batınlık kanadı olduğunu söyler.¹³⁹

Ülgener, İslam'ın dünyayı “dışta” yani eşyanın maddesinde değil, “içte” yani ilgi tarafında aradığını söyler. Ülgener'e göre uzağında durulması gereken dünya, madde biçimindeki dışarıdaki dünya değil, kişiyi rabbinden uzaklaştıran insanın içindeki alaka tarafındaki dünyadır. İlgi tarafını ihmal etmedikten sonra mal-mülk tarafıyla ilişki kurmanın hiçbir sakıncası yoktur.¹⁴⁰

Nitekim Ülgener'e göre birçok ayette, örneğin “Gökte ve yerde ne varsa hepsi, insanın emrine boyun eğdirilmiştir” (Lokman 31/209 ayetinde olduğu gibi insanın aktif ve değiştirici gücüne dikkat çekilmiştir. Demek ki dünya malı, kendi maddesiyle ilgili öze ait sebeplerden dolayı değil, peşine taktığı hırs ve ihtiras gibi arizi sebeplerden dolayı aşağılanmıştır. Bu haliyle bakıldığında da dünya malına sahip olunması değil, kalben terk edilmesi istenen bir dünya

¹³⁸ İlgen, *a.g.m.*, s.906.

¹³⁹ İlgen, *a.g.m.*, s.907.

¹⁴⁰ İlgen, *a.g.m.*, s.907

vardır. Bu şekilde İslam'ın dünyaya bakışıyla ilgili ayetlerden örnekler veren Ülgener, hepsini “meta-1 gurur” yani gurur nesnesi kavramı içinde ele alınabilecek his ve ihtiras taşkınlıklarının “dışarılaşması” olarak nitelendirir. Bu çerçevede asıl vurgu, dünya mallarını olağan yollardan kazanmayı engellemek değil, maddenin insana hâkimiyetini engellemek noktasındadır.¹⁴¹

Herhangi bir nesneyi gurur nesnesi yapan özellikler, o nesnenin maddi yapısından değil, o nesneyi alıp-satan kişinin kasıt ve niyetinden, yani hırs, tamah, gösteriş ve övünme, kısaca his ve ihtiras taşkınlığı olarak nitelendirilebilecek taraflarından kaynaklanmaktadır. İslam, mala mal varlığından değil, kibir ve gurur metası, çokluk yarışı olduğundan karşıdır.¹⁴²

Weber ve bazı batılı tarihçilerin İslam'ı feodal özelliklere sahip bir din gibi göstermesine de Ülgener karşı çıkar. Weber'in İslam'ın karşısında olduğunu yanında imiş gibi görmekte ve göstermekte olduğunu söyler.¹⁴³ İslam'ın çevreyle ilişkilerde kan bağıllığı ve yakın komşuluk ilişkilerinden beslenen basit bir aşiret ve cemaat olmadığını aynı şekilde çile ve ruhbanıyeti de kesinlikle reddettiğini söyler.¹⁴⁴

Ülgener'e göre, Weber'in savaşı bir dinden yola çıkarak feodal toplum yapısına, oradan da politik bir merkez olarak yine dine ulaşması, Max Weber'in gözünde İslam'ı bir çöl dini olarak nitelendirmeye yetmiştir. Aksine eldeki belgeler, İslam'ın ülkeler arası ticaretin geliştiği şehirleşmiş bir çevrede ortaya çıktığını göstermektedir. Kuran'ın kullandığı dil ve usluba bakıldığında hitap edilen çevrenin de küçük esnaf ve burjuva grupları değil, uluslar arası ticarete

¹⁴¹ İlgen, *a.g.m.*, s.908.

¹⁴² Aynıısı.

¹⁴³ İlgen, *a.g.m.*, s.905.

¹⁴⁴ İlgen, *a.g.m.*, s.909.

açık zengin bir çevreyi hedef aldığı görülür. Bu çevre ve muhatap kitle dikkate alınmadan Kuran'ın kullandığı dil anlaşılabilir.¹⁴⁵

Ülgener'e göre, Weber hangi devir ve çevrenin İslam'ı diye sormadan çok genel çizgileri içinde, "toprak, sürü ve nüfuz sahipleriyle" eşleşen bir İslam'dan bahsederek, her şeyin feodal değerlerle kuşatıldığı ve biçimlendiği bir İslam anlayışı ortaya koymuştur. Oysa İslam, gelişme süreci içinde yayıldığı coğrafi alandan ve mensuplarının mahalli etnik karakterlerinden ayrı olarak düşünülebilecek soyut bir varlık değildir.¹⁴⁶

Ülgener'e göre, dikkate alınan çevre veya zaman diliminde topluma ağırlığını koyan sosyal sınıf, bir ölçüde ortamın din anlayışına da ağırlığını koyar. Ağırlığın zamanla bir gruptan öbürüne kayması ve arada renk değişmelerine rastlanması ise her zaman mümkün olabilir. Mesela ilk dört halifeden sonra iktidara gelen Emevi Saltanatının baş döndüren ihtişamıyla ilk Müslümanların hayat tarzı arasında hiçbir benzerlik yoktur. Ancak zaman ve mekânın değiştiremediği tek bir şey vardır ki o da İslam'ın şehirli bir din olduğu gerçeğidir. Weber'in tüketim ve gösteriş tarafıyla tam ortasında dediği İslam, bir tarafta "yiyin, için" derken, diğer tarafta "israf etmeyin" uyarısında bulunarak, feodal özellikli bir çöl dininden ziyade rasyonel özellikleriyle öne çıkan bir şehirli dini olarak öne çıkmaktadır.¹⁴⁷

İslam'ın ganimet, haraç, cizye vs. normal dışı yollarla yapılan kazancı teşvik ettiğinin iddia edilmesine rağmen İslam, batıl yollarla yapılan kazancı kesin biçimde yasaklayarak, karşılıklı rızaya dayalı, olağan yollarla elde edilen kazancı övmüştür. Bu durum, kişinin üretim gücü üstündeki zor ve hileli yolları kullanma eğilimindeki feodal eğilimlere en başından yasak koymuş ve kişinin kendi alın terini öne çıkartmıştır. Üstelik İslam'da, Hıristiyanlık ve Yahudilik

¹⁴⁵ Aynıısı.

¹⁴⁶ İlgen, *a.g.m.*, s.911.

¹⁴⁷ İlgen, *a.g.m.*, s.912.

gibi tatil kavramı da yoktur. Ülgener sadece ayet ve hadislere bağlı dinin öz kaynaklarını değil, ahabın ileri gelenleriyle bazı sufi büyüklerinin de üretim ve çalışmakla ilgili pozitif tavır örneklerini göstererek, Weber'in tezini çürütme yoluna gitmiştir. Ülgener'e göre buradan kazanmakla ilgili başıboş bırakılmış mutlak bir serbestlik de yoktur. Kazançta birinci esas karşılıklı rızaya dayalı olağan yolların kullanılması iken, ikinci esas kullanılan malın sadece sayılmak ve biriktirilmek üzere üst üste yığılarak kişinin benliği üzerine çıkarılması ve ona hâkim olmasını engellemek olarak tanımlanır. Ülgener'e göre, İslam'ı kapitalizmden ayıran en temel ayrımlardan birisi de buradadır.¹⁴⁸

Hem kazanma hem de tüketim açısından malın meşru sayılması bazı şartlara bağlanmıştır. Ülgener, bu tür meşru kazanma yollarını maddeler halinde sıralayar ve İslam'ın piyasa ekonomisi ve onun serbest rızaya dayalı işleyişin yanında olmasına karşılık piyasa ilişkilerinin insan ve toplum varlığının üzerine çıkma isteği taşıdığı anda tam manasıyla karşısında olduğunu vurgular. İktisadi faaliyetin motoru demek olan irade ve teşebbüste ise, yerine göre, “Kimseye emek ve gayretinden başkası yok”; yerine göre de “Allah kullarını dilediği gibi rızıklandırır” gibi ayetlerle bazen emek ve çalışmaya, bazen de ilahi takdire vurgu yapılarak belli bir denge içinde sunulur. Burada ferdi irade ve ilahi irade arasındaki sınırların nasıl belirleneceği ise önemli bir problemdir. Bir kere Allah her şeye belli bir had ve miktar tayin etmiştir. Olup bitenin o had dışında meydana gelmesi mümkün değildir. Yüce takdirin kulun fiil ve hareketleri ile ilgili olarak önceden tam ve kesin bilgiye sahip olduğu ve takdirin de bu yolla belirlenmiş olacağı düşünüldüğünde, had ve miktar tayininin neticesi itibariyle de yine kişinin iradesinden ayrı olarak düşünülemezken kendiliğinden ortaya çıkar.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Aynıısı.

¹⁴⁹ Aynıısı.

Ülgener'in din sosyolojisinde önemli bir yer tutan zihniyet kavramı, sadece belirli değer ve inançlara sahip olmak ve bunlara uygun davranmak ile ilgili değildir. Sahip olunan değerler ve kanaatlerin öznelere için en doğrusu olduğuna inanmak ve bu inancı tesis edecek hükümler inşa etmek zihniyetin bir diğer kurucu unsurudur. Zihniyet, ahlâk normları ve kültürle de iç içedir. Zihniyet kavramının etrafında döndüğü somutlaşım süreci, değer yargıları, tercih ve eğilimler, meşruluk sorunsalı gibi temalar bizi ahlak kavramına getirir. Ancak “iktisadi zihniyet” ile “iktisadi ahlâk” arasındaki farka da dikkat edilmelidir. İktisat ahlakı ve din ilişkisi bağlamında, iki unsurun çelişki içerisinde olduğu görülür. Ancak iktisat ahlakı burada denge oluşturma gayreti taşır. İktisadi ahlâkı, iktisadi zihniyetin kendisi sanmak yanıltıcı olacaktır. Zihniyetin somut görünümünün “olan” ı, ahlâkın kategorik emirleri ise “olması gereken” i işaret etmektedir. Zihniyet davranışlarla birlikte somutluk kazanan bir olgudur. Ahlâk ise davranışların dışında yer alan bir konum işgal etmektedir. İktisat ahlâkı uyulması gereken, istenen normların veya hareket kurallarının toplam ifadesi olurken, iktisat zihniyeti ise kişinin gerçek davranışında sürdürdüğü değer ve inançların toplamıdır. Ülgener'e göre, zihniyet, fiil ve hareketlerimizin iç ve öz malı olarak dışında değil, içindedir. İktisat ahlâkı ise belli bir hareket kuralının takipçi, yerine göre emredici faktörü olarak davranışımızın üstündedir. Bu özellikleriyle ahlâk belli tarihsel dönemlere özgü nitelikler taşıyan, meydana gelmesi uzun ve zorlu bir sürecin ürünü olan değerlerden oluşmuş bir “sistem” olarak değerlendirilebilir. Kısacası Ülgener, ahlâkı toplumsal faktörlerin etkisiyle şekillenmiş normatif bir çerçevede sunarken, zihniyeti toplumsal süreçlerin içinde tedavülde olan davranış, tutum ve alışkanlıkların karmaşık bir birlikteliği olarak değerlendirmiştir. Buna göre ahlâk ve zihniyetin uyumlu olabileceği gibi, birbirinden kopuk ve uyumsuz bir halde de olabilir. Ülgener bu

çerçeve, Osmanlı çözüme devrinin iktisadi ahlâkı ile zihniyeti arasındaki uyumsuzluktan, hatta bu ikisinin birbirine ters düşmesinden dem vurmaktadır.¹⁵⁰

Ülgener'in din sosyolojisinde zihniyet kadar önemli bir başka kritik kavram olan kültür kavramı da çok önemlidir. Ülgener, kültürü zihniyet ve ahlâk kadar önemsemiş ve bunlarla birlikte ele almıştır. Ülgener'in hemen hemen tüm çalışmalarında, ele aldığı dönemin ruhuna ve incelediği konunun esasına ışık tutmak üzere belirli kültürel ürünlerden verdiği çeşitli örnekler vardır. Ülgener, atasözlerinden, deyimlerden, edebî eserlerden verdiği örneklerle çalışmalarına konu olan iktisadi zihniyeti ve ahlâkı anlamaya ve açıklamaya çalışır. Örneğin Ülgener için "Vakit nakittir", "Acele işe şeytan karışır" gibi deyişler belirli bir dönemin ahlâk ve zihniyet dünyasını gösteren kültürel işaretlerdir. Ülgener için kültür anlaşılacağı üzere zihniyet ve ahlâkla derinden bağlantılı bir kavramdır. İktisat zihniyeti de esasında kültürün bir parçasıdır.¹⁵¹

¹⁵⁰ Yavuz, *a.g.t.*, s.59-76.

¹⁵¹ Yavuz, *a.g.t.*, s.59-81.

12. CEMİL MERİÇ

Hayatı;

12 Aralık 1916'da Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde doğdu. 1937'de lise eğitimini Antakya Sultaniye'sinde tamamladı. 1938'de Hatay Reyhanlı'da bir süre ilkokul öğretmenliği yaptı. 1940'da Yabancı Diller Yüksekokuluna başlayarak 1942'de mezun oldu. Daha sonra Elazığ'da mecburi hizmetini tamamlamak üzere iki yıl Fransızca öğretmenliği yaptı. 1946'da İstanbul Üniversitesi'nde Fransızca okutmanı oldu ve 1974'de emekli oluncaya kadar görevini sürdürdü. 1952–1954 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde dersler verdi. 1954'de gözlerini tamamen kaybetmesine rağmen Meriç, okumalarına ve yazmalarına ara vermedi. Meriç, 1987 yılında İstanbul'da vefat etti.

Katkısı;

Meriç, sosyolojiyi bir bilim değil ideoloji olarak tanımlar. Ona göre sosyoloji, batının kendi özel şartlarının, krizlerinin, iç çatışmalarının ürünüdür. Batıdan tercümeyle gelen sosyolojik kuram, yöntem ve kavramların eleştirilmeden kabul gördüğü bir dönemde tenkitçi sosyolojiye sahip bir yaklaşımı vardır.¹⁵²

Cemil Meriç, din incelemelerinde doğu toplumlarıyla özellikle Hindu toplumunun dinî hayatını şekillendiren kutsal kitaplar, ruhban sınıfı ve kastlar sistemiyle ilgilenmiştir. Bu çerçevede Meriç, Hindu dünya görüşüne alternatif dinî hayat tarzları ile Budist ve Jainist toplumlarının dinî hayatını inceler. Bunun yanı sıra Doğu toplumlarından İran toplumunun dinî hayatını ele alır. Cemil Meriç, Yahudi toplumunun “seçilmiş kavim” anlayışı ve kutsal kitapları çerçevesinde tevhit merkezli şekillenen dinî hayat tarzını inceler. Hıristiyan

¹⁵² Recep Şentürk, “*Cemil Meriç*”, Türkiye’de Sosyoloji, Haz. M.Çağatay Özdemir, Phoneix Yay., Ankara, 2008.

toplumların dinî hayatında kilise kurumunun önemine değinir, Batı toplumlarının manevi yaşantılarında sekülerleşme evreleri olarak tanımladığı Hıristiyan, burjuva ve sosyalist dünya görüşlerini ele alır. Meriç, Osmanlı toplumunun dinî hayatının “Kur’an”, “ümme” ve “cihat” merkezli olduğuna değinir. Buna ek olarak Türk toplumunun manevi hayatında “aydın” unsurunun etkileri, toplumun dinî hayatında etki eden dinî hareketlerden “Mevlevilik”, “Rifaîlik” ve “Nurculuk” unsurlarını da ele alır. Meriç, Doğu-Batı toplumlarını insan beyninin iki eşit parçasına benzetmekte ve bütüncül düşünüldüğü zaman bir anlam ifade etmektedir.¹⁵³

Cemil Meriç, doğu toplumları üzerine yaptığı çalışmalarda doğu toplumlarının birçok dinin kaynağı olduğunu ve bu toplumların hayat akışlarının da daha çok dini motiflerden etkilenerek şekillendiğini söyler. Çünkü doğuda din ve toplumsal yapı iç içedir, sosyal yaşayışın düzenlenmesinde toplumdaki dini normlar ve anlayışlar etkilidir. Ancak bu tek taraflı olmamış aynı şekilde toplumsal şartlar ve olaylarda dini hayat üzerinde etkili olmuştur.

Cemil Meriç, eserlerinde doğu toplumlarını birçok dinin kaynağı olarak gösterirmiş ve batı medeniyetini meydana getiren unsurlar içinde dinin yerini tarihi gelişimi içinde ele almıştır. Bu çerçevede Meriç, ortaçağ batı düşüncesinde dinin, merkezi bir öneme sahip olduğunu ve sosyal hayatın dine göre şekillendiğini söylemiştir. Ortaçağ sonlarına doğru yaşanan gelişmelerle birlikte toplumsal hayatta dinin öneminin azaldığını, bunun yerini bilim ve aklın aldığını söyler. Bunun yanında maddi alanda büyük ilerlemeler kaydeden batı, ilerleyen zamanlarda kişinin ruh dünyasını ihmal etmiş ve sanayileşme ile birlikte makineleşme, yabancılaşma başlamıştır. Bunun sonucunda ise toplumda huzursuzluklar ve bunalımlar baş göstermeye başlamıştır. Buna tepki olarak da kapitalist rejime karşı sosyalizm, anarşizm, gibi tepkisel düşünceler ortaya

¹⁵³ Ali Fidan, Cemil Meriç’e Göre Toplumlar Dini Hayat, Basılmamış Y. Lisans Tezi, 2008.

çıkmiştir. Ancak dinin yerini tutamayan bu ideolojiler batı toplumlarında yalnızlık ve bunalım ortamını hafifletememiş ve batı tekrar bir dine dönüş yoluna girmiştir.

Cemil Meriç'e göre, Osmanlıda da İslam toplumu bütünleştirici bir rol oynamıştır. İslami değerlerin belirlediği değerler doğrultusunda yapılan Osmanlı toplumu uzun yıllar güçlü bir şekilde ayakta kalabilmiştir. Meriç'e göre devlet adamları ve aydınlar tarafından Tanzimat ile başlayan şursuzca batılılaşma hareketi Osmanlı toplumsal yapısında bozulumlara neden olmuştur. Batılılaşma hareketi ile din ikinci plana atılmış ve İslam gelişmeyi engelleyici bir faktör olarak görülmüştür. Burada batıdan gelen her türlü şey karşısında dikkatli olunması üzerinde duran Cemil Meriç, batı kaynaklı ideolojilerin Türk toplumunun dinine, mazisine ve kültürüne sırtını dönerek alınmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Çünkü Türk toplumu batının geçirdiği evreleri yaşamamıştır. Ayrıca Türk toplumu batıdan farklı değer ve inançlara sahip, sınıfsız bir toplumdur. Bunun yanında batıya tamamen kayıtsız kalmak da doğru değildir, batıda ortaya çıkan sosyal bünyemize uyan hususlar, milli kimliğimiz altında yeniden değerlendirilerek alınabilir. Sonuç olarak kültürel mirasımıza sahip çıkarak, maziden kopmadan, Müslüman kalarak çağdaşlaşma, Türk toplumunun önünü açacak en uygun yoldur. Burada da Cemil Meriç Türk aydınına önemli görevler düştüğünün altını çizer.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Kemalettin Taş, *Din ve Toplum Karşısında Cemil Meriç*, Artus Yay., 1.Basım, İstanbul, 2007, s.168-170.

13. AMİRAN KURTKAN BİLGİSEVEN

Hayatı:

1926 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Kandilli Kız Lisesi'ni bitirdikten sonra İktisat Fakültesine girmiş ve 1947 de İktisat Fakültesini bitirdikten sonra bir süre muhasebeci olarak çalışmış ve iki yıldan fazla bir süre İstanbul defterdarlığında resmi görev yapmıştır.

İstanbul üniversitesi iktisat fakültesinde Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun asistanlığını yapmış olan Amiran Kurtkan Bilgiseven, 1960 yılında “*Türkiye’de Küçük Sanayi ve Küçük Kredi Meselesi*” adlı teziyle doktorasını bitirmiştir. 1965 yılında “*Sosyal Sınıflar ve Gelir Vergisi, İngiltere ve Türkiye Hakkında Mukayeseli Bir Mali Sosyoloji Etüdü*” adlı teziyle doçent olmuştur. 1970 yılında da Profesör unvanını almıştır.¹⁵⁵ 19 Haziran 2005’de İstanbul’da vefat etmiştir.

Katkısı;

Kurtkan’ın din sosyolojisi alanındaki en önemli eserleri “Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik”, “Türk Milletinin Manevi Değerleri” ve “Din Sosyolojisi”dir.

Amiran Kurtkan Bilgiseven, Fındıkoğlu’nun öğrencilerindendir. Genel sosyoloji alanında birçok makale ve eserin yanı sıra, mali sosyoloji, köy sosyolojisi, sosyolojik açıdan eğitim yoluyla kalkınmanın esasları vs. gibi konularda da eserler kazandırmıştır. Eserlerinde din sosyolojisinin konularına yer veren Amiran Kurtkan Bilgiseven’in özellikle din sosyolojisi alanında üç önemli eseri

¹⁵⁵ K(asım) Karaman, “Amiran Kurtkan Bibliyografyası”, Sosyoloji Dergisi,3(11), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay, s.47-62.

vardır. Bu üç eserde Kurtkan, kendisine dek gelen alışlagelmiş usulden farklı bir yaklaşım içindedir. Özellikle “Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik” kitabında tasavvufi düşüncelerin sosyolojik önemindedir.¹⁵⁶

Kurtkan’ın anlatımıyla kendi din anlayışı “İslam’a göre tek din vardır, o da tevhit dinidir” şeklindedir.¹⁵⁷ Buradan hareketle Kurtkan, din tanımı yapılırken, bütün inanç, düşünce ve uygulamaları, aralarında fark yokmuş gibi bir açıklamanın yanlış olduğunu belirtir. Ona göre, din konusunda doğru bir analiz yapabilmek için alelade inançlar ile gerçek dini birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü ikisi aynı şey değildir. Kurtkan gerçek dini en yüksek inanç tabakası olarak görür ve gerçek din tanımı üzerinde ısrarla durur. Kurtkan’a göre gerçek din, ilahi varlığın bir mesajıdır ve insanları kâmil insan olmaya sevk eden bir inançtır. Gerçek din tekâmülcü ve tevhitçidir. Bunun yanı sıra dinin ibadetler ve adetler kısmı, kültürün bir parçasıdır. Dinin inanç kısmı da kültürün temelidir. Özetle Kurtkan, gerçek dinin İslamiyet olduğunu söyler. Ona göre aslında bütün dinler birdir, hepsi vahdet fikrini aşılacak üzere gönderilmiştir. Ancak bunlar zamanla tahrif edildiği için, tahrif edilmemiş tek ve gerçek din olan İslamiyet kalmıştır. Bundan dolayı da İslamiyet en üstün dindir. Hz. Muhammed, gerçek dinin son tebliğcisidir.¹⁵⁸ Buradan hareketle Kurtkan’ın din sosyolojisi daha ziyade İslamiyet sosyolojisidir denilebilir.

Kurtkan, Hz. Muhammed döneminde gerçekleştirilen uygulamaların, günümüzün değişen sosyal şartlarını görmeden o dönemin şartlarıyla uygunduğu şekilde anlamının hata olduğunu ve bunların tevhit inancı açısından yeniden yorumlanması gerektiğini söyler.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Er, *a.g.e.*, s.59.

¹⁵⁷ Amiran Kurktan Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 1–8.

¹⁵⁸ Amiran Kurktan Bilgiseven, *a.g.e.*, s.56 ; Metin Özkul, “Amiran Kurktan Bilgiseven”, Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoneix Yay., Ankara, 2008, s.160; Amiran Kurktan Bilgiseven, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, Kutsun Yay., İstanbul, 1977, s.26-27.

¹⁵⁹ Amiran Kurktan Bilgiseven, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, s.62-64.

Kurtkan, soyut adaletin somutlaşması gibi dinin de devlete güven ve saygının oluşturulmasında en büyük sosyal kuvvet olduğunu söyler. Ona göre, adalet, hukukun yaptırım gücü ve devletin otoritesinden ziyade İslam'ın özünde gizlidir.¹⁶⁰

Kurtkan'a göre, Türk aydını İslam'ı gelişme, ilim ve laiklik ile zıt görmüş ve göstermiştir. Bunun nedeni ise aydınların din hakkındaki yetersiz bilgileridir. Oysa aydınların din ve laiklik arasında çatışma olduğu şeklindeki endişeleri gereksizdir.¹⁶¹

Kurtkan, “Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik” adlı kitabında öncelikle laiklik kavramının sosyolojik analizini yapabilmek için laiklik kavramının anlamı ve içeriğinin açıklanması gerektiğini söyler. Buna göre laiklik tanımları genel olarak ikiye ayrılır. Birincisinde laiklik din ve dünya işlerinin ayrılması anlamına gelir, ikincisinde ise din ve vicdan hürriyeti anlamına gelir. Kurtkan, iki laiklik tanımının birbirine zıt görünmesine rağmen aynı yerde birleştiğini söyler. Nitekim laik devlet, hem vatandaşlarının din hürriyetini koruyan hem de dindar vatandaşlarının her türlü dindar saldırıya karşı koruyan bir yapıya sahiptir. Yani laiklik la dini(dinsizlik) anlamına gelen bir kelime değildir.¹⁶²

Kurtkan, resmi hukuka din, özünün temel oluşturması gerektiğini ancak dinin özünden kastın Kuran'ın birebir cümleleri değil, Kuran'ın tevhide dayalı ruhu olduğunu söyler.¹⁶³

Devlet aynı zamanda hukuku inşa eder. Toplum sürekli gelişme halinde olan bir yapıya sahip olduğu için sosyal ilişkiler hukukla değil dini kurallarla düzenlendiğinde din ve devlet uyumsuzluğu ortaya çıkabilir. Dini kurallardan kastın Kuran'da bulunan ve sosyal hayatı düzenleyen hükümler ise bugünün

¹⁶⁰ Bilgiseven, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, s.62-64.

¹⁶¹ Bilgiseven, *a.g.e.*, s.20.

¹⁶² Kurtkan, *a.g.e.*, s.167.

¹⁶³ Kurtkan, *a.g.e.*, s.176.

şartlarında bunların yetersiz olduğu söylenebilir. Dine kurallara kapalı, sert ve değişmeyen bir anlam yüklenmesi ve esneklik tanınmaması devletin dini koruma fonksiyonuna zarar verir. Bunun yerine din resmi hukuka kaynaklık etmelidir çünkü din, örf ve âdetin kaynağı yani yazısız kanunlardır. Bunlar yazılı kanunları güçlendirir.¹⁶⁴

Kurkkan, laiklik ile İslam inancı arasında çatışma olmadığını, İslam'ın özünde laiklik anlayışının mevcut olduğunu söyler. Ona göre İslam fert ve toplum ilişkilerini en mükemmel tarzda düzenleyici bir işleve sahiptir. Bunun yanı sıra Kuran'ın tasavvufi bir tefsirle açıklanmasının sosyal gelişmeye imkân vereceğini söyler.¹⁶⁵

Laiklik, direk İslam peygamberi tarafından bizzat uygulanmıştır. Nitekim Hz. Muhammed dünyevi liderliği ile dini liderliğini şahsında birleştirmesine rağmen bunları birbirinden ayrı tutmuştur. Bu çerçevede İslam'ın inanç esasları da laik uygulamalarına müsaittir.

Bu çerçevede sosyal hayatın şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayan değer yargılarının oluşmasında din önemli bir paya sahiptir. Bundan dolayı bütünleştirici değer yargılarına ulaşmak için, dinden sosyal kuvvet olarak faydalanılmalıdır.¹⁶⁶

Kuran hükümlerinde zamanla değişiklik yapıldığı ve sonraki ayetlerle önceki ayetlerin hükümsüz kılındığına göre, İslam'ın bazı muamelatla ilgili uygulamaları zamanın şartlarına göre değişebilir.¹⁶⁷ İslam'ın değer hükümlerinden adalet ve eşitlik çerçevesinde kadın haklarının dönemin şartlarına göre düzenlenmesiyle, sosyal adalet sağlanmış olur.¹⁶⁸

¹⁶⁴Kurkkan, *a.g.e.*, s.171-173.

¹⁶⁵ Bilgiseven, *a.g.e.*, s. 20-21.

¹⁶⁶ Bilgiseven, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁶⁷ Bilgiseven, *a.g.e.*, s.197-198.

¹⁶⁸ Bilgiseven, *a.g.e.*, s.181.

Kurtkan'a göre, İslam'ın özünü oluşturan tevhit ile resmi kanunların sosyal hayat için çizdiği çerçeve birbirine uyuyorsa resmi hukuk İslami temele oturtulmuş demektir.¹⁶⁹

Sonuç olarak eserlerinde bilim-din bütünleşmesinin somut örneklerini verdi. Tercüme yapmadan kaynaklarını bu topraklarda arayarak ülke gerçeklerinden kopmadan sosyoloji ve din sosyolojisi yaptı. Bilgiseven, Müslüman kadınların ezilmesine, islam'da 4 kadın tezine şiddetle karşı çıkmıştır. Tasavvuf ile laikliğin iç içe olduğunu anlatmış, Türkiye'de sosyal çözümlerin çok büyük tehlikelere neden olabileceğini söylemiştir. Alevi-Sünni ayrılığının tehlikesine işaret etmiş; sürekli etnik ve dini bölücülüğün karşısında dikkatli olunmasını tavsiye etmiştir. İslami kavramların içinin boşaltılmasına da şiddetle karşı çıkmıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Bilgiseven, *a.g.e.*, s.186.

¹⁷⁰ (www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/07.09.2008).

14. ŞERİF MARDİN

Hayatı;

1927 yılında İstanbul'da doğmuştur. Galatasaray Lisesinden sonra öğrenimine ABD'de devam ederek Stanford Üniversitesinde siyaset bilimi alanında lisansını tamamladı. Lisansüstü eğitimini de John Hopkins Üniversitesinde uluslararası ilişkiler alanında yaptı. 1954 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine asistan olarak girdi ve 1956 yılında istifa etmişti. 1958 yılında Standford Üniversitesinde doktorasını tamamladı. 1964'de doçent, 1969'da profesör oldu. 1961–1972 yılları arasında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim görevliliği yapan Mardin, Boğaziçi Üniversitesi'nde 1973-1988 yılları arasında siyaset bilimi ve sosyoloji alanlarında görev yaptı.¹⁷¹

ABD'de, Princeton, Columbia, California-Los Angeles, California-Berkeley ve Harvard Üniversitelerinde çalışmış, Washington D.C.'deki uluslararası ilişkiler bölümünde öğretim üyeliği ile İslami araştırmalar merkezinde başkanlık yapmıştır. Fransa ve İngiltere'de ki Oxford Üniversitesinde misafir öğretim üyeliği yaptı.

Şerif Mardin, 1999'da öğretim üyesi olarak başladığı Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde görevine devam etmektedir.

Katkıları;

Şerif Mardin'in Türk modernleşmesi ile ilgili görüşlerinde merkez-çevre, yapı-kültür ilişkisinin yanında din-siyaset ilişkisi de önemli bir yer tutar.

19.yy.da milli devletler medeniyetin bir gereği olarak yöresel özellikler, cemaatler ve ayrı kültür özellikleri taşıyan grupların varlıklarını ortadan kaldırmak isteyerek, daha fazla uyum için mahalli örf ve adetlerin etkisinin

¹⁷¹ Alim Arlı, Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s.81–3.

azaltılmaya çalışacaklardı.¹⁷² Bu çerçevede Kemalizm de bir sosyal değişim projesi olarak, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi hedef almaktaydı.¹⁷³ Ancak, Kemalizm, ümmet bilinci ve vatan sevgisi gibi konulardaki başarısına rağmen, kültürün kişilik yaratıcı kısmında halk İslam'ının ideolojik olarak oynadığı role alternatif bir ideoloji verememiştir.¹⁷⁴

Mardin'e göre, Ortodoks devlet İslam'ı ile heterodoks halk İslam'ı arasındaki ayrım sosyolojik analizlerde önemlidir. Mardin İslamiyet'in özellikle halk İslam'ı türünün sosyal değişme esnasında nasıl ayakta durabildiği ve ne gibi değişimlere uğradığını ve bununla halkın dünya görüşünü nasıl şekillendirdiğini açıklamaya çalışır.¹⁷⁵

Mardin'e göre Kemalizm, dine alternatif sağlayan bir ideoloji yaratma işlevi olmamakla birlikte dine alternatif olabilecek başka ideolojilere de izin vermemiştir.¹⁷⁶

Türk modernleşme sürecine benzer gelişmeler 19.yy.da batı düşüncesinde de yaşanmıştır. Modernleşmenin getirisi olarak birincil ilişkiler yerine ikincil ilişkilerin artması ve bu süreçte uyum problemleri yaşanmıştır.¹⁷⁷

Mardin' "kök paradigma" kavramını kültürel haritalar olarak işlev gören anlam kümelerini olarak açıklar ve Türkiye'deki İslami görüşlerin kendilerini yeniden üretmesinde bu kök paradigmaları nasıl kullanıldığını anlatır.¹⁷⁸

Mardin'e göre, İslami halk metinleri, bazen dolaylı bazen de oldukça açık bir biçimde, uyulacak bir takım davranış modelleri sunmuştur. Bu metinlerin aynı

¹⁷²Şeref Uluocak, "Şerif Mardin", Haz. M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoneix Yay., Ankara, 2008, s.206

¹⁷³Uluocak, *a.g.m.*, s.147

¹⁷⁴Şerif Mardin, Din ve İdeoloji: Toplu Eserleri 2, 5.Baskı, İletişim Yay, 1992, İstanbul, s.149.

¹⁷⁵Şerif Mardin, Din ve İdeoloji: Toplu Eserleri 2, s.167.

¹⁷⁶Aynı.

¹⁷⁷Mardin, *a.g.e.*, s.168.

¹⁷⁸Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı/Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim, İletişim Yay, 7.Baskı, İstanbul, 1999, s.18.

zamanda harekete geçirici güçler, değerler ve davranışlar konusunda imalardan ibaret olduğu ve daha az belirgin bir etki ağı içinde olduğu da söz konusudur. Mardin'e göre İslam'ın toplumsal hayatın bütün yönlerini kapsama anlamında nüfuz edici bir yönü de bulunmaktadır ve batıdaki dinlere göre İslam, üst ve alt sınıflar tarafından daha eşitçe paylaşılmaktadır.¹⁷⁹

Şerif Mardin'e göre çözümlenmesi zor olan İslam'ın çok zengin ve karışık sembolleri ve düşünme kalıpları ve güçlü bir etkisi vardır.¹⁸⁰

Cumhuriyet dini ve ahlaki emirlerin önemli olduğu bir toplumda ahlaki bir boşluk yaratmıştır. Osmanlı orta sınıfında toplumun Kuran'ın emirlerine göre düzenlenmesi gerektiği düşünülmekteydi. Kemalizmin akla hitap etmekle birlikte kalbe de hitap eden değerler sistemi getirmedeki başarısızlığı Türkiye'deki İslam'ın sadece muhafazakârlarda değil de değişik şekillerde de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim Kemalizmin yarattığı ideolojinin tam başarıya ulaşmış tek kısmı Türk milliyetçiliği olmuştur.¹⁸¹ Mardin'e göre halk kültürü dinin kısa vadede menfaatlerine daha kolay cevap vermektedir. Örneğin okula gitmenin ve dolayısıyla okulun getirdiği imkânlara sahip olmayan kişi Kuran kursuna gidecek, öğretmen olamıyorsa imam olacaktır, hasta olan kişi, doktor yoksa üfürükçülere gidecektir.¹⁸²

Şerif Mardin, "*Din ve ideoloji*" kitabında Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel yapısını inceler; resmi din ve halk dini gibi Weberci yaklaşımla halk arasında yaşayan, Müslümanların kimliğini ve sosyal davranışlarını belirlemede önemli bir unsur olan halk İslam'ını ankete dayanarak araştırır.¹⁸³

¹⁷⁹ Mardin, *a.g.e.*, s.17.

¹⁸⁰ Mardin, *Modern Türkiye'de Din ve Siyaset*, Makaleler:3, İletişim Yayınları 3.baskı, 1993, İstanbul, s.142.

¹⁸¹ Mardin, *a.g.e.*, s.142.

¹⁸² Mardin, *a.g.e.*, s.146.

¹⁸³ Er, *a.g.e.*, s.45.

15. EROL GÜNGÖR

Hayatı:

Erol Güngör 25 Kasım 1938’de Kırşehir’de doğmuştur. Dedesi Kırşehir’de Ahiliğin son şeyhi olan Hafız Osman Efendi’dir. Yetişmesinde ailesinin ve yaşadığı çevrenin etkisi büyüktür. Daha ortaokuldayken dedesinden, eski Türk alfabesini öğrenmiştir. Lisede de Lütfi İkiç’den Arapça dersleri almıştır. Bu eğitimle de ayırım gözetmeden tüm Türk- İslam klasiklerini okuyan Erol Güngör daha lise yıllarında mahalli gazetelerde yazılar yazmaya başlamıştır.

1956 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk bölümüne kaydolan Erol Güngör ilk senesinde Mümtaz Turhan ile tanıştı. Ve onun teşvikiyle Hukuk Fakültesinden ayrılıp Edebiyat Fakültesine kaydoldu. 1961 yılında mezun olan Güngör, tecrübî psikoloji bölümünde asistan oldu. Ve burada Türkiye’de yeni bir bilim dalı olan sosyal psikolojiye yöneldi. Asistanlığı sırasında Amerika’da Colarade Üniversitesinde 3 yıl araştırmalarda bulunmuştur. “*Şahıslar Arası İhtilafların Çözümünde Lisanın Rolü*” konulu teziyle 1970 yılında doçent “*Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*” adlı teziyle de sosyal-psikoloji profesörü oldu.

Asistanlığı sırasında 3 yıl Amerika’da kalması ve küçük yaşta öğrendiği Osmanlıca sayesinde tüm klasikleri okumasıyla hem batıyı hem de Türk-İslam dünyasını iyi bilen Güngör, açık ve zarif üslubuyla yazdığı yazılarla, bütün bilim çevrelerinin dikkatini çekmiştir. Erol Güngör’ün yazıları başta “Türk Yurdu” olmak üzere, “Türk Birliği” “Töre”, “Türk Kültürü”, “Milli Kültür” dergileri ve “Millet”, “Her Gün”, “Yeni Sözcü” ve “Ortadoğu” gazetelerinde yayınlandı. Bunlardan 1974–1977 tarihleri arasında başyazarlığını yaptığı “Ortadoğu Gazetesi” onun fikir hayatında yer edinmesi ve popülerleşmesine önemli katkı sağlamıştır.

1982’de Konya Selçuk Üniversitesi’ne rektör tayin edilen Erol Güngör, bu görevi sırasında 24 Nisan 1983’de vefat etti. 44 yaşında vefat eden Güngör,

geride 18 kitap bırakmıştır. Öğrencileri arasında Mümtazer Türköne, Zeki Aslantürk ve Ümit Meriç gibi isimler vardır.

Katkısı;

Erol Güngör, Mümtaz Turhan'ın talebelerinden olup, "Türk Kültürü ve Milliyetçilik", "Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik", "Dünden Bugünden...." isimli eserleri sunmuş ve bunlarda yer yer özel din sosyolojisinin konularını genel çerçevede işlemiştir.

Erol Güngör'e göre 20.yy'ın ikinci yarısında İslam'ın uyanışı denilen olay gerçekleşmiştir. Bu uyanış batılılaşma anlayışının da bir sonucudur. Erol Güngör, "İslam'ın Bugünkü Meseleleri" adlı kitabında İslam'ın uyanışına neden olarak saydığı faktörler ekonomik siyasi ve sosyal olarak sınıflandırılabilir. Ekonomik neden olarak iktisadi buhranları ve petrolün bulunmasını gösterir. Siyasi olarak ise mevcut ideolojilerin iflası, etnik ayrılıklar, İsrail baskısı ve mevcut hükümetleri neden gösterir. Uyanışa neden olan sosyal sebepler ise dindarların çocuklarının okuması, gecekonduvardaki İslam etrafında bütünleşme, batılı müdahalelere karşı oluşan sitemli tepkiler, Avrupa'daki İslami gelişmeler ve sosyal uçurumlar olarak gösterir. Güngör'e göre, İslami uyanışında etkili olan bir diğer faktör ise İslam'ın sürekliliğidir.¹⁸⁴

Güngör'e göre İslam hiçbir yerde sindirilememiştir. Genel bir kural olara dinin yerine ancak din geçebilir. Ancak Müslümanlar için bu söz konusu olmamıştır. İslam'ın diğer dinlerden ayrı bir özelliği de İslam'da madde ve mana bütündür anlayışının hâkim olmasıdır. Oysa Kilise "Sezar'ın hakkı Sezar'a" diyerek hayata nüfuz edemediğini kabul eder. Çünkü daha önce Kilise dünya ile uğraşmış ama başarısız olmuştur.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Erol Güngör, İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Yay., 13.Basım, İstanbul 2000, s.18-28.

¹⁸⁵ Güngör, İslam'ın Bugünkü Meseleleri, s.33-45.

Erol Güngör, Batıda Materyalizm ve Pozitivizme karşı II. Dünya Savaşıyla Őüphe uyandığını söyler. Güngör’n deyimiyle mit karamsarlığa dönmüŐtür ve bu yüzden 20.yy’dan beri bir bunalım vardır. Batıda hakiki bir kültür yoktur, insanlığın yitirilmesi vardır. Bu durumda İslam tek mit kaynağı olmuştur. Cnk İslam realiteyi ve eşyanın hakikatini kabul eder. İslam Doğu ve Batı ilmini almış geliŐtirmiŐ ve bir denge kurmuŐtur. İŞte bu durumda modernizmin ulaŐamadıđı hedeflerden olan haz alma, elemden kaçma, mutluluk, istediklerine sahip olamama vs. karşısında İslam yeni bir ışık olarak doğar. Güngör’n İslam’ı cazip kılan diğer bir faktör olarak gösterdiği Şey, İslam’ın her çağda yorumuna açık değerler sistemine sahip olmasıdır.¹⁸⁶

İslam’ın en çok eleŐtirilen yönlerinden biri hukuk anlayışıdır. Ancak İslam hukuku din hukuku değildir. İslam hukukunda çağ dışı kalmaya neden olan kemikleŐmenin aksine İslam’da yeniliğe kapı aralayan ‘‘İçtihat’’ müessesesi vardır ve İslam’da deđiŐmez kanunlar yoktur. İslam dünyasında 16.yy’a kadar hukuk burhanı yoktur. Miras ve aile hukuku dışı sahalara serbest bırakılmıŐtır.

İslam’ın sosyalizm karŐısındaki tutumuna da değinen Erol Güngör, sosyalizmin Batı kapitalizmine karşı üretilmiş bir cevap olduğunu söyler. Ancak İslam dünyasında özellikle Mısır ve Cezayir’deki Arap sosyalizminin batıdan farkı milliyetçilikle birleşerek batı kapitalizmine karşı çıkmış olmasıdır. İslam ve sosyalizmin birbirini tamamladığını savunanlara göre sosyal adalet İslam’da zaten mevcuttur. Ancak sosyalizmde, eşitsizliklerin kaynağı olarak dini görme ve din aleyhtarlığı daha cazip görünmüŐtür. İslam’ın iktisadi problemlerinin en uygun çözümlerinin sosyalizmde olduğu savunulmuŐ ancak net bir öneri getirilememiŐtir.¹⁸⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında örnek alınabilecek dini bir model yoktu. İslam dünyasında da Türkiye’nin liderliğinin yeri doldurulamamıŐtır. Şu an bile

¹⁸⁶ Güngör, *a.g.e.*, s.46-55.

¹⁸⁷ Güngör, *İslam’ın Bugünkü Meseleleri*, s.109-117.

Türkiye hariç her yerde despot idareler vardır. Türkiye, bütün İslam âleminin kaderiyle alakalıdır. Bu alanda liderlik yapabilecek tek ülkedir. Kültür yozlaşması ve Cumhuriyet döneminde yapılan yanlış politikalarla geniş bir Batıcı aydın kitlesi ya da tepkici tek tük İslami aydınlar ortaya çıkmıştır. Diğer İslam ülkelerinde özellikle Hindistan ve Pakistan'da İngiliz baskısı kültürde ve fikirde olmadığı için Hint-Pakistan aydın yetiştirmiştir. Türkiye ve Osmanlıda din adamları hep devletin bir parçasıdır. İran'da ise din adamları sivil bir zümredir. Elbette bu durumun farklı sonuçları olmuştur. Dolayısıyla bizde din adamları ayaklanması olmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında dini sahada aydın yetiştirememiz yanında fakir halk tabakası çocukları okudukça medeniyete değil kendi kültürüne yöneldi.¹⁸⁸

İslam'ın geri kalmasına neden olan faktörlerden birisi de ulemamızın son dönemde fikir üretecek yerde tekfirle uğraşmasıdır. Ulemaların modernistlere baskı yapması da ayrı bir sıkıntı olmuştur. Ayrıca ulema faiz vs. meselelerine çözüm üretememiştir. Şahsi yorumlar ise dağıtıcı olmaya başlamıştır. Dinin geri kalmasında ideolojilerin tesirinden ziyade dinin tesir sahasının azalması ve sanayi cemiyetinin oluşması etkili olmuştur. Yoksa tek sebep batıdan gelen cereyanlar değildir.¹⁸⁹

İslam'ın nasıl yorumlanacağı ve bugün nasıl bir din hayatı yaşamak gerektiği sorulduğunda, çözülmesi beklenen meselelerden biri de tasavvufi düşüncenin ve onunla ilgili uygulamaların yeridir. Diğer taraftan İslam tasavvufu İslam medeniyeti ve kültürünün özel bir yanı olmak itibarıyla incelenmeye değerdir.¹⁹⁰

İslam dünyasının reform ihtiyaçları batı ile mücadele halinde ortaya çıkmış ve burada batının rasyonalist-ilimci geleneğinin Müslümanlar üzerinde büyük bir manevi baskısı olmuştur. Bu açıdan Reformcu bir yandan İslam'ı yanlış anlayan

¹⁸⁸ GÜNGÖR, *a.g.e.*, s.170–184.

¹⁸⁹ GÜNGÖR, *a.g.e.*, s.182–190.

¹⁹⁰ Erol GÜNGÖR, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yay., İstanbul, 2005, s.9-13.

yabancıya bir yandan da onu yanlış bilen ve yanlış uygulayanlara karşı yoğun bir aydınlatma kavgası başlatmıştır. Müslümanların neden olayları “müsbet” ilmin kabul etmediği şekilde yorumladığı sorusunu sormuşlar ve buna cevap olarak da İslam’a giren “israiliyat”ı sebep gösterenler olmuştur.¹⁹¹

Güngör’e göre tasavvufun kaynağı olarak görülen Kuran’ın batini yorumu Müslümanların anlaşmazlığını artıran bir faktör olarak görülmüştür bu açıdan tasavvuf birçok eleştiri almıştır. Tasavvufun dini yanlış inançlarla ve uygulamalarla doldurduğunu ve bunların temizlenmesi gerektiğini iddia edenler dinden sapmanın, şahsi yorumlardan ileri geldiğini söylemişlerdir ve bu noktada en büyük sorumlunun da Kuran’da Bâtını mana arayanlar olduğunu söylemişlerdir.¹⁹²

Güngör, tasavvufun ortaya çıkışını, bazı Müslümanların hicretin ikinci ve üçüncü asırlarından itibaren ortaya çıkan özellikle fıkıhçıların şekilci yorumu ile Mutezilenin rasyonalist yorumu karşısında, bunlardan farklı bir din anlayışı ortaya atma isteğiyle açıklar. Onların önce kendi hayat tarzlarıyla gerçekleştirdikleri bu anlayış, sonraları teorik bir yapı kazanmış, hatta teşkilatlanmıştır. İslam mistisizminin asıl doğuş ve gelişme yeri ise İran olmuştur. İslam tasavvufunun ortaya çıkışında etkili olan yabancı tesirler farklı derecelerde olmakla birlikte bütün bu tesirler İslam’ın kendi kaynakları içinde asimile olmuştur. Ancak bu asimilasyon her zaman başarılı olamamıştır. Ancak ortada bir İslam tasavvufu olduğu gerçektir. İslam tasavvufunun kaynaklarının başında Hinduizm gelir. Bunun dışında ilk çağ filozoflarının fikirlerinden ve özellikle ilk çağ felsefesinden etkilenen Hıristiyan mistisizminden etkilenilmiştir. Hıristiyanlık fikirlerden ziyade hayat tarzı olarak bir tesir bırakmıştır. İlk İslam zahitlerinin Hıristiyanlıktaki züht ve manastır hayatından

¹⁹¹ Güngör, *a.g.e.*, s.10-12.

¹⁹² Güngör, *a.g.e.*, s.9,10.

bazı ilhamlar aldığı gerçektir. Bunun dışında Güngör, kılık-kıyafet itibariyle de Hıristiyan mistiklerinden bazı tesirler alınmış olduğunu söyler.¹⁹³

Güngör, hiçbir dinin saf olarak kalamayacağını, geldiği toplumun şeklini alacağını, toplumun eski ve yeni dinlerinin tesiri altında kalacağını şu sözleriyle açıklar.

“İslamiyet’in bir boşluğa değil, fakat binlerce yıllık inançlar ve pratiklerin hâkim olduğu medeniyetler üzerine geldiğini düşünürsek, harikalar ve bu Harikaları yapanlar hakkındaki eski inançların yeni dine şuradan veya buradan girip onun esasları çerçevesinde devam etmeye çalışması pek tabidir.”¹⁹⁴

Tasavvufa ve tarikatlara sosyolojik açıdan yaklaşan Güngör, tarikatların oluşumunda çoğu tarikat kurucularının kendi hayatları içinde bir teşkilatlı birlik meydana getirmediklerinin altını çizer. Bu teşkilatların, çoğunlukla tarikatın piri sayılan şahsiyetin ölümünden sonra müritleri veya kendi yerlerine geçen kimseler tarafından kurulmuş olup, zamanla bütün organizasyonlarda görüldüğü şekilde geleneklerinin oluştuğunu belirtir. Ona göre böyle bir teşkilatlanma, şeyhin ölümü üzerine taraftarlarının bir arada kalabilme istek ve ihtiyaçlarından doğmaktadır. Şeyh hayatta iken onun şahsiyeti, grubu ayakta tutmaya yeter; esasen müritlerin bir araya gelmesinin sebebi de şeyhin varlığıdır. Bunun dışında şeyhlerin en önemli özelliğinin çevrelerinde yaşanan dini hayata itiraz etmeleri ve ona bir alternatif göstermeleridir. Ve bir şeyhin din büyüğü olarak etrafına cemaat toplayabilmesi için, o günkü dini hayatın insanlara artık eski günlerin heyecanını vermeyecek kadar gevşemiş ve şekilci bir hal almış olması gerekir.¹⁹⁵

Güngör, Selçuklu ve Osmanlıda tarikatların kontrol altında tutulması için kültür merkezi olan büyük şehirlerde tekke ile medresenin birbirine yakın tutulduğunu

¹⁹³ Güngör, *a.g.e.*, s.19-41-49.

¹⁹⁴ Güngör, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁹⁵ Güngör, *a.g.e.*, s.88,89.

söyler. Ona göre böyle bir kontrolün olmadığı yerlerde tekkelerin her türlü batıl itikat ve putperestlik unsurlarıyla dolması mümkündür.¹⁹⁶

Tarikatların toplumu ilgilendiren diğer bir tarafı ise devlet gücü karşısında kendilerini mağdur ve güçsüz görenlerin sığındığı yerler olmasıdır. Bu çerçevede ulema kanundan başka hiçbir şey tanımayan asık yüzlü, kendisine yaklaşılamayan bir hâkim imajı yaratırken, tarikat şeyhi baba şefkatinin sembolü olmuştur, çünkü o “müftüler fetva verse de sen yine kalbine danış” prensibinin temsilcisidir.¹⁹⁷ Bunun dışında tarikatlar sadece bir sığınak olarak kalmamış, kendisine sığınanların “huruc” ları için de çok müsait birer organizasyon olmuşlardır. Tarihe bakıldığında da sosyal gelişmenin belli dönemlerinde devlet otoritesine muhalefetin tarikatlar etrafında teşkilatlandığını görürüz. Göçebelikten çıkacak kadar toprağa yerleşmiş, fakat yerleşik hayata tam ayak uyduramamış olan kitleler, şeyhlerin liderliğinde bir araya gelebilmişler, böylece yeni bir isyan tipi ortaya çıkarmışlardır. Selçuklular zamanında ki Babai İsyanından ilk Celali hareketlerine dek bakıldığında bu karakter görülür.¹⁹⁸

“Tarikatların, içinde buldukları cemiyetin tipine göre bir sosyal fonksiyon icra ettikleri muhakkaktır. Siyasi ve sosyal iktidarsızlık zamanlarında bunların da adeta kaynadıkları, doktrinlerinde tecanüs yerine değişimin hâkim olduğu görülüyor; mensuplarının manevi ihtiyaçları yanında siyasi ve sosyal ihtiyaçlarını da karşılamaya çalışıyorlar. Cemiyetin bir bütün olarak huzur ve sükûna kavuştuğu zamanlarda ise onların zamanımızdaki kulüplere benzer bir fonksiyon kazandıklarını görüyoruz. Bugünkü tabirle sosyalleşme dediğimiz şey, yani yeni nesillere cemiyetin davranış normlarını yerleştirme işi tarikatların adeta ihtisas sahası haline gelmişti.”¹⁹⁹

¹⁹⁶ Gungör, *a.g.e.*, s.93-4.

¹⁹⁷ Gungör, *a.g.e.*, s.94.

¹⁹⁸ Gungör, *a.g.e.*, s.95.

¹⁹⁹ Gungör, *a.g.e.*, s.95.

Güngör'e göre tarikatların 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren bozulması, cemiyetteki genel bozulmanın tasavvuf sahasına da yansımından başka bir şey değildir. Ve bu bozulma, devleti bu alanda reform yapmaya zorlamıştır.²⁰⁰

“Türkiye’de misyoner faaliyetleri” adlı eserinde misyonerliği din değil kültür yayılması olarak görür. Genel misyonerlik tarihine değindikten sonra Türkiye’deki misyonerlik faaliyetleri için açılmış okul ve benzeri kuruluşlara değinir. Burada asıl amacın Hıristiyanlığın değil Hıristiyan kültürünün yayılması olduğunu söyler. Dini yayılmadan ziyade din vasıtalı kültürel yayılmadır.²⁰¹

²⁰⁰ Güngör, *a.g.e.*, s.96.

²⁰¹ M.Yavuz Alptekin, “*Erol Güngör*”, Haz: M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix yay., Ankara, 2008, s.435.

16. NİLÜFER GÖLE

Hayatı:

1953'de Ankara'da doğdu. Ankara Koleji'nden 1970 yılında mezun oldu. 1974 yılında da ODTÜ'den mezun oldu. Doktora tezini Paris'te, Prof. Dr. Alain Touraine'nin yanında tamamladı. Göle'nin bu tezi, 'Mühendisler ve İdeoloji' adıyla yayınlandı. Paris Sosyal Bilimler Akademisi Nilüfer Göle için "çoğul modernlikler" adında bir kürsü açtı. Boğaziçi Üniversitesi'nde görev yapan Göle, Paris'te Ecole des Hautes Etudes et en Sciences Sociales'e gitti.

“Modern Mahrem”(1991), “Melez Desenler”(2000), “İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri”(2000), “Toplumun Merkezine Yolculuk”(2002), “Kamusal Alanda İslam”(2006) adlı eserleri din sosyolojisi konularını içeren önemli eserleridir.

Göle, bir nevi toplumsal değişim sosyolojisi yapmıştır. Burada üzerinde durduğu nokta ise modernleşmedir. Göle özellikle Türk modernleşmesi üzerinde durmaktadır. Burada da İslam önemli bir yer tutar. Türk modernleşme sürecinde İslam'ın aldığı çeşitli görünümler üzerinde durur. Örtünme, İslamcı hareketler, toplumsal cinsiyet, kadın, İslam ve demokrasi, kamusal alanda İslam, kimlik, laiklik bunlardan bazılarıdır.²⁰²

“Modern Mahrem” kitabında başörtüsünün bir modernleşme aracı olduğunu söyleyerek örtünmeyi sosyolojik açıdan ele alır. Göle, “Melez Desenler” ile de “laik-İslamcı” tez ve antitezi arasına sıkışan Türkiye'nin tüm politik gerilimlere rağmen toplumsal bir çatışmaya doğru gitmediğini, çünkü melezeleştiğini yani kendi sentezlerini üretmeye başladığını iddia eder.²⁰³ Göle, politik gerilimin

²⁰² Yaşar Erjem, “Nilüfer Göle” Haz: M. Çağatay Özdemir, Türkiye'de Sosyoloji, Phoenix Yay., Ankara, 2008, s.889.

²⁰³ Göle, Modern Mahrem, s.12-36.

olduğu ama toplumsal anlamda bir kutuplaşmanın olmadığını söyler. Çünkü laiklik de İslam da Türkiye’de orta sınıfın değeri haline gelmiş durumdadır.²⁰⁴

Göle’ye göre, batı kültürü tek bir kültür değildir ve modernliği Batıya endekslememek gerekir. Göle, modernliğin bir tek coğrafyası olmadığını söyler. Batı dışı modernlik kavramını hem Türk sosyolojisinin hem batı sosyolojisinin gündemine getirerek modernliğin pozitivist evrenselci algılamasını eleştirir.²⁰⁵

Modernliğin batının tekeline bırakılmasına karşı çıkan Nilüfer Göle, batı dışı toplumların modernlik üretme imkânı ve deneyimleri üzerinde durur. Özellikle modernliğin geleneği dışladığı ve batılı toplumlarda geleneğin etkili olmadığı fikrine karşı çıkararak modernleşme sürecinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin sadece batılı modernlik modeline göre değerlendirilmesini eleştirir. Toplumlara geleneksel ve modern olarak sınıflandıran bakış açılarını da eleştiren Göle, batılı toplumlarında kendi gelenekleri olduğu, ancak gelenekleri dönüştürdüklerini ileri sürer. Göle, gelenekle modernlik arasında köprü kurulmasının önemini vurgular.²⁰⁶

Göle, batı dışı toplumlarda, özellikle İslam toplumlarında, modernleşme sürecinde ortaya çıkan toplumsal ve kültürel olguları yeniden okur ve “batı-dışı modernlik” kavramını ortaya atar. Göle, bu okumayı sosyolojik bir dille yaparken, Türkiye’de dâhil Müslüman toplumlarda modernleşme sürecinde meydana gelen değişimleri siyasal olarak, şeriat devleti kurmaya yönelik ve modernlik karşıtı gelişmeler olarak değerlendirmenin hatalı olduğunu söyler. Göle için bu toplumlarda meydana gelen bazı değişimler, sosyo-kültürel ve

²⁰⁴ Aynıısı.

²⁰⁵ Erjem, *a.g.m.*, s.889.

²⁰⁶ Nilüfer Göle, *Toplumun Merkezine Yolculuk*, Ufuk Yay., İstanbul, 2002, s.75.

politik olaylar, özünde modernlik eleştirisi ve hatta modernlik karşıtlığı taşısa da modernliğin bir parçasıdır.²⁰⁷

Nilüfer Göle, “Modern Mahrem” çalışmasında Türk modernleşme tarihini mahrem cephesinden ele almaktadır. Bu bağlamda Göle’ye göre modernlik; ekonomik gelişme, siyasal iktidar biçimleri, kentleşme gibi sosyo-politik olguların ötesinde, mahrem yaşamı, insanlar arası, cinsiyetler arası ilişkilere yönelik kültürel değişimleri, bu alandaki dönüşümleri, kırılmaları da içeren geniş bir anlama sahiptir.²⁰⁸

Bu çalışmada kadın meselesini kültür ve medeniyet meselesi olarak ele alır. Kadınların toplumsal konumlarındaki değişimler, cinsiyetler arası eşitlik ve daha çok kadının mahrem alandan yani özel alandan kamusal alana çıkması Müslüman toplumlardaki modernleşme hareketleri açısından önemlidir. Türk modernleşme deneyimi de buna bir örnektir. Gerek Osmanlı toplumunun 18.yy’dan itibaren başlayan modernleşme deneyimleri ve gerekse de 1923 deki cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan Kemalist modernleşme projesi kadının toplumdaki konumunu merkeze alır. Kadının toplumsal konumu ve bu yöndeki gelişmeler modernleşmenin göstergesi olarak değerlendirilir. Bu konuda batıcı akım, “cinsiyet eşitliği” ve kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olmasını toplumsal gelişmenin bir gereği sayar. Buna karşılık İslamcı akım, “kadınların özel yaşamın, mahremin” dışına çıkmasını cemaat kurallarını çiğneyerek, ahlaki bir çözülmeye yol açacak bir girişim olarak değerlendirir.²⁰⁹ Batıcı akım, batı kültürünü; İslamcı akım ise İslam’ı referans olarak ele almasına ve Batıcı akım ile İslamcı akım arasındaki zıtlıklara rağmen her ikisinde de kadının durumu önemli bir yer tutar ve modernleşme hareketinin belirleyicisi durumundadır.²¹⁰

²⁰⁷ Erjem, *a.g.m.*, s.892.

²⁰⁸ Aynıısı.

²⁰⁹ Erjem, *a.g.m.*, s.893

²¹⁰ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yay., İstanbul, 1991, s.7.

Nilüfer Göle, “Modern Mahrem”de kadının toplumsal konumunu, mahrem yaşam ve cinsiyetler arası ilişkiler çerçevesinde ve Osmanlı’dan itibaren Türk modernleşmesini tarihsel dönemler halinde inceler. Cumhuriyet’ten itibaren yeni medeniyet anlayışının kadını merkeze alarak oldukça radikal değişimler yaptığının altını çizer.²¹¹

Cumhuriyet’ten itibaren öncesi ve sonrasıyla süregelen İslam ve modernlik sorununa 1980’li yıllarda türban eklenmiştir. Türban sorunu Türkiye’de giderek İslamcılık-laiklik, gelenek-modernlik, tartışmaların merkezine oturmuş ve ülkenin önemli bir siyasal, kültürel ve sosyal meselelerinden biri haline gelmiştir.²¹²

Başörtüsü veya türban sorunu olarak tanımlanan bu sorunla e kadın giderek siyasallaşan İslam’ın bayrağı altına girmiştir. Göle’ye göre, İslam’ın en görünen ifadesi olan örtünen kızlar modernleşmenin kalesi olarak görülen eğitim alanında ortaya çıkarak, modernlik ve eğitim arasındaki özdeşliği tehdit etmiştir. Göle, atolye çalışmasında da İslamcı hareketlerin açığa vurulmasını örtünen kadınlarla mı simgelemektedir sorusuna cevap arar.²¹³

Nilüfer Göle, İslamcı hareketin yükselişiyle ortaya çıkan örtünme olgusunu yeni bir durum olarak değerlendirir ve İslamcı hareketin gelişmesiyle ortaya çıkan bu örtünme biçiminin dünyanın hemen her yerinde aşağı yukarı aynı olduğunu söyler. Göle, İslami hareketin bu yeni biçimindeki tesettürü ise; İslami kesimin mahremiyetini savunması olarak değerlendirir. Göle’ye göre, İslami hareket, çağdaş bir hareket değil modern bir harekettir. Bu hareketlerin üyeleri de kentlere gelmiş, okumuş, geleneksel rollerden sıyrılmaya çalışan, gelişen, ilerleyen, bir kesimin içinden gelmektedir. Bu hareketi geliştiren insanlar genelde ev kadını değildir. Eğitimli, kentli, gelecekte profesyonel yaşamın

²¹¹ Erjem, *a.g.m.*, s.893.

²¹² Aynıısı.

²¹³ Göle, *a.g.e.*, s.94.

içerisinde yer alacak insanlardır. Bu kesim, bir nevi İslami kesimin içinden çıkan eğitim alanında, hatta bir anlamda siyasi ve ekonomik alanda başarı göstermiş insanlardan oluşur.²¹⁴

“İslamcı kadının başörtüsüyle kamusal alana girme talebi ve bu yöndeki eylemliliği Göle'nin sosyolojik çözümlerinde kullandığı kamusal alan kavramını ön plana çıkarır. Kamusal alan, sadece İslam kimliğinin değil Türk toplumundaki diğer kimlik ve sosyal gruplarında görünürlük kazanması, bir arada yaşaması, toplumun melezleşmesi, sosyal grupların diyaloga girmesi açısından oldukça önemli bir gelişmedir.”²¹⁵

Türkiye'deki İslamcı hareketi modern bir sosyal hareket olarak gören Göle, bu bağlamda başörtüsü talebinin var olan kamusal alanın sınırlarını ortaya çıkardığını söyler. Türkiye'de kamusal alanı, bir burjuva alanı olarak düşünmüyoruz, daha çok, devlete ait bir alan olarak düşünüyoruz. Bu bağlamda kamusal alanın, açık ve ortak alan olmasını, ne devletin ne de bazı belirli kesimin kontrolünde olmaması gerektiğini söyler.²¹⁶

Göle, Türkiye'deki İslami hareket ve diğer sosyal hareketlerle ilgili olarak kamusal alanın dönüştürücü işlevine değinir. Kamusal alanın siyasallığı ve radikalliği yumuşattığını söyler. Bu anlamda her kamusal alana taşınma bir melezlenme ve karışıma yol açar. Bunda kamusal alanın açıklık ve toparlayıcılık özellikleri etkili olur.²¹⁷

Nilüfer Göle, toplumun farklı biçimler ve yeni görünüm kazanmasını gözlemlemiş, toplumu değiştirmeyi amaçlayan aktörlerin modernleşme sürecinde kendilerinin de değiştiğini, dönüştüğünü, kırılmalara uğradığını

²¹⁴Göle, *Toplumun Merkezine Yolculuk*, s.36-8.

²¹⁵Erjem, *a.g.m.*, s.895.

²¹⁶Göle, *a.g.e.*, s.129.

²¹⁷Göle, *a.g.e.*, s.129; Erjem, *a.g.m.*, s.895.

söylemiştir. Göle, onların bilinçlerini ve davranışlarını anlayıp yorumlayarak bu saptamayı yapar.²¹⁸

“İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri” çalışmasında Nilüfer Göle, İslamcı hareketin 1980’den bu yana hızlı bir değişim geçirdiğini, siyasi hareket ya da dini inancın ötesinde kamusal alana taşınıp, kendine yeni mekânlarda yer edindiğini söyler. Siyasal İslam yerine kültürel İslami hareketin dinamiklerinin daha belirleyici olduğunu düşünür. Göle’nin deyimiyle bu çalışma, İslam’ın kamusal alanda görünürlüğünün getirdiği yeni yüzleri, söylemi, yaşam biçimlerini konu alır. İslami hareketin siyasi eylem ve kolektif görüntüsü yerine giderek seslerini korodan ayırıştıran, yeni mekânlara giren, bireyselleşen yüzleri bırakmıştır.²¹⁹

“İslam’ın kamusal alanda yeni yüzlerle görünürlük kazanması siyasi İslam’ın geri plana itildiği, toplumsal ve kültürel boyutu ön plana çıkan bir İslami kimliğin ortaya çıktığı tezini güçlendirmektedir. Göle tarafından İslamcı hareketin yeni sosyal hareketler paradigmasından okunması, kendi elitlerini yaratan İslamcı hareketin modernite ve İslam’ı birleştiren melezler olarak algılanması Türkiye’de daha çok “siyasi İslam” perspektifine dayalı okuma ve değerlendirmelerle çelişmektedir.”²²⁰

Göle’ye göre İslam ve modernlik durağan bir proje değildir, tam tersine bunlar insanın yorum ve eylemleri ile sürekli şekillenen, devam eden süreçlerdir.²²¹

Nilüfer Göle, “Modern Mahrem” kitabında mahrem kelimesinin etimolojisinden yola çıkılarak İslam’la olan bağından söz eder. Bu manada mahrem, İslam’ın kadınlar için öngördüğü örtünme biçimiyle, özel alana tekabül eden ev ile eşitlenir. Modern olansa mahremi içermeyen hatta onu reddeden olarak ele alınır. Bir nevi örtü, onları ‘modernizme’ karşı korumakta, İslamiyet’e sadakati

²¹⁸ Erjem, *a.g.m.*, s.896.

²¹⁹ Göle, *Melez Desenler*, Metis Yay., İstanbul, 2000, s.11.

²²⁰ Erjem, *a.g.m.*, s.896.

²²¹ Göle, *a.g.e.*, s.137.

simgelemektedir. Örtü, Müslüman kadının dış dünyaya çıkışını saklamaktadır; zira örtünen kadın dışarıya da çıksa içeride kalmakta, mahrem dünyaya ait olduğunu hatırlatmaktadır. Fakat modern mahrem olan örtülü kadın kendi içinde -örtünerek kamusal alana çıktığı için- bu ikili karşıtlığı uzlaştırmaya çalışan dinamik bir aktör görünümündedir. Buradaki ilk varsayım modernizmin mahremi dışladığıdır. Ancak modernizm, mahremi dışlamaz, aksine kendi paradigmaları çerçevesinde yeniden kurar.²²²

²²² Nilüfer Göle, Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme, s.4- 23.

3.BÖLÜM

DİN SOSYOLOJİSİNİN KURUMSALLAŞMASI

Türkiye’de din sosyolojisinin kurumsallaşması Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin 1949’da kurulmasıyla başlamıştır. İlk defa Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakülte’sinde din sosyolojisi, ayrı bir ders olarak okutulmaya başlanmış ve ilk din sosyolojisi dersini de Prof. Dr. Mehmet Karasan vermiştir. Daha sonra kurulan İlahiyat Fakültelerinde de bu ders okutulmaya başlanmıştır. Son yıllarda ise İlahiyat Fakültelerinin sayısı otuzu aşmış ve bu fakültelerde din sosyolojisi ana bilim dalına alınan yeni öğretim üyeleri ve öğretim görevlileriyle birlikte, bu alandaki öğretim elemanlarının sayısı arttırılmıştır.

Bu bölümde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kuruluşundan günümüze kadar Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde görev yapan akademisyen din sosyologlarının ve alanla ilgili yayınlarının tespiti amaçlanmıştır. Günümüze kadar toplam 69 öğretim elemanından üçü vefat etmiş, beşi emekli olmuştur. Bir kısmı ise din kültürü ve ahlak bilgisi bölümünün Eğitim Fakültelerine geçmesiyle birlikte Eğitim Fakültelerinde tayin olurken bir kısmı da sosyoloji bölümüne tayin olmuştur.

Bölümde, akademisyenlerin sıralaması, üniversite adlarına göre alfabetik olarak yapılmış, aynı fakülte içindeki sıralamada ise akademik hiyerarşi dikkate alınmıştır. Akademisyenlerin yayın geçmişinde ise, y.lisans, doktora, makale, kitap ve kitap bölümleri ile tercüme başlıkları şeklinde sıralama yapılmış olup sempozyum bildirileri, kitap tanıtımları vs. gibi akademik yayınlarına, çalışmanın sınırlıkları açısından yer verilmemiştir. Ayrıca yapılan çalışmada öğretim elemanlarının yayınlarından bir kısmına da ulaşılammıştır.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Ankara)

Prof. Dr. MEHMET KARASAN

Makale:

1. "Din Sosyolojisinin Öncüleri ve Kurucuları", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1953), S. I, s. 61-69.
2. "İlk Yunan Düşüncesinde Din İlmi Denemeleri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. II, S. I, s. 21-27.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Din Sosyolojisine Giriş (Ders Notları), A.Ü.İ.F. Kütüphanesi, t.y., (43 sayfa).
2. Sofistler ve Cemiyet Meselesi (Ders Notları), A.Ü.İ.F. Kütüphanesi, t.y., (57 sayfa).
3. Meslek Ahlâkı (La Morale Profesaonelle), Emile Durkheim, M.E.B.Yay., Ankara 1962 [II. Baskı (XLIII; 63 sayfa)].
4. Eflâtun'un Devlet Görüşü, İstanbul 1964.

Prof. Dr. HANS FREYER

Doktora: Geschichte der Philosophie im achtzehnten Jahrhundert, Zugleich Philosophische Dissertation, Leipzig: Voigtländer, 1911.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Theorie des objektiven Geistes. Eine Einleitung in die Kulturphilosophie. Leipzig-Berlin: Teubner 1923, [120 sayfa]. Prometheus. Ideen zur Philosophie der Kultur. Jena: Diederichs 1923, [129 sayfa].
2. Gemeinschaft und Volk. Sonderdruck. Berlin: Junker und Dünnhaupt, 1929, [20 sayfa].
3. Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft. Logische Grundlegung des Systems der Soziologie. Leipzig-Berlin: Teubner 1930, [IV+310 sayfa].
4. Einleitung in die Soziologie. Leipzig: Quelle & Meyer, 1931 [149 sayfa].
5. Revolution von rechts. Jena: Diederichs 1931, [72 sayfa].
6. Das Erwachen der Menschheit. Die Kulturen der Urzeit, Ostasiens und des vorderen Orients. Berlin: Propyläen 1931, [XXVIII+626 sayfa].
7. Pallas Athene. Ethik des politischen Volkes. Jena: Diederichs 1935, [122 sayfa].
8. Endüstri Çağı, (Çev. Hüseyin Batuhan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1954 (103 sayfa).
9. Theorie des Gegenwärtigen Zeitalters, Deutsche Verlags-Anstalt, 1958 (260 sayfa).
10. Sosyolojiye Giriş, (Çev. Nermin Abadan), A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara 1963 (I. Baskı: VIII+192; II. Baskı: VIII+254 sayfa).
11. Din Sosyolojisi (Ders Notları), (Çev. Turgut Kalpsüz), Ankara 1964.
12. İctimai Nazariyeler Tarihi, (Çev. Tahir Çağatay), (III. Baskı), Ankara 1977 (394 sayfa).

Prof. Dr. MEHMET TAPLAMACIOĞLU

Doktora: Türkiye’de Danıştay, İspanya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1952.

Makale:

1. "Din Sosyolojisi Çalışmaları (Batıda ve Bizde)", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1960), C. VII, s. 55-61.
2. "Din Sosyolojisinin Yeri ve Tartışma Konusu Olan Meseleleri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1961), C. VIII, s. 45-50.
3. "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesâfeti Üzerine Bir Anket Denemesi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1962), C. X, s. 141-151.
4. "Din ve Toplum Olaylarının Psikanaliz Bakımından Yorumu", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, (1962-1963), S. 17-18.
5. "Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1963), C. X, s. 49-63.
6. "İstatistik ve Anket Usulleri (Örnekleme)", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1963), C. X, s. 133-139.
7. "Laiklik İlkesi ve Türkiye’deki Durum", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1963), C. XI, s. 35- 53.
8. "Bazı İslam Bilginlerinin Toplum Görüşleri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1964), C. XII, s. 83-97.
9. "Din ve Toplum İlişkileri ve Dînî Gruplar", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1965), C. XIII, s. 13-20.

10. "Konfüçyüs: Feylesof ve Din Kurucusu", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1965), C. XIII.

11. "Dinler Bilimi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1973), C. XIX, s. 41-47.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Regimenes de los Estrechos del Bosforo y de las Dardanelos, (İspanyolca), L'Universite d'Ankara, 1954 (31 sayfa).

2. Ville de Ankara et Son Universite, L'Universite d'Ankara, 1954 (IV+31 sayfa).

3. un Estudio Comporative Sobre el Consejo de Estado en Turquia, (İspanyolca), L'Universite d'Ankara, 1955 (62 sayfa).

4. Din Sosyolojisine Giriş, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1961, (VI+129 sayfa).

5. Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1961, (II+88 sayfa).

6. Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1966, (XII+264 sayfa).

Prof. Dr. MEHMET RAMİ AYAS

Lisans Tezi: İbn Haldun'un Yöntemi Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı, Ankara 1957 (5 Sayfa).

Doktora: Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, Ankara 1969 [Din Sosyolojisi alanında hazırlanan ilk doktora tezidir. Tez jürisinde: Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu ve Prof. Dr. Neşet Çağatay yer almıştır].

Doçentlik Tezi: Kur'an-ı Kerim'de Çalışma Kavramı: Sosyolojik Bir Yaklaşım, Ankara 1979.

Makale:

1. "Mehmet İzzet Bey'in Bir Yazısı", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1976), C. XXI, s. 285-301.
2. "Çalışma Kavramı Hakkında", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, (Ankara 1982), S. V, s. 79-87.
3. "Kur'ân-ı Kerim'de Çalışma Kavramı", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, (Ankara 1982), S. V, s. 89-112.
4. "Bir Gerçeklik Bilimi Olarak Sosyoloji ve Tahir Çağatay", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. XXXIII, s. 11-41.
5. "Sosyoloji Üzerine", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1983), C. XXVI.
6. "Üniversite Gençliğinin Zihin Hayatı", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1987), C. XXIX, s.263-266.

Tercüme:

1. İslâm Sûfileri, Reynold A. Richoldson (Mehmet Dağ, Kemal Işık, Abdülkadir Şener, Ethem Ruhi Fıçlalı ile birlikte), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1978 (XVI+155 sayfa).
2. "Toplumun Sırf Dini Teşkilatlanması", Joachim Wach, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C.XIX, s. 175-192.
3. "Din Sosyolojisi Araştırmalarında Objektiflik", Edvard G. Vogt, *A.Ü.İ.F.Dergisi*, (Ankara 1978), C. XXII, s. 297-305.
4. es-Siyâsetü'l-Medeniyye, Fârâbi, (Mehmet Aydın ve Abdülkadir Şener ile birlikte), İstanbul 1980.

5. Hz. Muhammed Mekke'de, W. Montgomery Watt, (Azmi Yüksel ile birlikte), A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1986 (IX+202 sayfa).
6. "Bilgi Sosyolojisi ve Din Sosyolojisi", Peter L. Berger ve Thomas Luckmann, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1988), C. XXX., s. 375-385.
7. Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Ruth A. Wallace ve Alison Wolf, (Leyla Elburuz ile birlikte), İzmir 2002, (XXI+350 sayfa).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türkiye'de İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma, A.Ü.İ.F. Yay., Ankara 1991 (80 sayfa).
2. Kur'an-ı Kerim'de Çalışma Kavramı: Sosyolojik Bir Yaklaşım, Akademi Kitabevi, İzmir 1994 (84 sayfa).
3. İslâm Gerçeği, (Hüseyin Atay, Beyza Bilgin, Yaşar Nuri Öztürk, Arif Güneş ve Hasan Elik ile birlikte), A.Ü.İ.F. Yay, Ankara 1995.

Prof. Dr. MÜNİR KOŞTAŞ

Lisans Tezi: Medreseler, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Eğitim Bölümü Anabilim Dalı, Ankara 1964 (40 Sayfa).

Doktora: La La'icisation de l'enseignement Puplic en Turquie' depuis 1923 Jusqu'à nos Jours, l'Ecole de Heutes Etudes, Sorbonne, Paris 1976.

Makale:

1. "La laicisation de l'etat Turc", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1985), C. XXVII, s. 339-346.

2. "De l'Enseignement traditionnel à l'enseignement moderne", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1986), C. XXVIII, s. 371-389.
3. "Din Sosyolojisine Giriş", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1986), C. XXVIII, s. 355-369.
4. "Auguste Comte'un Din Sosyolojisi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1987), C. XXIV, s. 67-73.
5. "Sosyalleşme", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1987), C. XXIX, s. 329-334.
6. "İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler I", *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1988), S. 14, s. 93-101.
7. "İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler II", *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1988), S. 15, s. 23-28.
8. "İbn Haldun'un Mukaddimesine Dair Bazı Müşahedeler III", *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1988), S. 16, s. 77-83.
9. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kuruluş ve Tarihçesi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 1989) C. XXXI, s. 1-29.
10. "Max Weber'de Din ve Zihniyet", *Felsefe Dünyası Dergisi*, (Ankara 1993), S.10, s. 30-35.
11. "19. Yüzyıl İdealist Felsefe Akımı ve Weberci Görüş", *Felsefe Dünyası Dergisi*, (Ankara 1994), S. 11, s. 31-36.
12. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü, Bugünü)", *A.Ü.İ.F. Dergisi Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Özel Sayısı*, (1999), s. 141-184.
13. "Türkiye'de Laikliğin Gelişimi (1920'den Günümüze Kadar)", *A.Ü.İ.F. Dergisi Cumhuriyetin 75. Yıldönümü Özel Sayısı*, (1999), s. 185-196.

Tercüme:

1. "Doğu Arap Dünyasında Hukûkî Modernleşmenin Birkaç Yönü", Al-Katifi, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1985), C. XXVII, s. 327-337.
2. "Din ve Sanayi Öncesi Medeniyetten Sanayi Medeniyetine Geçiş", E. Pin, (Essais de Sociologie Religieuse, Paris 1967, s. 233-261'den tercüme), *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1987), S. 8-9, s. 95-104.
3. "Müslümanın Batı Aleminde ve Memleketine Dönüşte Karşılaştığı Problemler", Muhammed Hamidullah, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. XXV, s. 419-436.
4. "Bir Ülkenin Kıymet Hükümleri ve Dini Müesseseleri Nasıl İncelenir?", Hervé Carrier, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1987) C. XXIX, s. 335-346.
5. "Amerika Birleşik Devletlerinde Laiklik", R. C. Macridis, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (1988), C. XXX, s. 245-265.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Din Sosyolojisi Ders Notları, Ankara 1990.
2. Din Psikolojisi Ders Notları, Ankara 1990.
3. Dinler Târîhi (Abdurrahman Küçük ve Mustafa Erdem ile birlikte), Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fak. Yay., Eskişehir 1993 (233 sayfa).
4. Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış, T.D.V. Yay., Ankara 1995 (VIII+119 sayfa).

Prof. Dr. NİYAZİ AKYÜZ

Lisans Tezi: Ermeni Kilisesi ve Katoliklik 1-50. sayfalar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 1985.

Doktora: Ankara'nın Boğaziçi Semtinde Dini Hayat ve Kentleşme Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994 [Dan:Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doçentlik çalışması: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din anlayışı (Ankara, Marmara ve Atatürk Üniversitesi Örneği), Ankara 2001.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008.
2. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı, Gündüz Yay., Ankara 2007.
3. Gecekonduarda Dini Hayat ve Kentleşme, Gündüz Yay., Ankara 2007.
4. Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar, Gündüz Yay., Ankara 2007.
5. Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. ile birlikte "Din Sosyolojisi Bilimi", Ed.: B. Adam, "Din Bilimleri 2" İçinde, A.Ü. Uzaktan Eğitim Y., Ankara 2006, s. 1-59.
6. "Din ve Toplum İlişkisi", Ed.: B. Adam, Din Bilimleri 2 İçinde, A.Ü. Uzaktan Eğitim Y., Ankara 2006, s. 61-125.
7. Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. ile birlikte "Din ve Toplumsal Değişme", Ed.: B. Adam, Din Bilimleri 2 İçinde, A.Ü. Uzaktan Eğitim Y., Ankara 2006, s. 127-167.

Makale:

1. "Dinin Nesnelleşmesi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 1998), C. XXXVII, s. 273-305.
2. "İslam'ın İlk Döneminde Hz. Muhammed'in Tebliğinin Psiko-Sosyal Temelleri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 1998), C. XXXVIII, s. 275-295.
3. "Dinin Mesajının Sosyo-Kültürel Muhtevası ve İslam", (Ankara 1998), *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. XXXVIII, s. 295-309.
4. "Türkiye'de İslam'ın Kentsel Tezâhürlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1998), S. 1, s. 111-125.
5. "Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2000), C. XLI, s. 275-291.
6. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı Ölçeği Üzerine Bir Pilot Araştırma", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2002), C. XLIII, S. I, s. 123-134.
7. "Türkiye'de Din Sosyolojisinin Geçmişi ve Geleceği" Social Compass, 2009.
8. "Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet'in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler"(İhsan Çapcıoğlu ve Niyazi Akyüz ile) Dini Araştırmalar, c.8, s.25, Ankara 2006.
9. The Psycho-Social Foundation of The Prophet Muhammad's Succes in Preaching the Islamic Message, *İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, 2006, 9-10, s. 7-21.

Yrd. Doç. Dr. GÜLAY CEZAYİRLİ

Doktora: Ankara'da Bir Mevlevî Topluluğu -Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma-, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. "Dini Grup ve Toplumsal Grup", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. XXXVII, s. 365-377.
2. "Şehir Bütün Bağları Çözer Sözü'nün Düşündürdükleri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C.XXXIX, s. 269-378.

Yrd. Doç. Dr. İHSAN TOKER

Y. Lisans: 1940'lı Yıllar Sonrası Türk Sosyolojisinde Din Teması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Bir Yapılaşma İlişkisi Olarak Kadınlar ve Din –Başkent Kadın Platformu Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005 (Danışman. Prof. Dr. Münir Koştaş).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik, Ankara: EskiYeni Yay., Ankara 2009.
2. Brynjar Lia, Müslüman Kardeşlerin Doğuşu, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1999.
3. Ali Rahnema, Müslüman Ütopya, Ankara: Hece Yayınları, 2005.

Makale:

1. "İslam ve Laiklik", *İslami Araştırmalar Dergisi*, (1995), C. 8, S. 3-4, s. 218-222.
2. "Nitel Araştırma Paradigması ve Din", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2008), C.26 ss.55-76.
3. "İslam Sosyolojisi Kavramı ve Ali Şeriatı Üzerine Kritik Bir Yaklaşım", *Bilimname*, XVI (2009/1), ss.91-105.
4. "Dindar Kadınların Güçlenme İmkanları –Eşler Arası İlişkiler Örneği-", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*", 17 (2008), ss.1-15.
5. "Kadınların Peygamber Algısı. Müslüman Kadınlar ve Hz. Muhammed", *Usul*, 7 (2007), ss.137-156.
6. "Şerif Mardin'de Sosyal Değişme, Modernleşme ve Din", *İslami Araştırmalar*, 20: 1 (Kış 2007), ss.71-84.
7. "Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri", *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1:1 (2009), ss.142-165.
8. "Renk Simgeciliği ve Din", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50:2 (2009), ss.93–112.
9. "Women and Religion in Turkey. An Introduction", *Journal of Islamic Research*, 1: 2 (December 2008), pp. 74-86.

Tercüme:

1. Nayereh Tohidi, 'İslami Feminizm. Tehlikeler ve Ümit Vaad Eden Unsurlar', çev. İhsan Toker, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLV:2 (2004), ss.279-89.

2. Grace Davie, 'Avrupa Kuralı Doğrulayan İstisna mı?', çev. İhsan Toker, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 47:1 (2006), ss.219-38.
3. Andrew Rippin, 'Feminizm'in Yeni İslam'ı', çev. İhsan Toker, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 27 (Bahar 2009), ss.141-153.
4. James V. Spickard, 'Din Sosyolojisinde Kurama Karşı Anlatı', çev. İhsan Toker, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 26(Güz 2008), ss.159-173.

Yrd. Doç. Dr. İHSAN ÇAPCIOĞLU

Y. Lisans: Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu – Kastamonu Örneği-, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Sosyo-politik Tutumlar ve Dindarlık İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. “Küreselleşmenin Toplumsal Boyutları Üzerine Bibliyografik Bir Deneme”, *Dini Araştırmalar* (Eylül-Aralık 2003), C. 6, S. 17, s. 403-422.
2. “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Din Sosyolojisi Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma”, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2004), C. XLV, S. I., s. 203-224.
3. “Türkiye’de Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası”, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2003), C. XLIV, S. II, ss. 207–257.

4. “Türkiye İlahiyat Fakültelerindeki Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası”, Din, Toplum ve Kültür içerisinde, (Derleyen ve Çeviren Ali Coşkun), İz yayıncılık, İst., 2005, ss. 220–294.
5. “Güvenlik-Özgürlük İkileminde Teröre Yönelik Tutumlar”, Dini Araştırmalar, C. 7, S. 20, ss. 275–291.
6. “Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”, Dini Araştırmalar Dergisi Ehl-i Sünnet Özel Sayısı, C. 8, S. 24, ss. 107–132.
7. “Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, A.Ü.İ.F. Dergisi, (Ankara 2006), C. XLVII, S. II, ss. 89–98.
8. “Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet’in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler”, Dini Araştırmalar, (Mayıs-Ağustos, 2006), Cilt: 9, Sayı: 25, ss. 31–42.
9. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Yakın Sosyal Çevre ile İlişkilerinde Etkili Bir Faktör Olarak Dindarlık”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Aralık 2008, Yıl: 12, Sayı: 3, ss. 49–64.
10. “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, Toplum Bilimleri Dergisi, 2009, C. 1-3, S. 1-6, ss. 79–95.
11. “Din-Kültür İlişkisi Üzerine”, Toplum Bilimleri Dergisi, 2009, C. 1-3, S. 1-6, ss. 115–120.
12. “Sosyo-Politik Tutumlar ve Dindarlık: İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Bir Alan Araştırması”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14:1 (2009), ss. 143–180.

13. "Din-Siyaset-Laiklik Ekseninde Türkiye'de Din Öğretimi", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi İlahiyat Özel Sayısı, Bahar 2009, 2 (3), ss. 21–41.
14. "Türkiye'de Din Sosyolojisi: Tarihsel Arkaplan ve Yeni Gelişmeler", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi İlahiyat Özel Sayısı, Bahar 2009, 2 (3), ss. 223–239.
15. "Küreselleşme, Kültür ve Din", A.Ü.İ.F. Dergisi, (Ankara 2009), C. XLIX, S. II, ss. 157–187.
16. "Aydınların Afyonu", A.Ü.İ.F. Dergisi, (Ankara 2003), C. XLIV, S. I, ss. 505–508.
17. "Cumhuriyet'in 80. Yılında Türk Ailesi Paneli", Aile ve Toplum Dergisi, (Nisan-Haziran 2004), Yıl: 6, Cilt: 2, Sayı: 7, ss. 95–98. Ayrıca bkz. A.Ü.İ.F. Dergisi, (Ankara 2003), C. XLIV, S. II, ss. 367–375.
18. "I. Din Sosyologları Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu", 11–13 Haziran 2004 Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi, İslami Araştırmalar, (2004), C. 17, S. 2.
19. "Alevilik Konulu İki Araştırma Üzerine", A.Ü.İ.F. Dergisi, (Ankara 2004), C. XLV, S. II.
20. "II. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Türk Din Sosyolojisinin Teorik/Metodolojik Sorunları", Dini Araştırmalar, C. 8, S. 22, ss. 347–351.
21. "Karizmatik Otoriteden Yeni Liderlik Vizyonuna: Günümüz Liderlik Yaklaşımları", BİDDER Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara 2010.
22. "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ankara 2010.

23. "Modern Dünyada İnsanın Anlam Arayışına Teolojik Katkı: Hz. İbrahim Kıssası Örneği", BİDDER Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara 2010, ss. 21-31.
24. "Living Islam: A Study on the Religious Understanding of Students in the Faculty of Divinity in Turkey", The Islamic Quarterly, 2007, Vol. 51, No. 1, pp. 1–35.
25. "Theoretical Dimensions of Modernization: A Sociological Inquiry", Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, 2008, Vol. 13, No. 1, pp. 67–79.
26. "Cultural Globalization and Global Flow of Popular Culture", World Applied Sciences Journal, 2008, Vol. 4, No. 1, pp. 10–15.
27. "Social Status of Women in Ottoman and Turkish Republican Periods: A Sociological Overview", The Islamic Quarterly, 2009, Vol. 53, No. 1, pp. 1–23.
28. "Man's Search for Meaning in Koran: the Example of Prophet Abraham's Narration", Mizrap Polat & Cemal Tosun, Islamische Theologie und Religionspädagogik içinde, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2010, ss. 67–89.
29. "Individual as a Being with Free Will and Responsibility in Islam", Mizrap Polat & Cemal Tosun, Islamische Theologie und Religionspädagogik içinde, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2010, ss. 173–185.
30. "Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet'in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler"(İhsan Çapcıoğlu ve Niyazi Akyüz ile) Dini Araştırmalar, c.8, s.25, Ankara 2006.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Phil Zuckerman, Din Sosyolojisine Giriş, çevirenler: İhsan Çapcıoğlu, Halil Aydınalp, Ankara, 2006 [2. Baskı Ankara, 2009].

2. Din Sosyolojisi: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar–I-, Editörler: Bünyamin Solmaz, İhsan Çapcıoğlu, Konya, 2006.
3. Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Din, editörler: Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, Ankara, 2007.
4. Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008.
5. Peter Kivisto, Sosyolojinin Temel Kavramları, çevirenler: İhsan Çapcıoğlu, Sefer Yavuz, Ankara, 2008.
6. “Din Sosyolojisi Bilimi”, Din Bilimleri II, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2006, ss. 1–61.
7. “Din ve Toplumsal Değişme”, Din Bilimleri II, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara 2006, ss. 127–169.
8. “Yeni Dini Hareketler: Bazı Tanım Problemleri”, Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar, Niyazi Akyüz, Gün Yayıncılık, Ankara, 2007, ss. 138–158.
9. “Yeni Dini Hareketler Bibliyografyası”, Dinin Örgütsel İklimi: Dini Gruplar, Niyazi Akyüz, Gündüz Yayınları, Ankara, 2007, ss. 159–232.
10. “Din Sosyolojisinin Konusu”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 32–41.
11. “Sosyolojik Din Tanımları”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 41–46.
12. “Din ve Toplum İlişkileri”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 46–51.
13. “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 51–60.

14. “Din Bilimi ve Din Sosyolojisi”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 60–63.
15. “Din Sosyolojisinin Habercileri”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 69–72.
16. “Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 72–73.
17. “Pozitivist Felsefe ve Evrimci Din Kuramları”, (Niyazi Akyüz ve Şahin Gürsoy ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 73–85.
18. “Fonksiyonel Din Sosyolojisi: Emile Durkheim”, (Niyazi Akyüz ve Şahin Gürsoy ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 85–90.
19. “Diyalektik Din Sosyolojisi: Karl Marx”, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 90–93.
20. “Sistematik Din Sosyolojisi”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 93–99.
21. “Tipolojik Din Sosyolojisi: Joachim Wach”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 99–101.
22. “Tarihsel Din Sosyolojisi: Gustav Mensching”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 101–103.

23.“Morfolojik Dini Sosyoloji: Gabriel Le Bras”, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 103–105.

24.“İslam Dünyasında Din Sosyolojisi”, (Niyazi Akyüz, Şahin Gürsoy ve Ramazan Uçar ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 144–163.

25.“Din Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, (Niyazi Akyüz ve Şahin Gürsoy ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 238–244.

26.“Toplumsal Değişme ve Din”, (Niyazi Akyüz ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 377–393.

Tercüme:

1. "Çağdaş Göçmen Dinlerdeki Değişimler ve Dünya Çapında Etkileri", Fennang Yang-Helen Rose Ebaugh, *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Eylül-Aralık 2001), C. 4, S. 11, s. 163-196.

2. "Günümüz Din Sosyolojisi Üzerine Düşünceler", Peter L. Berger, *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Mayıs-Ağustos 2002), C. 5, S. 13, s. 187-199.

3. "İslam'a Hakettiği Değeri Vermeliyiz" (Recai Doğan ile birlikte), Annemarie Schimmel, *Tasavvuf Dergisi*, (Temmuz-Aralık 2003), s. 553-561.

4. "20. Yüzyılın İkinci Yarısında Din Sosyolojisi", James A. Beckford, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2003), C. XLIV, S. I, s. 467-487.

5. "Küreselleşme ve Kollektif Kimlikler", Judit Bokser-Liwerant, *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Ankara 2003), C. 16, S. 2, s. 281-293.

6. “Din ve Küresel Alan”, Roland Robertson, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2003), C. XLIV, S. II., s. 257-272.
7. “Küreselleşme ve Geleneksel Dinin Geleceği”, *Dini Araştırmalar* (Eylül-Aralık 2003), C. 6, S. 17, s. 351-361.
8. “Çokkültürcülük ve Din Eğitimi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2003), S. 8, s. 281-290.
9. “Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler ve Gündemdeki Tartışmalar”, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2004), C. XLV, S. I., s. 225-262.
10. “Dinsel Şiddet Kaçınılmaz Mıdır?”, James K. Wellman, JR. & Kyoto Tokuno, *Dini Araştırmalar*, C. 7, S. 20, ss. 361–369.
11. “Din Sosyolojisinin Evrimi: Konu ve Değişimler”, Grace Davie, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, 2006, C. XLVII, S. I, ss. 239–258.
12. “Din Sosyolojisi”, Christian Smith ve Robert D. Woodberry, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, (Ankara 2006), C. XLVII, S. II, ss. 215–235.
13. “Sosyoloji ve Din”, Robert Wuthnow, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 2009, C. 1–3, S. 1–6, ss. 229–248.
14. "Din Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar: Ortak Kaynaklar/Farklı Yollar", Grace Davie, *BİDDER Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, Ankara 2010.

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Erzurum)

Prof. Dr. NİYAZİ USTA*

* 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne tayin oldu.

Doktora: Sosyal Hareketlilik ve Din İlişkisi- Samsun/Havza/Ilıca Kasabası meği-, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1992 Danş: Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur].

Makale:

1. “İnsan, İslam ve Toplum”, *Türk Yurdu Dergisi*, (1991), C. 11, S. 51, s. 43-47.
2. “Nasrettin Hoca Nüktelerine Sosyolojik Bir yaklaşım”, (1996), *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 2.
3. “Ahiret İnancında Yabancılaşmanın İktisadi Zihniyete Yansımaları”, (1996), *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 2.
4. “Ülke Kalkınması Bakımından Gençliğin Rolü ve Din”, *Türk Yurdu Dergisi*, S. 107.
5. “Dini Sosyalleşme ve Atasözlerimiz”, *Türk Yurdu Dergisi*, S. 108.
6. “Tasavvufun Doğuşunda Psikolojik ve Sosyolojik Âmiller”, *Türk Yurdu Dergisi*, S. 109.
7. “Din, Devlet ve Toplum”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Eylül-Aralık 2000), C. 3, S. 8, s. 137-149.
8. “Osmanlı’da Siyaset Sosyolojisi Tarihçesine Kısa Bir Bakış”, (2001), *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, S. 15, s. 61-74.
9. “Aklın Kullanımı, Hoşgörü ve Toplumsal Barış”, (2001), *Atatürk Ü.İ.F.Dergisi*, S. 16, s.97-105.
10. “Unutulan Dindarlık Değerlerimiz” Ekev Akademi Dergisi Yıl:9 Sayı:25, Güz 2005.
11. “Din İle İlgili Tutumlarımız ve Pradigma-Metodoloji Sorunu” Dini Araştırmalar , C.8Sayı:22, Mayıs-Ağustos 2005.

12. “İnformal Dini Örgütlenmelere Bir Örnek Menzil Nakşiliği” Demokrasi Platformu Dergisi, Yıl:2, Sayı:6, Bahar–2006.

Kitap:

1. Menzil Nakşiliği: Sosyolojik Bir Araştırma, Töre Yay., Ankara 1997 (164 sayfa).

2. Ekonomi Ahlakı ve İnsan Kaynağı, Aktif Yay., İstanbul 2001 (100 sayfa).

3. Din ve Toplum Yazıları, Platin Yay., Ankara, 2008

Doç. Dr. FAZLI POLAT

Y. Lisans: Diyanet İşleri Başkanlığı Çerçevesinde Din-Toplum İlişkinine Bir Bakış (1980-1990), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Niyazi Usta].

Doktora: Sosyal Değişim ve Din İlişkisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002 [Dan: Prof. Dr. Niyazi Usta].

Kitap:

1. Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe, Aktif Yay., Erzurum 2007.

Makale:

1. "Din-Devlet İlişkisi ve Diyânet", *Ekev Akademi Dergisi*, (Kış 2002), S. 10, Ankara, s. 119-128.

2. "Türk Toplumunda Zihniyet Oluşumu Açısından Dînî Sosyalleşme ve Karşılaşılan Bazı Problemler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Erzurum 2002), S. 19, s. 207-217.
3. "Türk Atasözlerinin Dinsel Algılarımız Üzerindeki Etkisi", *Kırgızistan Oş Memleketlik Universiteti Teologya Fakültettinin İlmî Jurnalı*, (2003), S. 3.
4. "Üniversite Gençliğinin İslam Dini Konusundaki Algılamaları ve Dünya Görüşleri Üzerine Bir İnceleme (Güney Kırgızistan Bölgesi), *Dini Araştırmalar*, c.8, Ankara 2006, ss.79-98.
5. "Sosyal Bütünleşme Bağlamında Kırgızistan'ın Din Devlet ve Toplum İlişkilerine Genel Bir Bakış", *Ekev Akademi Dergisi*, ss.25, 2005.
6. "İslam Medeniyetinde Kadının Rolü", *Kırgızistan Oş Memleketlik Universiteti Teologya Fakültettinin İlmî Jurnalı*, s.7, 2005.

Doç. Dr. ŞAHİN GÜRSOY*

Y. Lisans: Milli Kimliğin Oluşumunda Dinin Rolü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Niyazi Usta].

Doktora: Sosyal ve Dini Yaşam Açısından Orta Anadolu Apdalları -Kırşehir Örneği- Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 [Dan: Doç. Dr. Niyazi Akyüz].

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1.Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Din, Editörler: Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, Ankara, 2007.

* Gazi Üniversitesi'ne tayin oldu.

2. Türkiye Abdalları, Platin Yayıncılık, 1. Baskı, 2007 Ankara.
3. Türkiye Aleviliği; Sosyo-Kültürel Dinsel Yapı Çözümlemesi, Nobel Yay., Ankara.
4. “Pozitivist Felsefe ve Evrimci Din Kuramları”, (Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 73–85.
5. “Fonksiyonel Din Sosyolojisi: Emile Durkheim”, (Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 85–90.
6. “İslam Dünyasında Din Sosyolojisi”, (Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu ve Ramazan Uçar ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 144–163.
7. “Din Sosyolojisinde Yöntem ve Teknikler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, (Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu ile), Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Editörler: Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara 2008, ss. 238–244.

Makale:

1. “Bir Yolsuzluk Türünün Sosyo-Kültürel Çözümlemesi: Rüşvet”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Ocak-Nisan 2001), C. 3, S. 9, s. 63-77.
2. “Küreselleşme Ulus-Devlet ve Din”, *Dini Araştırmalar* (Eylül-Aralık 2003), C. 6, S. 17, s. 297-307.
3. “Din İşlerinde Özgün Türk Deneyimi: Diyanet’in Kurumsal Kimliği ve Güncel Değerlendirmeler”(İhsan Çapcıoğlu ve Niyazi Akyüz ile) *Dini Araştırmalar*, c.8, s.25, Ankara 2006.

4. “Türk Din Eğitimi Deneyiminin Oluşum Süreci ve Günümüz Türkiye’inde Din Eğitime Bir Bakış” (Fatma Çapcıoğlu ile) Dini Araştırmalar, c.8, s.25, Ankara 2006.

Yrd. Doç. Dr. Özcan Güngör

Y. Lisans: Modernizm Sürecinde Cami Cemaatinin Dini Anlayışı (Batıkent Örneği), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003[Dan: Doç.Dr. Niyazi Akyüz].

Doktora: Günümüz Alevîbektâşî Kimliğine Dair Sosyolojik Bir Araştırma (Beypazarı/Karaşar Yöresi Örneği), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007[Dan: Doç.Dr. Niyazi Akyüz].

Kitaplar:

1."Araf taki Kimlik: Alevilik Bektaşilik".

Makale:

1. “Amerika`lı Müslümanlar ve Türklerin Kimlik Sorunu”.

2. “Din ve Ekonomi Ahlakı”.

3. “Cemevi Sorununa Sosyolojik Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Dergisi*.

4. “Bir Sosyal Kurum Olarak Vakfı Doğuran Sosyolojik Sebepler”.

5. “Kur`an`da Sosyal Bütünleşme”, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004.

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA MACİT

Y. Lisans: Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri (Erzurum-Oltu Örneği), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001 [Dan: Doç. Dr. Niyazi Usta].

Doktora: Halkın Din Çerçevesinde Beklentileri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001 [Dan: Doç. Dr. Niyazi Usta].

Makale:

1. Müslüman Ülkeler ve Kalkınma Sorunu (Sosyal Değişme ve İnsan Kaynağı) *Kırgızistan Osh Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*

2. “Geleneksel Hayır Anlayışının Modern Görünümleri; Kermesler”. *A.ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2010.*

3. “Çalışmayla İlgili Tutumlar, Zihniyet ve Din”. *Ekev Akademi Dergisi, 2005.*

4. “Sosyal Bir Fenomen Olarak Kadercilik (Kaderciliğin toplumsal boyutları ve etkileri üzerine sosyolojik bir değerlendirme)”. *Tabula Rasa, 2007.*

5. “Çalışmayla İlgili Tutumlar, Zihniyet ve Din”. *Ekev Akademi Dergisi, 2005.*

6. “Sosyal Bir Fenomen Olarak Kadercilik (Kaderciliğin toplumsal boyutları ve etkileri üzerine sosyolojik bir değerlendirme)”. *Tabula Rasa, 2007.*

7. “Büyüyünce Ne Olmak İstersin? (Bir Kimlik Belirleme Sorusu Olarak İş ve Meslek Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım)”. *Ekev Akademi Dergisi, 2007.*

8. “Türkiye’de Sosyal Değişme, Din ve Siyaset (Çok partili demokratik hayata geçişten günümüze din-siyaset ilişkisinde etkin dinamikler çerçevesinde bir inceleme)”. *Dini Araştırmalar, 2008.*

9. “Sivil Toplum ve Dinsellik Ekseninde Yoksullukla Mücadele”. *Ekev Akademi Dergisi*,2008.

10. “Din Kavramıyla İlgili Anlayış ve Tutumlar Üzerine Bir Çözümleme”. *Ekev Akademi Dergisi*, 2009.

11. “Seçim Afişleri, Toplum ve Toplumsal Değişim: 1950-1980 (Çok Partili Demokratik Hayata Geçişten Sokak Kavgalarına Giden Yol)”. *Düşünen Siyaset*, 2009.

12. “Laiklikle ilgi Sosyal Temsillerin Yeniden Üretimi ve Medya”. *Ekev Akademi Dergisi*, 2010.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. "Sosyolojik Açıdan Kadercilik", 2010.

2. "Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Siyaset -Siyasal Reklam ve İlanların Dilinden/1950-2000", 2010.

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Sivas)

Yrd. Doç. Dr. DURMUŞ TATLILIOĞLU

Y. Lisans: Din Görevlilerinin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Sosyolojik Bir Bakış(Sivas İli Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 1989 [Dan: Prof. Dr. Yıldıray Arsan].

Doktora: Dînî Cemaatlerin Yapısal-Fonksiyonel Analizi (Kayseri ve Ankara İlleri Rufai Cemaati Örneği), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kayseri 1995 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Makale:

1. "Din Görevlilerinin Toplumsal Yapı İçerisindeki Konumlarına Sosyolojik Bir Bakış", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1996), S. 1.
2. "Kubrevî Tarikatının Türkmenistan'daki Etkisi", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1999), S. 3.
3. "Türkmenistan'da Sosyo-Ekonomik yapı ve Dînî Hayat", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1999), S. 3.
4. "Türkmenistan'da Hayatın Çeşitli Safhaları İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (Ekim 1999), S. 2.
5. "Türkmen Irımları (Halk İnançları)", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2000), S. 4.
6. "Türkmenistan'da Bazı Kutlamalar (Bayramlar ve İnanışlar)", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (Ocak 2000), S. 3.
7. "Din Sosyolojisi Açısından Türkmen Ailesi ve Kuruluşu: Düğün, Nikah ve Boşanma", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 9-10.
8. "Küreselleşme Din İlişkisi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17, 2003.
9. "Dini Cemaatlerin Yapısal Fonsiyonel Analizi Ankara ve Kayseri İlleri Rüfai Ceaati Örneği", *Demokrasi Platformu*, Sayı 7, 2006.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. **Türkmenistan'da Dini ve Tarihi Ziyâret Yerleri**, Emek Matbaası, Sivas, 2002.

Yrd. Doç. Dr. SELİM EREN

Y. Lisans: Günümüzde Sorular ve Cevapların Işığında Dini Hayata Sosyolojik Bir Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Sosyolojik Açıdan Ordu Yöresi Alevîliği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. "Cemaaatsel Oluşum ve Dinin Rolü", (Ankara 2000), *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 7.
2. "Ordu'da Toplumsal Yaşam", Dünden Bugüne Ordu, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Adana), Konya, 2000.
3. "Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa'ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt/Sayı: XI/2, ss. 267-288
4. "Toplumsal Norm, Ahlak ve Din", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2007, Cilt/Sayı: XI/2, ss. 289-316
5. "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2007 Cilt/Sayı: XI/I, ss. 129-152
6. "Günümüz Türkiye Alevîliğinin Sosyolojik Tezahürleri ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Dinî Araştırmalar*, yıl: 2008, Cilt: 11, sayı: 32, ss. 67-85
7. "İnsan Hakları ve Dindarlık: Bir Grup Lise Öğrencisinin Sivil Hakları Algılama Biçimleri Üzerine Bir Araştırma", (Üzeyir Ok ile birlikte), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 2009, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 75-96

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. *Kültürel Karşılaşmalarda Dinin Toplumsal İşlevi*, Yayınevi yay., Ankara 2009
2. “Ordu’da Toplumsal Yaşam”, *Dünden Bugüne Ordu İli* (kitap içerisinde bölüm), Konya 2000, ss. 121-147

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Adana)

Yrd. Doç. Dr. ABDULLAH ALPEREN

Doktora: Çağımız İslam Dünyasında Modernleşme Hareketleri ve Türkiye’deki Etkileri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998 [Dan:Prof. Dr. Ünver Günay].

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Modernleşme ve İslâm: Çağımız İslâmDünyasında Modernleşme Hareketleri ve Türkiye’deki Etkileri, Karahan Kitabevi, Adana 2003 (V+431 sayfa).
2. “Osmanlı Devletinde Modernleşme ve Din”, Ed. Güler Eren *Osmanlı 7* içinde (ss. 211-220), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Diyarbakır)

Doç. Dr. EJDER OKUMUŞ

Y. Lisans: Kur'ân'da Toplumsal Çöküşün Nedenleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bayyığıt].

Doktora: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi Din-Devlet İlişkisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999 [Prof. Dr. Zeki Arslantürk].

Makale:

1. "Anayasal Din ya da Akılcı Fundemantalizm", *Kitap Dergisi*, (Mart 1996), S.76, s. 36-37.
2. "Toplumsal Çözülmenin Sosyolojisi", *Kitap Dergisi*, (Haziran 1996), S. 79, s.3-9.
3. "Okumak Bir Ayrıcalıktır", *Kitap Dergisi*, (Temmuz 1996), S. 80, s. 7-13.
4. "Günümüz Sosyolojisi ve Dinamikleri Üzerine Orhan Türkdoğan ile Söyleşi", *Kitap Dergisi*, (Ağustos-Eylül 1997), S. 86, s. 36-46.
5. "Umut ve Siyasi Manipülasyon", *Kitap Dergisi*, (Ağustos-Eylül 1997), S. 89, s.3-5.
6. "İbn Haldun ve Osmanlı'da Çöküş Tartışmaları", *Dîvân*, (1999/1), S. 6, s.183-209.
7. "Din-Toplum İlişkilerinde Dînî Meşrûiyet ve Dînî Meşrûiyet Bağlamında Geçen Yüzyıla Bakmak", *Dicle Ü. İlahiyat F. Dergisi*, (2001), C. 3, S. 1, s. 81-94.

8. "Boş Zamanlar ve Din I", *Dicle Ü. İlahiyat F. Dergisi*, (Diyarbakır 2001), C. 3, S. 2, s. 53-83.
9. "Din-Devlet İlişkilerine Meşrûiyet Kavramı Etrafında Bir Yaklaşım", *MarifeDergisi*, (Kış 2002), S. 3, s. 7-29.
10. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Sosyal ve Dînî Hayat –Alan İçi KöyüÖrneği-", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (2002), S. I, s. 181-198.
11. "Tabii Afetler, Din ve Toplum –Marmara Depremi Örneği-", *İslamiAraştırmalar Dergisi*, (2002), C. 15, S. 3, s. 339-373.
12. "Küreselleşme ve Medeniyetler Arası Diyalog", *Marife Dergisi*, (Güz 2002), S.2, s. 115-132.
13. "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçişİmkânı", *Marife Dergisi*, (Kış 2002), Yıl: 2, S. 3, s. 253-260.
14. "Osmanlı Şibih-Laik Tanzimat Devleti'nin Oluşumunda Hukuk AlanındaKendini Gösteren Laikleşmenin Belirtileri", *Kamu Hukuku Arşivi*, (2002),5/2, s. 103-121.
15. "Boş Zamanlar Sosyolojisi", *Akademik Araştırmalar*, (Mayıs-Ekim 2002), S.13, s. 163-204.
16. "Bir Din İstismârı Örneği Olarak Gösterişçi Dindarlık", *İslamiyat*, (Ekim-Aralık 2002), C. 5, S. 4, s. 193-205.
17. Turkey-Religiosity and the PRA , *The Muslim World*, 98 (2-3) , 2008, ss. 345-362
18. İslamî Dönem Harran ında Bilginler Arasındaki İlişkilerin Toplumsal Boyutları , *Euro Agenda/Avrupa Günlüğü*, Yıl: 6, Sayı: 10, 2007/2, ss. 185-198

19. İslâm ın Yerel Bağlımları , Değerler Eğitimi Dergisi, 4/11, 2006, ss. 69-100.
20. Bir Din Sosyolojimiz Olmalı mı? , Euro Agenda/Avrupa Günlüğü, Yıl: 5, Sayı: 8, 2006, ss. 259-268.
21. Secularization and Religion , Euro Agenda/Avrupa Günlüğü, Yıl: 4, Sayı: 7, 2005, ss. 335-356.
22. Tanzimat Dönemi nde Eğitimde Laikleşmenin İşaretleri , Değerler Eğitimi Dergisi, 3/9, 2005, ss. 143-162.
23. Türk Kültüründe Dinin Meşrulaştırıcı İşlevinin Etkileri ve Türk Siyaset Pratiğinde Dinin Araçsallaştırılması , Euro Agenda Avrupa Günlüğü, Yıl: 4, Sayı: 6, 2005, ss. 257-279.
24. Artuklularda Din-Toplum İlişkileri , Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c. 7, S. 26, Güz 2008, ss. 235-251, <http://www.e-sosder.com/dergi/26235-251.pdf>
25. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde Tatvan Ve Çevresi , Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 24, Güz 2008, ss. 187-216
26. Marifetname'de Beden , Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Elektronik dergi), VIII/1, 2008, ss. 9-43.
27. İbn Haldun un Osmanlı Düşüncesine Etkisi , İslâm Araştırmaları Dergisi, Turkish Journal of Islamic Studies, İbn Haldun Özel Sayısı, Sayı: 15, 2006, ss. 141-185.
28. "Mevlana'da Sosyolojik Okuma", KHUKA Kamu Hukuku Arşivi, Yıl: 9, Sayı: 2, 2006, ss. 63-70
29. Osmanlı Şibih-Laik Tanzimat Devleti nin Oluşum Sürecinde Ekonomide Laikleşmenin Belirtileri , İslâmî Araştırmalar, 19/1, 2006, ss. 175-191.

30. İlmihal Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi -Ömer Nasuhi Bilmen Örneği- , Diyanet İlmî Dergi, 42/4, Ekim-Kasım-Aralık 2006, ss. 7-26
31. Kur'an da Kolektif Sorumluluk , Diyanet İlmî Dergi, 42/2, Nisan-Mayıs-Haziran 2006, ss. 7-24.
32. Sokak Çocukluğunun Önlenmesi ve İslam , İslâmiyat, 8/2, Nisan-Haziran, ss. 91-110
33. Gösterişçi Dindarlık , Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, (Elektronik dergi), VI/2, 2006, ss. 17-35.
34. Alevilerde Kurban Bayramı Kurbanı Türkmenhacı Köyü Örneği-, Dicle Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, VII/I, 2005, ss. 1-26.
35. Geleneksel Siyasal Kimliğin Çözülmesinde Tanzimat (1839-1856), Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, V/4, 2005, ss. 9-36.
36. Ehl-i Sünnet ve İ-Cemaat in Bir Meşrûiyet Aracı Olarak İcat ve İstihdamı , Marife, 5/3, Kış 2005, ss. 47-59.
37. Türkiye de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar , Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 6, Eylül 2005, ss. 489-512.
38. Boş Zamanlar ve İslam , Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 5, 2005, ss. 23-43.
39. III. Selim Dönemi Yenileşme Çabaları , Kamu Hukuku Arşivi, 8/1, 2005, ss. 20-24.
40. Osmanlılarda Siyasal Bir Kurum Olarak Adâlet Dairesi , Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 5, 2005, ss. 45-51.
41. Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din , Sosyoloji Tartışmaları Dergisi, No: 1, 2003, ss. 51-68.

42. Tanzimat Hareketi ve Tanzimatçıların Psikolojileri , Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 1/1, 2003, ss. 25-42.

43. Tanzimat Hareketine Muhalefet , Marife, 3/2, 2003, ss. 83-102.

Tercüme:

1. Aydınlara Umut Çağrısı, Ali Şeriatî, İnkılâp Yayınları (96 sayfa).

2. Hacc, Ali Şeriatî, Şura Yayınevi, İstanbul 1999 (208 sayfa).

3. "Umut Sosyolojisi ve Sosyolojinin Umutları", Henri Desroche, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2000), C. 2, s. 265-272.

4. (Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'dan çeviri), Bilgi Sosyolojisinin Problemi . KHUKA Kamu Hukuku Arşivi. 9/2, 2006, ss. 126-134.

5. Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'dan çeviri), Bilgi Sosyolojisi ve Sosyolojik Teori . Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi. 1/2, 2003, ss. 299-302.

6. Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'dan), Gündelik Hayatın Gerçekliği , Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 1/1, Mart 2003, ss. 43-51.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Kur'ân'da Kur'ân, Dünya Yay., İstanbul 1994 (207 sayfa).

2. Türkiye'nin Laikleşme Serüveninde Tanzîmât, İnsan Yay., İstanbul 2000.

3. Kur'ân'da Toplumsal Çöküş (II. Baskı), İnsan Yay., İstanbul 2002.

4. Gösterişçi Dindarlık, Pınar Yay., İstanbul 2002 (351 sayfa).

5. Toplumsal Değişme ve Din, İnsan Yay., İstanbul 2003 (240 sayfa).

6. Meşrûiyet Ekseninde Din ve Devlet, Pınar Yay., İstanbul 2003 (248sayfa).

7. Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Din-Devlet İlişkisi, Lotus Yay., Ankara 2005.
8. Dinin Meşrulaştırma Gücü, Ark Yay., İstanbul 2005.
9. Osmanlı'nın Gözüyle İbn Haldun, İz yayıncılık, İstanbul 2008.
10. Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme, Cihan, A.- Avcı, M. İle birlikte, Edt. E. Okumuş, Ark Yay., İstanbul 2006.
11. ABD de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası , Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, Ed. K. Canatan- Ö. Hıdır, Eski Yeni Yay., Ankara 2007, ss. 235-257.
12. İbn Haldûn ve Osmanlı da Çöküş Tartışmaları , Toplumsal Çöküş Teorileri, Ed. Ejder Okumuş, İnsan Yay., İstanbul 2007, ss. 11-49.
13. Kur an da Toplumsal Çöküş , Toplumsal Çöküş Teorileri, Ed. Ejder Okumuş, İnsan Yay., İstanbul 2007, ss. 209-269.
14. Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Süreci, Osmanlı Devleti nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme, Ed. Ejder Okumuş, Ark Yay., İstanbul 2006, ss. 180-320.
15. Kur'an'da Toplumsal Çöküş, Kur an Sosyolojisi Üzerine Denemeler, Ed. M. Bayyigit, Yediveren Kitap, Konya 2003, ss. 143-200.
16. Osmanlı Devleti'nde Değişim Süreci ve Gerileme Zamanlarında III. Selim Öncesi Yenileşme Zamanları , Türkler, 2002, c. 11, ss. 27-33.
17. Tanzimat'ın Dili , Türkler, 2002, c. 15, ss. 139-147.
18. İkinci Mahmut Dönemi Yenileşme Çabaları , Türkler, 2002, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, c. 14, ss. 647-655.
19. "Osmanlı Devleti'nde Değişim Süreci ve III. Selim Öncesi Yenileşme

Zamanları", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., (Ankara 2002), C. 11, s. 27-33.

20. "Tanzîmat'ın Dili", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., (Ankara 2002), C. 15, s.139-147.

21. "İkinci Mahmut Dönemi Yenileşme Çabaları", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay.,Ankara, 2002, C. 14, s. 647-655.

Doç. Dr. AHMET TAŞĞIN*

Y. Lisans: Ereğli ve Çevresindeki Alevîlerde Dînî ve Sosyal Hayat, Selçuk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1997 [Dan: Doç. Dr.Bünyamin Solmaz].

Doktora: Diyarbakır ve Çevresindeki Türkmen Alevilerinde Dini Hayat, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, [Prof. Dr. MünirKoştaş].

Makale:

1. "Bektâşîlik-Kızılbaşlık Eleştirileri", *Folklor/Edebiyat Alevilik Özel Sayısı I*,(2002/1), S. 29, s. 75-91.

2. "Alevî İnancı: Bir Alan Araştırmasının Sonuçları", *Folklor/Edebiyat Alevilik Özel Sayısı II*, (2002/2), S. 30, s. 53-85.

3. "Dersim/Tunceli Alevîliğinin Yeniden İnşâsı", *Bilgi Toplumunda Alevilik*, (Hazırlayan: İbrahim Bahâdır), Alevî Kültür Merkezi Yay., (Ankara2003), s. 303-311.

* Ardahan Üniversite'sine tayin oldu.

4.“Diyarbakır’da Geleneksel Bir Meslek: Puşicilik”, *Folklor/Edebiyat*, (2003/3),S. 35, s. 65-73.

5. “Yezidilik Konulu İki Yazı Üzerine”, *Tarih ve Toplum*, (Eylül 2003), C. 40, S.237, s. 40-49.

Tercüme/Sâdeleştirme:

1. Yezidiler: Târih-İbâdet-Örf ve Âdetler, Mahmut Bilge, (Sâdeleştiren veYayına Hazırlayan Ahmet Taşğın), Kalan Yayınları, Ankara 2002 (72 sayfa).

2. Hüseyin Hüsamettin (1), "Baba İshâk ve Baba İlyâs", Amasya Tarihi (2),(sâdeleştirme), *Yol Dergisi*, (Ocak-Şubat 2003), S. 21, s. 81-90.

3. Anadolu’nun Dînî Sosyal Tarihi, Hilmi Ziya Ülken, (Çeviren ve YayınaHazırlayan: Ahmet Taşğın), Kalan Yayınları, Ankara 2003 (188 sayfa).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1.*Yeni Ocağın Piri Kim? Diyarbakır Türkmen-Alevileri'nde Alevi Kurumlarının İşlevi*, Alevilik, Hazırlayanlar İsmail Engin / Havva Engin, ss. 339-356, Kitapyayınevi, İstanbul, 2004.

2. *Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyru’l-Zafaran Manastırı’nda Patriklik Matbaası*. Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 1-26, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

3.*Süryanilerin Basın-Yayın Faaliyetine İlişkin Resmi Yazışmalar*, Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 27-38, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

4. *Sezginin ve Bilgelüğün Sembolü: Öz Hikmet Dergisi*, Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 51-69, Orient Yayınları, Ankara, 2005.

5. *Son Süryani Göçü*, Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 73-92, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
6. *Süryani Puşiciler*, Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 95-105, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
7. Süryanilik Konusunda Türkiye’de Yapılan Tezler, Cilt 4, Süryanilik ve Süryaniler, Hazırlayanlar Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, s. 255-280, Orient Yayınları, Ankara, 2005.
8. *Yezidiler Becirmaniler Karaçiler*, Makalelerle Mardin IV, İstanbul:, s. 177-195, 2007.
9. *Dini-Sosyal Grupların Kaybolması: Nusaybin Örneği*, Makalelerle Mardin IV, İstanbul:, ss. 219-228, 2007.

Doç. Dr. MUSTAFA TEKİN*

Y. Lisans: Mevlana Celâleddîn-i Rûmî’de Din ve Toplum, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995 [Dan: Yrd. Doç. Dr. BünyaminSolmaz].

Doktora: Türkiye’de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003, [Dan: Doç. Dr. Mehmet Bayyığıt].

Makale:

* İstanbul Ünicesite’si İlahiyat Fakülte’sine tayin oldu.

1. "İslâm'ın Postmodern İmkânı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(Konya 2000), S. 10, s. 561-575.
2. "Mevlâna Celâleddîn Rumi's Understandings of Human and Society", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Güz 2001), S. 12, s. 123-134.
3. "Ramazan: Yeni Bir Başlangıcın Sürekliliğe Dönüştürülmesinin İmkânı", *Umran Dergisi*, (İstanbul 2001), S. 88.
4. "Kur'an-ı Kerim'de Bedevilik-Dini Sosyolojik Yaklaşım", *İslam Araştırmaları*, Yıl: 2, S. 3, Mayıs-2009, ss. 102-114.
5. "Kur'an-ı Kerim'deki Aşiret, Kabile ve Kureyş Kavramlarının Din Sosyolojisi Açısından Tahlili", *İslâmi Araştırmalar*, c. 14, S. 3-4, Ankara-2001, ss. 450-454.
6. "Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Din Anlayışı", *Tasavvuf Dergisi*, S. 7, Ankara-2001.
7. "İbadet ve Çalışma Hayatı İlişkinine Kur'anî Açıdan Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XV, İzmir, 2002, ss. 227-251.
8. "Tanrı Kavramı ve Toplumsal İzdüşümü", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya-2003, ss. 475-491.
9. "Osmanlı'da Ulema'dan Aydına Dönüşüm Süreci- Sosyolojik Bir Yaklaşım-, *Marife*, Yıl: 4, S. 1, Konya, 2004, ss. 227-234.
10. "Türkiye'de Aydın Kadınların Din Anlayışı", *Marife Dergisi*, Yıl:4, S. 2, Konya-2004.
11. "Batı'da ve Türkiye'de Aydın Dini-Sosyolojik Portresi", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, Konya, 2004, ss. 161-176.
12. "Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Hayatı, Eserleri ve Din Algılayışı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VI, S. 2, Diyarbakır-2004.

13. “Anlam ve Yorum-Dini Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması” (Kitap Tanıtımı), Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 2, Diyarbakır-2004.
14. “Mevlâna Bibliyografyası”, Tasavvuf Dergisi, S. 14, Ankara-2005.
15. “Kadın Aydınlanması ve Din”, Kadın Çalışmaları Dergisi, c.1, S. 2, İst., 2006.
16. “Işıklılık”, Demokrasi Platformu, Yıl: 2, S. 7, Ankara, 2006.
17. “Mevlâna Celâleddin Rûmi’nin Eserlerinde Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Çözülme Bağlamında Din”, İSTEM, S. 10, Konya, 2007.
18. “Ehl-i Sünnet’in Çağdaş Eleştirilerinin Toplumsal Arkaplanı”, EKEV Akademi Dergisi, S. 33, Erzurum, 2007.
19. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Ehl-i Sünnet Anlayışı”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 24, Konya, 2007.
20. “Çanakkale Köy Hayırları”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 24, Konya, 2007.
21. “Aristokratik İslam ve Halk İslamı Ayrımında Mevlâna”, İSTEM, Yıl: 6, S. 11, Konya, 2008, ss. 175-188.
22. “Sosyoloji’nin ‘Din’ Problemi”, Marife, Yıl: 8, S. 1, Konya, 2008, ss. 63-76.
23. “Mevlâna Celâleddin Rûmi’de Din ve Yabancılaşma”, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 1, S. 1, Malatya, 2010.
24. “Kur’an’ın “Hayat”laşmasında Özel Gün ve Gecelerin İmkânı”, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 46, S. 4, Ankara, 2010.
25. “Gazali: Soyut Okumalar ve Kalıp Yargıların Ötesinde”, TYB Akademi, Yıl: 1, S. 1, Ankara, 2011

Tercüme:

1. "Aydınlanma: Felsefî Temeller", Irwing M. Zeitlin, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Bahar 2002), S. 13, s. 229-237.
2. "Din Sosyolojisi"(Thomas F. O'dea'dan çeviri), S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 16, Konya-2003.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Kutsalın Serüveni / Modern ve Postmodern Süreçte Dinin Sosyolojik Açılım İmkânı, Açılım Kitap Yay., İstanbul 2003 (320 sayfa).
2. Kutsal, Kadın ve Kamu- Türkiye'de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın (Doktora Tezi), İstanbul, Açılımkitap Yay., 2004.
3. Mevlâna Pergelinde Toplum, Konya, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2005.
4. El İnsaf, İstanbul, Server İletişim Yay., 2008.
5. Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar, İst., Pınar Yay., 2008.
6. "Kur'an-ı Kerim'de Sosyal Gruplara Giriş", Kur'an Sosyolojisi Üzerine Denemeler Kitabı içinde, Konya, Yediveren Yay., 2003.
7. "Modern Dünyanın Bunalımını Aşmada Mevlâna Felsefesi", Mevlâna Celâleddin-i Rûmi-Makaleler, Konya, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2005.
8. "Meşrutiyet Dönemi Kadın ve Aile Tartışmaları", 100. Yılında II. Meşrutiyet, İst., Pınar Yay., 2008.
9. "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu", Aile Sosyolojisi, İst., Açılımkitap Yay., 2009, ss.217-252.

10. C. Vatandaş-M.Aydın vd. ile birlikte, Aile, Sekam (Sosyal Ekonomik Araştırmalar Merkezi), İst., 2010.
11. “Küreselleşme ve Din”, Din Sosyolojisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2010, ss.126-146.
12. “Kamusal Alan ve Din”, Din Sosyolojisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2010, ss.148-169.
13. “Kur’an’ın Anlaşılmasında Zihni Problemler, Kur’an’ı Anlama Çabaları, İstanbul, Pınar Yay., 2010.

Yrd. Doç. Dr. Alaaddin Dikmen

Y. Lisans: Elmalılı Tefsirindeki Sosyolojik Yaklaşımlar, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1995 [Dan: Prof. Dr. İzzet Er]

Doktora: Bursa İnanç Coğrafyası (Bazı İlçeler Örneği) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007 [Dan: Prof. Dr. İzzet Er]

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İzmir)

Yrd. Doç. Dr. ADİL ÇİFTÇİ

Y. Lisans: Erol Güngör Üzerine Bir Monografi Denemesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1989 [Dan: Doç. Dr. Erdoğan Fırat].

Doktora: Fazlur Rahman'ın İslâmî Yenilikçisine Yorumlayıcı Bir Bakış, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1998 [Dan: Prof. Dr.Erdoğan Fırat].

Makale:

1. "Gelenek ve Modern Durum Arasında Fazlur Rahman ya da 'Anlam Sorunu' ve 'Anlama Sorunu'", *İslâmiyat*, (Nisan-Haziran 1998), C. 1, S. 2, s.53-61.
2. "Fazlur Rahman'ın Dinamik Şerîat Anlayışı –Değişimin Teolojik ve Sosyolojik Zorunluluğu-", *İslâmiyat*, (Ekim-Aralık 1998), C. 1, S. 4, 171-203.
3. "Bir Tutku Olarak Toplumbilimi", *Toplumbilimi Yazıları*, Anadolu Yay., İzmir 1999.
4. "Din İstismârı: Kavramsal ve Kuramsal Bir Çalışma –Sosyolojik Biryaklaşım", *İslâmiyat*, (2000), C. 3, S. 3, s. 11-28.
5. "Fazlur Rahman'ı Anlamak mı, Onun Sırtından 'İyi Müslüman' Olmak mı?", *İslâmiyat*, (Ocak-Mart 2000), C. 3, S. 1, 131-139.
6. "Toplumbilimi, Teoloji ve Bilgi Sosyolojisi", *Din ve Modernlik–Toplumbilimi Yazıları I-*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
7. "İslâm Araştırmaları İçin Bir Bakış Açısı Önerisi", Ethem Ruhi Fırlalı'ya Armağan, Vadi yay., Ankara 2002.
8. "Sosyal Bilimlerde Köklü Tartışmalar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003), C. XVII, s. 3-29.

Tercüme:

1. "İslâm Araştırmaları ve İslâm'ın Geleceği", Fazlur Rahman, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, (Yaz-Güz 1994), C. 7, S. 3-4, s. 315-320.
2. "İslâm'da Başkaldırı Hukuku", Fazlur Rahman, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*,

(1995), C. 8, S. 2, s. 133-138.

3. Toplumbilimi Yazıları, Anadolu Yay., İzmir 1999.

4. "İslâm'da Şûra İlkesi ve Toplumun Rolü", *İslamiyat*, 1999, C. II, S. II.

5. İslâmî Yenilenme: Makaleler I, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000.

6. İslâmî Yenilenme: Makaleler II, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000.

7. İslâmî Yenilenme: Makaleler III, Ankara Okulu Yay., Ankara 2001.

8. Din ve Modernlik –Toplumbilim Yazıları I-, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Fazlur Rahman İle İslâm'ı Yeniden Düşünmek, Kitâbiyat Yay., Ankara, 2001.

2. Nasıl Bir Sosyal Bilim: Temel Sorunlar ve Yaklaşımlar, Kitâbiyat Yay., Ankara 2003 (168 sayfa).

3. Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Bazı Uzanımlar –Empirik Bir Deneme-, Kitâbiyat Yay., Ankara 2003

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Kayseri)

Prof. Dr. ÜNVERGÜNAY*

Doktora: La Vie Sociale et Religieuse à Küre, Sorbonne Üniversitesi, Paris 1974.

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli olmuştur.

Makale:

1. "Zenci Afrika'da İslâmiyet'in Yayılışının Belli Başlı Safhaları", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Tayyib Okıç Armağanı*, (Ankara 1978), s. 147-157.
2. "Zenci Afrika'da İslâmiyet'in Yayılışının Temel Etkenleri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, (Ankara 1980), S. 4, s. 105-118.
3. "Din ve Toplumsal Farklılaşma", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*,(1982), S. 5, s. 71-86.
4. "Mağrib Müslümanlığının Bazı Sorunları", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Erzurum 1986), S. 6, s. 181-1999.
5. "Max Weber'in Din Sosyolojisi", *Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*,(Kayseri 1986), S. 3, s. 323-351.
6. "İslâm Dünyasında Bir Din Sosyolojisi Öncüsü: İbn Haldun (1332-1406)",*Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (1986), S. 6, s. 63-104.
7. "Modern Sanâyi Toplumlarında Din-I", *Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, (1986), S. 3, s. 41-88.
8. "Modern Sanâyi Toplumlarında Din-II", *Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, (1987), S. 4, s. 29-58.
9. "Gabriel Le Bras'a Göre Din Sosyolojisinin Araştırma Alanları ve Yöntemleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri,(1988), S. 2, s. 10-29.
10. "Max Weber'in Din Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi", *Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, (1988), S. 5, s. 1-10.

11. "Ziya Gökalp ve Din Sosyolojisi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, (1989), S. 3, s. 223-236.
12. "Religion et Jeunesse Dans La Turquie Moderne: Communicating Religious Values To Youth Today", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri,(1989), S. 6, s. 15-24.
13. "Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Din", *Türk Yurdu*, (Nisan-Mayıs 1997), C. 17, S. 116-117, s. 80-89.
14. "Din ve Sosyal Bütünleşme", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(Kayseri 1989), S. 6, s. 1-14.
15. "Tendance de Tolérance Religieuse Dans La Culture Turque", *Religions, Cultures and Tolerance -Past and Present*, Ankara Üniversitesi Yay.,1991, s. 111-128.
16. "Anadolu’nun Dînî Tarihinde Çoğulculuk ve Hoşgörü", *Erdem Dergisi Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı- I*, (Ankara 1996), C. 8, S. 22, s. 189-220.
17. "Histoire Religieuse Des Turcs Depuis Les Origines Jusqu’à Nos Jours", *Türk Din Tarihi*, Laçın Yay., İstanbul 1998, s. 485-496.
18. "Türk Toplumunu, Değişim, Din, Kültür ve Medeniyet", *Türk Yurdu*, (Mart-Nisan 1998), C. 18, S. 127-128, s. 16-21.
19. "Ulus Devlet, Din ve Küreselleşme", *Türk Yurdu*, (Mart-Mayıs 1999), C. 19,S. 139-141, s. 399-405.
20. "Toplumsal Değişme ve İslâmiyet", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Adana 2001), s. 9-46.
21. "Birey-Toplum Dikotomisinin Dînî Tecrübe Alanındaki Yansımaları: Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutları", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(Kayseri 2001), S. 11, s. 3-28.

22. "Türk Toplumunun Dinî Yaşayışı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi", Din Sosyolojisi (4. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 515-556.

23. "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Tarikatlar", *İslâmiyât*, (2002), V/4, s.141-162.

24. "Din Sosyolojisinin Din ve Toplum Bilimleri Arasındaki Yeri ve Önemi", Sorgulanan Sosyoloji (ed.: M. Çağatay Özdemir), Eylül Yay., Ankara 2002,s. 163-184.

Tercüme:

1. "Aynaların Oyunları ve Medeniyetlerin Krizleri", J. Paul Charnay, *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (Erzurum 1988), S. 8, s. 417-481.

2. "İslâmiyet Üzerine Bir Din Sosyolojisinin Epistemolojik Öncüleri", J. PaulCharnay, *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (Erzurum 1988), S. 8, s. 493-505.

3. Kur'ân Ahlâkı (Emrullah Yüksel ile birlikte), İz Yayıncılık, İstanbul 1993,(438 sayfa).

4. Din Sosyolojisi, Joachim Wach, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1990;Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1995 (483sayfa).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Din Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1991 ve 1993.

2. Eğitim Sosyolojisi Dersleri, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1992 ve1995.

3.Laiklik, Din ve Türkiye, (Harun Güngör ve A. V. Ecer ile birlikte), AdımYay., Ankara 1997 (VI+178 sayfa).

4. Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye, (A. Vehbi Ecerile birlikte), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 1998.

5. Erzurum ve Çevresinde Dînî Hayat, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999(293 sayfa).
6. Ziyâret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması: Kayseri Örneği, (Harun Güngör vd. ile birlikte), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri2001.
7. Din Sosyolojisi, (4. baskı), İnsan Yay., İstanbul 2002 (608 sayfa).
8. Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dînî Târîhi, (Harun Güngör ilebirlikte), Ocak Yayınları, Ankara 1997. [Son Baskısı Rağbet Yay., İstanbul2003 (544 sayfa)].

Prof. Dr. ABDULVAHAP TAŞTAN

Y. Lisans: Nesturî Misyonerlerin Orta Asya ve Çevresindeki Faaliyetleri, Kayseri1986.

Doktora: Göç ve Din: Sosyo-Kültürel Değişme ve Kimlik Sorunu Çerçevesinde Kayseri'nin Ömerhacılı Köyünden Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Göçmen İşçilerin Dînî Yaşantılarına Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma,Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993 [Dan: Prof. Dr.Ünver Günay].

Makale:

1. “Almanya’da İkinci Kuşak Türklerde Kimlik Sorunu”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1996), S. 7, s.171-174.
2. “Nasreddin Tûsi: Hayatı, Eserleri, Din ve Toplum Görüşü, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Bahar 2001), S. 11, s. 155-167.

3. “Üniversite Düzeyinde Din Öğretimi Alan Öğrencilerde Eğitim Sürecinde Oluşan Tutum ve Davranış Değişiklikleri (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)”, Celaleddin Çelik ve A. Kuşat ile birlikte, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2001 Bahar), S. 11, s. 169-192.
4. “Göç, Sosyal Değişme ve Din: Kuşaklar Açısından Bir değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Kayseri 2001), S. 11, s. 76-84.
5. “Azerbaycan’da Dini Yaşayışın Geleneksel Tezahürü: Muharremlik Merasimleri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Kayseri 2001), S.11, s. 105-110.
6. “Avrupa’da İslam: Geleneğin Yeniden İnşası”, *EKEV Akademi Dergisi*, (Güz2002), Yıl: 6, S. 13, s. 43-56.
7. “Azerbaycan’da Sosyo-Kültürel Değişme, Din ve Dinsel Canlanma, *Bilig*,(Bahar 2003), S. 25, s. 1-39.
8. “Modernite, Din ve Dinsel Modernizmin Boyutları: Azerbaycan Örneği”, *Kültür ve Modernite*, (Yayına Hazırlayanlar: B. Akşit, G. Putlar ve Emine O. İncirlioğlu), [Yakında Yayımlanacak].
9. Günay, Ü., Çelik, C., ile birlikte, "Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunu", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004.

Tercüme:

1. “Din ve Anlam”, Malcolm B. Hamilton, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Bahar 2000), S. 9, s. 529-537.
2. Avrupa’da Müslümanlar: İslâm İçin Yeni Bir Kimlik, Michael King, Kayseri 2000.

3. Din ve Anlam Dinlerde Hakikat: Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım, W. Montgomery Watt, (Ali Kuşat ile birlikte), İz Yayıncılık, İstanbul 2002 (229 sayfa).

4. Sosyal Bilim Metodolojisi –Eleştirel Bir Giriş, Frank Lewins, Kayseri 2003.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Değişim Sürecinde Kimlik ve Din: Kayseri’den Yurtdışına İşçi Göçü Olayının Kültürel Boyutu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Kayseri 1996.

2. Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması: Kayseri Örneği, Ünver Günay, (Harun Güngör ve H. Sayım ile birlikte), Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri 2001.

3. Orta Asya’da Nesturilik: Nesturi Misyonerlerin Orta Asya ve Çevresindeki Faaliyetleri, Kayseri 2002.

4. Yurda Dönen İşçilerin Uyum Sorunları ve Din, Kayseri 2003.

5. Nazlıgül, H., ile birlikte Ahlak-ı Nasiri, Nasiruddin Tusi, çev. Rahim Sultanov, Fecr, Ankara, 2005.

6. “Yurt Dışındaki Türk İşçi Ailelerinin Kimlik Meseleleri”, Türk Aile Ansiklopedisi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, (Ankara 1991), C. 3, s. 1071-1076.

7. "Adak ve Ziyaret Yerleri", Kayseri Ansiklopedisi, Cilt: 1, Acar Basım, İstanbul, s. 29-32, 2009.

Yrd. Doç. Dr. CELALEDDİN ÇELİK

Y. Lisans: Kur'ân'da Toplumsal Değişme, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995 [Dan: Yrd. Doç. Mehmet Bayyigit].

Doktora: Şehirleşme ve Din –Konya Örneği-, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2000 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Makale:

1. "Kentleşme Sürecinde Dînî Hayat", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11.

2. "Üniversite Düzeyinde Din Öğretimi Alan Öğrencilerde Eğitim Sürecinde Oluşan Tutum ve Davranış Değişiklikleri -Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği-", (Abdulahap Taştan ve Ali Küşat ile birlikte), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2001 Bahar), S. 11, s.169-192.

3. "Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler", *İslâmiyât*, (Ekim-Aralık 2002), C. 5, S. 4, s. 81-97.

4. "Değişkenler ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dînî Hayat", *Bilimname*, (2003/1), S. 1, s. 153-174.

5. "Mevlânâ'nın Fikirlerinin Türklerin Dînî Hayatına Etkileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

6. "AB Yolunda Avrupa'yı Hristiyanlık Aynasında Görmek", *2023 Dergisi*, (Haziran 2003), S. 26, s. 38-43.

7. "Kurumsallaşma ve Cemaatleşme Arasında Göçmen Kimliği", *Marife*, (Güz 2003), Yıl: 3, S. 2, s. 235-249.

8. "Sosyal Eşitsizlik İle Dini Yaşayış Arasındaki Etkileşime Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Marife*, yıl: 4, sayı: 1, bahar 2004, 139-155, 2004.

9. "Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik: Ziyaret Fenomeni Örneği", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran 2004, 213-239, 2004.
10. "Oryantalizmin Sivil Toplum Sorunu", Akademik Araştırmalar, Yıl: 5, Sayı: 19, Kasım 2003 Ocak 2004, 67-84, 2004.
11. "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım", İslamiyat, cilt 8, sayı 2, nisan-haziran 2005, 71-90., 2005.
12. "Gökalp'in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, Yıl: 2006/2, 43-63, 2006.
13. "Kültürel Sembol Sistemi Olarak İsimler: İsim Sosyolojisine Giriş", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: 6, sayı: 2, Temmuz-Aralık 2006, 39-61, 2006.
14. "Teodisenin Sosyolojisi", Bilimname, Sayı: XIII, 2007/2, 37-66, 2007.
15. "Neoklasik Din Sosyolojisi: Niklas Luhmann'da Sistem Olarak Din", Marife Dergisi, Yıl 7, Sayı 1, Bahar 2007, s.193-219, 2007.
16. "Türk'ün Şehirle İmtihani", Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl: V, S. 10, Eylül 2007, 1-13., 2007.
17. "Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 10, Sayı: 2, Güz/2007, 5-21., 2007.
18. "Niklas Luhmann'da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu", Bilimname, Sayı: XII, 2007/1, 51-74.
19. Şahin, İ., ile birlikte "Kadın Dindarlığı: Bir Paradoksun Söyledikleri", Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt:1-3, Sayı: 1-6, Ocak Haziran 2006-2009, 141-166.
20. "Türk Din Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşım Sorunu", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 1 Bahar 2009, 196-210.

21. "Almanya'da Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din", Milet ve Nihal, inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi, cilt 5 sayı 3 Eylül-Aralık 2008, 105-142
22. "Şehrin Zamanından Zamanın Şehrine: Şehir Kültürünü Tanımlayıcı Bir Kod Olarak Zaman ve Zamansallık", Muhafazakâr Düşünce, Yıl: 6 Sayı: 23, 2010, 29-39.
23. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din-Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması", Sayı: 8, 2010, Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 25-35.
24. "Paradigmatik Bir Açıklama Kavramı Olarak Medeniyet ve Medeniyet Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi", İslami Araştırmalar, Yıl: 2010 Cilt: 21 Sayı: 1 Sayfa: 52-68.

Tercüme:

1. "Din Sosyolojisi'nde Yeni Kuramlar", Horst Jürgen Helle, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2000), S. IX, s. 629-633.
2. "Kentleşme ve Din", Sabino S. Acquaviva, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2000), S. IX, s. 619-628.
3. "İslâm'da Sekülerleşme", Francis Robinson, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Yakında yayımlanacak).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Kur'an'da Toplumsal Değişme, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
2. Şehirleşme ve Din, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2002.

3. "Kitle İletişim Araçları ve Popüler Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Yaklaşım", Medyada Yeni Yaklaşımlar, Ed. Metin Işık, Konya: Eğitim Kitabevi, 67-82, 2004.
4. İsim Kültürü ve Din, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005.
5. "Kentsel Dindarlık-Kentlilik Tecrübelerinde Farklılaşan Dindarlıklar-", Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi içinde (Ed: Ü.Günay-C.Çelik), 1. Basım, Karahan Kitabevi Adana 2006, 81-111.
6. Günay, Ü.,ile birlikte Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi,1. Basım, Adana: Karahan Kitabevi., 2006.
7. Sosyal Zaman ve Din, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2010.
8. Günay, Ü. İle birlikte Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp, İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.
9. Gökalp Düşüncesinde Din ve Bir İdeal Tip Olarak Türk Müslümanlığı", Türk Kimliğinin Yeniden İnşası Bağlamında Ziya Gökalp içinde, İstanbul: Kesit Yayınları,171-192, 2010.
10. "Bir Kültürel Dindarlık Örneği: Türk Müslümanlığı", Prof. Dr. Harun Güngör Armağanı, Kesit Yayınları, İstanbul, 141-156., 2010.

Yrd. Doç. Dr. İSMAİL GÜLLÜ*

Y. Lisans: Almanya'daki III. Kuşak Türk Gençlerinin Dini Tutum ve Davranışları -Köln Örneği-, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.

* Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyoloji Bölümüne tayin oldu.

Doktora Tezi: Gecekondulaşma, Gençlik ve Dindarlık-Kayseri Argıncık Örneği- Danışman: Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2010.

Makale:

1. İlahiyat Fakültelerinde Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dini Sosyalleşmeleri Üzerine Bir Araştırma-Erciyes Üniversitesi Örneği-, Toplumbilimleri Dergisi, c.4, S.7 Ocak-Haziran 2010, s. 211-229, Eylül, Ankara, 2010.

2.Gecekondu Gençliğinde Sosyo-Kültürel ve Dini Yaşam- Kayseri Argıncık Örneği-, EKEV Akademik Dergisi, S.47, s.65-84, Erzurum, 2011.

Çeviri:

1. Dini Davranış Teorileri Yazarlar: Michael Argyle ve Benjamin Beit-Hallahmi, Yrd. Doç. Dr. Ali Kuşat ve İsmail Güllü, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.16, s, 247-281, Kayseri, 2004.

Kitap:

1.Gecekondulaşma Gençlik ve Dindarlık, Yayınevi Yayınları, Ankara, 2010.

2.Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi, “Gençlik Dindarlığı”, edit: Prof. Dr. Ünver Günay, Doç. Dr. Celalettin Çelik, Karahan yay, Adana, 2006.

Yard. Doç. Dr. İLKAY ŞAHİN

Y. Lisans: Gelenek ve Değişim Açısından Kadınların Dînî Yaşantıları, Tutum ve Davranışları -Boğazlıyan Örneği-, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Doktora: Göçmen Kadınların Dini ritüellere Katılımı: Amesfoort(Hollanda) ve Boğazlıyan Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Elazığ)

Prof. Dr. YAHYA MUSTAFA KESKİN*

Y. Lisans: Trabzon İli İnanç Coğrafyası, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Doktora: 20. Yüzyılda Tokat İlinin Sosyal ve Kültürel Yapısı, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1999 [Dan: Prof. Dr. Şaban Kuzgun].

Makale:

1. "Turhal, Yeşilyurt ve Sulusaray İlçelerinde Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyâret İnanç ve Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi Dergisi*, (1999), S. 4, s. 185-201.

2. "Tokat Yöresindeki Sünnî ve Alevî Topuluklarında Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyâret İnanç ve Uygulamalarındaki Benzerlik ve Farklılıklar", *Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fak. Dergisi*, (2000), S. 5.

3. "Kırsal Kesimde Yaşayan Alevîlerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç ve Uygulamalar (Elazığ Sün ve Sedefte Köyleri Örneği)", *Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (2001), S. 6, s. 41-54.

4. "Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tabanı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ocak 2003), C.13, S. 1, s. 309-331.

* Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde Profesör kadrosuna atanmıştır.

5. “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Keçeci Baba Örneği)”, Dinî Araştırmalar, Cilt: 6/ Sayı:18, 89-101, Ocak, 2004.
6. “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:4/2, 7-21, Nisan,2004.
7. “Günümüz Kent Koşullarında Alevî Geleneğinin Aktarımında Birlik Cemlerinin Yeri ve Fonksiyonları”, EKEV, Yıl:12, Sayı:37, Güz 2008, ss.87-96.
8. “Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri: Elazığ Örneği”, Dini Araştırmalar, Cilt:11, Sayı:12, Eylül-Aralık 2008, ss.191-214.
9. “Kentleşme ve Modernleşme Sürecinde Alevilik’te Dedelik Kurumu”, EKEV, Yıl: 13, Sayı:41, 2009, ss.115-132.
- 10.” Alevî-Bektaşîlerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nda Temsil Önerisine İlişkin Alevîlerin Tutumları Üzerine Bir Alan Araştırması”, EKEV, Sayı:42

Kitap:

1. Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği (Elazığ Sünköy Örneği), Ankara, Nisan,2004.

Dr. MUHAMMET ÇAKMAK

Y. Lisans: Dînî Bir Grup Olarak Aczimendîlik, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Nakşibendiliğin sosyolojik evreni (Elazığ ve Siirt örneği), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. "Yabancılaşma Kavramı Üzerine Bazı Değerlendirmeler ve Kur'ân'ın Yabancılaşma Kavramına Bakışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1996), S.1, s. 301-313.
2. "Hz. Muhammed'in Hayatında ve Davranışlarında Ortaya Çıkan Psikolojik Bütünlük", *Küllüye*, (Elazığ, 1998), S. 1.
3. "CHP: Bir Siyâset Geleneği Üzerine Etüdü", *İslâmiyât*, (Ekim-Aralık 2001), C. 4, S. 4, s. 207-213.

Yard. Doç. Dr. ALİ ALBAYRAK*

Y. Lisans: Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Eski Türk Dînî İnançlarının Tespit ve Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995 [Dan: Prof. Dr. Harun Güngör].

Doktora: Caferilerde dini ve sosyal hayat (Ankara Keçiören örneği), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995 [Dan: Doç. Dr. Niyazi Akyüz].

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Çorum)

* Eğitim Fakültesi Yrd. Doçent kadrosuna atanmıştır.

Doç. Dr. FAZLI ARABACI

Y. Lisans: Le maintien de la culture Islamique chez les immigrés Turcs en France (Fransa'daki Türk Göçmenlerin İslâmî Kültürü Muhafazası), Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) 1993.

Doktora: L'organisation Religieuse dans la Turquie Republicaine: Islam officiel et parallèle (Cumhuriyet Türkiye'sinde Dinin Örgütlenmesi: Resmî ve Paralel İslâm), (INALCO) 1997.

Makale:

1. "Fransa'da Müslüman Toplumun Örgütlenmesi ve Türk-İslâm Kimliğini Korumada Câmî ve Derneklerin Fonksiyonu", *Diyânet İlmî Dergi*, (Temmuz-Eylül 1997), C. 33, S. 3, s. 87-106.
2. "Din Sosyolojisi Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler, Fransa-Türkiye Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Ocak-Nisan, 1999), C. I, S. 3, s. 113-142.
3. "Osmanlı Modernleşmesinde Yeni Osmanlıların Din ve Siyâset Anlayışları", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Eylül-Aralık 1999), C. 2, S. 5, s. 51-89.
4. "Türkiye'de Dînî Düşüncenin Epistemolojik ve Sosyolojik Temelleri Üzerine Bir Deneme", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Ocak-Nisan 2001), C. 3, S.9, s. 29-44.
5. "Türkiye'de Dinî Sosyalleşmenin Temel Etkenleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Mayıs-Ağustos 2003), C. 6, S. 16, s. 39-54.

6. "Küreselleşmenin Düşüncesel Arkapları ve Sosyolojik Yansımaları, Dini Araştırmalar, c.8, s.25, Ankara 2006.

Tercüme:

1. "İslâm Sosyolojisi Üzerine", J. Chelhode, *EKEV Akademi Dergisi*, (Mayıs1998), C. 1, S. 2, s. 245-258.

2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Dinler ve Laiklik, (Sous la direction de J.Bauberot) Religions et Laicite dans l'Europe des Douze, Paris, ed. Syros[Yakında yayımlanacak].

Kitap:

1. Alevîlik ve Sünnîliğin Sosyolojik Boyutları –Çorum Örneği-, Etüt Yay.,Samsun 2000.

Yrd. Doç. Dr. İSMET ALTIKARDEŞ

Y. Lisans: Sosyolojik Açıdan İslâm'da Hoşgörü, İstanbul Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü, İstanbul 1987 [Dan: Doç. Dr. Enis Öksüz].

Doktora: Din Eğitiminin Sosyal Yapı ve Sosyal Bütünleşme ile İlişkileri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991[Dan: Prof. Dr. Enis Öksüz].

Makale:

1. "Tanzîmat ve Sosyal Değişme", *Yeni Ümit Dergisi*, (1997), S. 37.Bildiri:

1. "Cumhuriyet Dönemi İskilip'in Siyâsi, Sosyal ve Ekonomik YapısındakiDeğişiklikler", *Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu*, Ankara1998.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Din, Sosyalleşme ve Hoşgörü, Rağbet Yay., İstanbul 2003 (328 sayfa).
2. Din ve Sosyal Bütünleşme, Rağbet Yay., İst., 2004.
3. Sosyal İlişkilerin Düzenlenmesinde İyi Davranışın Rolü, Rağbet Yay., İst., 2005.
4. İdeal Kişilik Modeli Olarak İnsan-ı Kamil, Rağbet Yay., İst., 2006.
5. Dini Anlama Biçimleri ve Dünya Barışına Katkısı, Rağbet Yay., İst., 2007.
6. Çorum'da Bir Gönül İnsanı: Hakkı Bial "Psiko-Sosyal Açıdan Bir Değerlendirme", Araştırma Yay., Ankara 2009.
7. Çorum'da bir Gönül İnsanı Mehmet Kemal Erdin, Sosyo-Pedagojik ve Ahlaki Açıdan bir İnceleme., Araştırma Yay., Ankara 2010.

Yrd. Doç. Dr. SEFER YAVUZ

Y. Lisans: Sabri F. Ülgener'e Göre Din-İktisât Ahlâkı İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002 [Dan: Doç. Dr. Niyazi Akyüz].

Doktora: Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri : Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma (Çorum Örneği) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002 [Dan: Doç. Dr. NiyaziAkyüz].

Makale:

1. "Çalışma Tutumu Ölçeği ve Geçerlik-Güvenirlik Analizleri", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 2008/2, Cilt: 7, Sayı: 14, s 117-127.
- 2."Dini Yönelim Ölçeği ve Güvenirlik Çalışması: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Çalışma" *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2006-2009, Cilt: 1-3, Sayı: 1-6, s221-228
3. "Sanayi İşçilerinin Dini Yönelimleri ve Çalışma Tutumları Arasındaki İlişki (Çorum Örneği), *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 2009/2, Cilt: 8, Sayı: 16, s 51-75.

Kitap ve Kitap Bölümleri

1. "Zihniyet ve Din", *Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız*, Ed. Murat Yılmaz, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2007, s.376-385.
2. "Din ve Ekonomi", *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Ed. Niyazi AKYÜZ-İhsan ÇAPCIOĞLU, Gündüz Yay., Ankara, 2008, s 355-363.

Yard. Doç. Dr. YAKUP COŞTU

Y. Lisans: Küreselleşme Kapsamında Din, O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2003. [Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe]

Doktora: Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği), O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2009. [Danışman: Doç. Dr. Erkan Perşembe].

Makale:

1. "Homojenlik ve Heterojenlik Arasında Küreselleşme-Din İlişkisi", *İslâmiyat*, (Nisan-Haziran 2003), C. 6, S. 2, s. 67-77.
2. "Küreselleşme Sürecinde Toplumsallaşma Sorunsalı", Küresel İktisadi Kriz ve Değerler, DEM Dergi, sayı: 7, 2009, ss. 28-34.
3. "Küreselleşme Üzerine Bazı Düşünceler", Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: IV, sayı: 7-8, 2005, ss. 95-104.
4. "O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma", Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 22, 2006, ss. 231-245.
5. "O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi İngilizce Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Hazırlık Sınıfına Yönelik Düşünceleri", Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 23, 2007, ss.179-199.
6. "Diyalog mu Tebliğ mi? Hz. Peygamberin Diyalog Örneği Olarak Sunulan Bazı Uygulamaların Üzerine Bir Değerlendirme", Marife, yıl: 7, sayı:1, 2007, ss.105-118. (Süleyman Turan'la birlikte)
7. "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme" Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt: 9, sayı: 3, 2009, ss. 117-140.
8. "Dine Normatif ve Popüler Tarzı Yaklaşım "Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: 8, sayı: 15, 2009/1, ss. 119-139.

9. “İngiltere’deki Türk Camileri ve Entegrasyon Sürecine Sosyo-Kültürel Katkıları”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt: 9, sayı: 4, 2009, ss. 35-52. (Süleyman Turan’la birlikte)

10. “Londra’da Türklere Ait Dini Organizasyonlar”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: 8, sayı: 16, 2009/2, ss. 77-100.

Kitap:

1. Toplumsallaşma ve Dindarlık (Samsun Örneği), Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara, 2011.

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Şanlıurfa)

Yrd. Doç. Dr. SALİH AYDEMİR

Y. Lisans: Ziya Gökalp’in Eserlerinde Din Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Şeyh Mürid İlişkileriyle Belirlenmiş Dini Cemâat Şekli Olarak Tarikat Zümreleri (Şanlıurfa’da Yaşayan Kadiri Kolu Şeyh Sodey ve Müridleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Toğayhan

Y. Lisans: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1993 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Doktora: Toplumsal değişme ve dini cemaatleşme: "Kayseri örneği" Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1998 [Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Makale:

1. "Kültürel Farklılıklar Ekseninde Nusayrilik Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması: Mersin Arap Aleviliği Örneği", *HRÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/14, 2005.

2. "Ali Kültürünün Oluşumunda Etkili Olan Tarihi Sosyal Fenomenlerin Nusayri İdrakindeki Tezahürlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım: Mersin Arap Alevi Örneği", *HRÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/15, 2006.

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Darende/Malatya)

Doç. Dr. MUSTAFA ARSLAN

Y. Lisans: Anadolu'nun Bir Taşra İlçesindeki İnsanların Dindarlık Boyutları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: İskilip Örneği, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1997 [Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe].

Doktora: Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002 [Dan: Prof. Dr. ÜnverGünay].

Makale:

1. "Sosyolojik Din tanımları ve Din olgusunu Anlamada Uygun Bir Kavram Olarak Kutsal", *Tabula Rasa*, (2002), C. 2, S. 6.
2. "Postmodernizm, Küreselleşme ve Din", *Tabula Rasa*, (2002), C. 2, S. 5.
3. "Türk Toplumunda Geleneksel Dînî yaşam ve Halk İnançları: Taşrada Yaşayan İnsanlar Arasında Uygulamalı Bir çalışma", *Değerler Eğitimi Dergisi*, (Nisan-Mayıs 2003), C. I, S. II, s. 23-46.
4. "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Din Bilimleri Dergisi*, (Ocak-Şubat-Mart 2003), C. 3, S. 1, s. 97-117.
5. "Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma", *Din Bilimleri Dergisi*, (Nisan-Mayıs-Haziran 2003), C. III, S. I, s. 97-116.
6. "Metin ve Uygulama Arasında: İslamın Antropolojik İncelemesi Konusunda Düşünceler", *Folklor/Edebiyat*, 2003/1, S. 33.
7. "Din Görevlilerinin Tutumlarında Halk İnançları Unsurları: Uygulamalı Bir Araştırma" *Tabula Rasa* Ulusal hakemli dergi, 2004. 4 (10), 183-202.
8. "Halk Arasındaki Yaygın İnanışların Oluşumuna Etki Eden Tarihsel ve Psiko-sosyal Faktörler" *Diyanet İlmi Dergi* Ulusal hakemli dergi. 2004. 40 (3), 105-120.
9. "Kültürel Bağlamda Din" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* Ulusal hakemli dergi. 2004. 4 (1). 189-205.
10. "Kişilerin Batıl İnanç Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" *Değerler Eğitimi Dergisi* Uluslararası katılımlı hakemli dergi. 2005, 2(6), 7-34.

11. “İslam’ın İlk Döneminde Toplumsallaşma Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış: Kardeşleştirme Örnek Olayı”, *İslami Araştırmalar* Ulusal hakemli dergi, C. 18, Sayı 3, 2005, 251-274.
12. “Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: ‘Yeni Çağ’ İnanışları Örneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* Uluslararası katılımlı hakemli dergi 2006. 4 (11), 9-25.
13. “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri” *Değerler Eğitimi Dergisi* Uluslararası katılımlı hakemli dergi 2008, 6 (15), 45-70.
14. “Popular Islam in Modern Turkey: A Typological Approach”, *Hikmet Yurdu* Ulusal hakemli dergi, Yıl 1, Sayı 1, Ocak–2008, s. 71-86.
15. “Söylem Mitos ve Tarih: Popüler Dini Literatürde Hz. Muhammed (sav) Tasavvuru-Muhammediye Örneği”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2009 Cilt 6 Sayı 1, s. 195-219. (Fultext)
16. "Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2009 (2), 112-12.
17. “Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi”, *İnönü üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010 1 (1): 195-210.
18. Ülgener’in Dikotomik Yönteminde Meslek Ahlakı ve Ahilik”, *İnönü üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010 1 (1): 55-77.
19. “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Uluslararası hakemli dergi, Yıl: 8, Sayı: 31, Kasım 2006 - Ocak 2007, s. 221-251.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Popüler Dindarlığı, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.
2. Paranormal İnançın Sosyolojisi, Nehir Yayınları, Malatya 2007.
3. Sözleşme Kültürü ve İlk Müslüman Toplumun Oluşumu, Malatya 2008.
4. "Dindarlık Farklılaşması ve Popüler Din", *Dindarlığın Sosyo-psikolojisi*, (Editör Prof. Dr. Ünver Günay), Adana 2006, s. 289-320.

Tercüme:

1. "Popüler Din", *Tabula Rasa*, (2001), C. 2, S. 4.
2. "Halk Dîni", A. Christian Jr., *Din Bilimleri Dergisi*, (Nisan-Mayıs-Haziran 2002), Yıl: 2, S. 3.
3. "Halk İslâmı", A. Christian Jr., *Din Bilimleri Dergisi*, (Nisan-Mayıs-Haziran 2002), Yıl: 2, S. 3.
4. "İslâmî Çalışmalarda Bir Problem Olarak Resmî ve Popüler İslâm", *Tabula Rasa*, (2003), C. 3, S. 7.
5. "Batıdaki İslâm Çalışmalarında "Resmî ve Popüler İslâm" Ayrımına Gösterilen İlginin Nedenleri Üzerine", Jacques Waardenburg, *Din Bilimleri Dergisi*, (Nisan-Mayıs-Haziran 2003), Yıl: 3, S. 2, s. 233-139.

Yard. Doç. Dr. A. FARUK SİNANOĞLU

Y. Lisans: Darende ilçesi kasaba ve köylerinde dini hayat, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995 [Dan:Prof. Dr.Hüsnü Ezber Bodur].

Doktora: Genç nüfusta toplumsal bütünleşmeye dini hayat (Elbistan örneği), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002 [Dan:Prof. Dr. Niyazi Usta].

Makale:

1.“Toplum ve Bilgi Gelişimi Üzerine Bir Deneme”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 2003.

2. “Darende’de Dini Hayat: Bazı Kurumsal Yapılarda Değişim ve Din İlişkisi”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, 2003.

3.“Dil, Toplum ve Düşünce Etkileşimleri”, Tabula Rasa, 15-16, 2006.

4.“Busbecq’ın Türk Mektupları üzerine Toplum Bilim Açısından Değerlendirmeler”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2006.

5.“Günümüz Türkiye’si Genç Nüfusta Toplumsal Değişim, Bütünleşme ve Din İlişkisi- Elbistan Örneği- Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,, Cilt 6, Sayı: 4, 2006.

6.“Bilgelik Anlayışının Türk Toplum Liderlerinin Bilimsel Tutumlarına Etkileri”, Ekev Akademi Dergisi, 28, 2006.

7.“Atatürk’ün Kişiliğinde Bilgelik Vasfının Tezahürü ve Toplum Hayatına Yansıması”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2006.

8.“Toplumsal Değişim ve Din”, Hikmet Yurdu, S.2, 2008.

9.“Yeniden Yapılanma Sürecinde Üst Kimliğin Belirginleşmesi, Alevilik ve Sünnilik, Hikmet Yurdu, S.2, 2008.

10.Hocam Zahit Aksu’nun Ardından, Hikmet Yurdu Dergisi, S.3, 2008.

11. İslâm Medeniyetinin İnşası Bağlamında Cahiliye Dönemi Toplumsal Yapısında Ortaya Çıkan Değişmeler

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Kültüründe Alevi-Bektaşî Olgusu, IQ Yayınları, İstanbul 2008.
2. Dil Bilgi ve Toplum Üzerine Düşünceler, IQ Yayınları, İstanbul 2009.

Ar. Gör. HAKKI KARAŞAHİN

Y. Lisans: es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Tasavvufî Görüşleri ve Hâlidî Cemâati, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998 [Dan:Prof. Dr. Ünver Günay].

Doktora: Gördes ve Çevresinde Dini Hayat, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006 [Dan:Prof. Dr.Niyazi Akyüz].

Makale:

1. Türkiye Kırsal Dindarlığı Üzerine Bir Pilot Araştırma (Gördes ve Çevre Köyleri Örneği), Dinî Araştırmalar, C.X, S.28, Mayıs-Ağustos, 2007.
2. Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.49, S.1, Ankara, 2008.
3. Türkiye'de Sosyal Yapı ve İslam, EKEV, S.44, Yaz: 2010.
4. Karizma, Karizmatik Otorite ve Karizmanın Rutinleşmesi Üzerine Bir Meta-Değerlendirme: Osman Hulusi Efendi Tarikatı Örneği, Toplum Bilimleri Dergisi, C.IV, S.7, Ocak-Haziran, 2010.

Kitaplar:

1. Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat-Gördes Örneği, Birleşik Yay., Ankara, 2007.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İstanbul)

Prof. Dr. ZEKERİYA BEYAZ

Makale:

1. "Siyâset ve Din Sosyolojisi Açısından Türkiye Cumhuriyetinin Temel İlkeleri ile İslam'ın Temel Prensipleri Arasında Uyum ve Uzlaşma", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (İstanbul 2001), S. 3, s. 31-51.

Kitap:

1. İslâm'a Göre Milliyetçilik, Sancak yay., İstanbul 1989.
2. İslâm ve Siyâsî Düzen (Hilâfet, Saltanat, Cumhuriyet, Demokrasi), Sancakyay., İstanbul 1991.
3. İslâm ve Giyim Kuşam: Başörtüsü Sorununa Dînî Çözüm, Sancak Yay., İstanbul 2000.
4. Güleryüzlü İslâm: Gerçek İslam I, Sancak Yay., İstanbul 2000 (416 sayfa).
5. Alevî Dosyası/Alevî-Sünnî Sorunu ve Çözüm Yolları, Sancak Yay., İstanbul 2003 (240 sayfa).

Doç.Dr. MUSTAFA TEKİN

Y.Lisans: Mevlana Celaleddin Rumi`de din ve toplum, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995, [Doç. Dr. Bünyamin Solmaz].

Doktora: Türkiye`de aydın kadınlara göre din ve kadın, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2003, [Doç. Dr.Mehmet Bayyigit].

Makaleler:

- 1- “İslam Gerçeği”, İzlenim, S. 27, İstanbul, 1995.
- 2- “Gençlik Sorunlarının Mevlâna’daki Açılımı”, Konya, Yıl:4, S. 21, Konya, 1998.
- 3- “Mana İle Tefekkürün Birleştiği Yer: Mesnevî”, Konya, Yıl:4, S. 22, Konya, 1998.
- 4- “Mevlâna’nın Eserlerinde Toplumsal Tabakalaşma, Sosyal Statü ve İşbölümü”, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 6. Konya-2000.
- 5- “Namdar Rahmi Karatay’ın Sosyolojiyle İlgili İki Makalesi”, İpek Yolu Dergisi, S. VII, Konya, 2004.
- 6- “Kimine Göre Hiç, İsmet Özel’e Göre Üç Mesele”, Sosyal Bilimler Evi, Yıl: 1, S. 1, Isparta, 2005.
- 7- “Üçüncü Olmadan Asla”, Sosyal Bilimler Evi, Yıl: 1, S. 2, Isparta, 2006.
- 8- “İstanbul’un Alinyazısı-Alinyazısı Saati (İstanbul) Şiiri Üzerine”, Buruciye Edebiyat, Yıl: 1, S. 2, Sivas, 2008.
- 9- “Değişen Dindarlığın Dünyevîleşme Boyutu”, Eski Yeni, S. 10, Ankara, 2008, ss. 14-20.
- 10- “Din ve Sağcılık”, Nida-Düşünce, Kültür, Edebiyat Dergisi, S. 133, Malatya, 2009, ss. 11-14.

- 11- “Tarih Yapılırken Biz”, Nida-Düşünce, Kültür, Edebiyat Dergisi, S. 134, Malatya, 2009, ss. 14-17.
- 12- "Kadın Nasıl Bir Varlık? Otonomlaşmak İsterken Köleleşmek", EskiYeni, S. 12, Ankara, 2009, ss. 5-14.
- 13- “Sekülerlik Kutsanmak İstiyor”, Eski Yeni, S. 13, Ankara, 2009, ss. 5-13.
- 14- “Futbol: Bir Seküler Kutsal”, Eski Yeni, S. 14, Ankara, 2009.
- 15- “Dindarlaşma Üzerine Bir Kritik”, Umran, S. 174, İstanbul, 2009.
- 16- “Özne, Tarih ve İnsan”, Umran, S. 180, İstanbul, 2009.
- 17- “İslam’a ‘Sol’dan Yaklaşım-İmkanlar, Mesafeler, Yüzleşmeler”, Birikim Dergisi, S. 250, İstanbul, 2010.
- 18- “Feminist Tezlerle Aileyi Okumak”, Umran, S. 187, İstanbul, 2010.
- 19- “Mülk Yazıları”na Bir Kritik, Umran, S. 188, İstanbul, 2010.
- 20- “Demokrat Parti’den Bakıye Kalanlar”, Umran, S. 189, İst., 2010.
- 21- “Feminizm ve Yerlilik-Ojeli Tırnaklar ile Kınalı Parmakların Buluş(ama)ması”, Hece Dergisi,
- 22- “Azınlıklara Gündelik Hayatın Metafiziği İle Bakmak”, Diyanet Aylık Dergi, S. 234, Ankara, 2010.
- 23- “Edep: İnsanlık Formu”, Diyanet Aylık Dergi, S. 237, Ankara, 2010.
- 24- “Kur’an-ı Kerim’in Hayat Tasavvuru”, Diyanet Aylık Dergi (EK), S. 240, Ankara, 2010.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

- 1- Kutsalın Serüveni- Modern ve Postmodern Süreçte Dinin Sosyolojik Açılım İmkani, İstanbul, Açılımkitap Yay., 2003.

2- Kutsal, Kadın ve Kamu- Türkiye’de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın (Doktora Tezi), İstanbul, Açılımkitap Yay., 2004.

3- Mevlâna Pergelinde Toplum, Konya, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2005.

4- El İnsaf, İstanbul, Server İletişim Yay., 2008.

5- Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar, İst., Pınar Yay., 2008

Öğr. Görv. İSMAİL DEMİREZEN

Y.Lisans: Din Sosyolojisi, The Catholic University of America - Amerika Birleşik Devletleri, 2002.

Doktora: Din Sosyolojisi, the Catholic University of America - Amerika Birleşik Devletleri, 2007.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Religious Change in Turkey (Türkiye’de Dini Değişim), the Council for Research in Values and Philosophy, Washington DC.,Yayını için anlaşma yapıldı.

Makale:

1.“Search of Civilizations, Capitalist World System and Religious Movements at the Triangle of Society, Culture and Individual” (Toplum, Kültür ve Birey Üçgeninde, Medeniyetler, Dünya Sistemi ve Dini Hareketler)

2.“Enhanced Repertoire Identities in Terrorist Organizations (Terörist Örgütlerde İleri Araç Kimlikleri)”

3.Uluslararası Konferans Kitabı, Demokrasi ve Küresel Güvenlik Üzerine Uluslararası Konferans (Istanbulconference. info/), İstanbul, Türkiye, Haziran 9-11 2005.

4. “Values and Stories (Değerler ve Hikâyeler)”

5.Uluslararası Konferans Kitabı, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul, Türkiye, Kasım 26-28, 2004.

6. “Marx, Weber, Durkheim and Mannheim’s Epistemological Standpoints and Their Comparisons with Each Other,” Amerika Sosyoloji Birliği, 101’inci Yıllık Toplantısı, Montreal, Quebec, Canada, Ağustos 10-15, 2006.

7. “Hardt and Negri’s, Ritzer’s and Appadurai’s Approaches to Globalization,” Amerika Sosyoloji Birliği, 101’inci Yıllık Toplantısı, Montreal, Quebec, Canada, Ağustos 10-15, 2006.

8.“Creating Muslim Space in the USA or Americanization of Muslim Space in the USA: Turkish Mosque in Washington D.C.,” Amerika Sosyoloji Birliği, 100’üncü Yıllık Toplantısı, Philadelphia, Pennsylvania, Ağustos 14-17, 2005.

9. “Islam and Suicide in the Context of the Middle East,” Amerika Sosyoloji Birliği, 99’üncü Yıllık Toplantısı, San Francisco, CA, Ağustos 14-17, 2004.

Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Rize)

Prof. Dr. ALİ AKDOĞAN

Y. Lisans: İmam Hatip Liselerinde Okutulan Hadis Dersi Programının Değerlendirilmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun1994 [Dan: Doç. Dr. Hüseyin Peker].

Doktora: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dînî Hayat –Rize İl Merkezi Örneği-, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun1999 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Erken Perşembe].

Makale:

1. "Sosyal Bir Olgu Olarak Din ve Sosyal Değişme", *Tabula Rasa*, (Mayıs-Ağustos 2002), Yıl: 2, S. 5, s. 167-181.
- 2."Değişim Sürecinde İslâmî Algılamalardaki Farklılaşmaların SosyolojikEtüdü", *EKEV Akademi Dergisi*, (Güz 2002), Yıl: 6, S. 13, s. 17-43.
3. "Din, Kültür ve Medeniyet Etkileşimi", *Tabula Rasa*, (Eylül-Aralık 2002), Yıl:2, S. 6, s. 109-119.
- 4.“Türkiye’nin Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Farklı Kültür ve Dinlerin Barış İçinde Bir Arada Yaşama İmkani”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, V/XVIII, 57-90 (2003).
5. “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam”, *Ekev Akademi Dergisi*, VIII/XVIII, 179-194 (2004).
- 6.“Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/III, 27-72 (2002).
7. “Toplam Kalitenin Yükseltilmesinde Din Faktörü”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/V, 28-56 (2003).
- 8.“İslam’ın Evrenselliği ve İstismar Meselesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, V/XX, 121-133 (2004).

9. "Sosyal Bir Olgu Olarak Din ve Sosyal Değişme", Tabula Rasa Dergisi, II/V, 167-179 (2002).
10. "Din, Kültür ve Medeniyet Etkileşimi", Tabula Rasa Dergisi, II/VI, 109-117 (2002).
11. "Postmodernizm Modernizme Karşı Mı?", Tabula Rasa Dergisi, IV/XI, (2004).
12. "Bilimsel ve Kutsal Bilginin Birliği: İslami Tecrübe", (Osman Bakar'dan çeviri), Tabula Rasa Dergisi, III/VII, 195-205 (2003).
13. "Medeniyetlerin Oluşmasında Dinin Rolü" Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11; Sayı: 32, 87-106, (2008).
14. "Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatı'nın Fonksiyonu", Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 44, Sayı: 3, 87-110 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2008).
15. "Şehirleşme Sürecinde Komşuluk İlişkileri ve İslam", Diyanet İlmi Dergi, Cilt: 45, Sayı: 3, 103-124 (Temmuz-Ağustos-Eylül 2009).
16. "Toplumsal Ahlak Sorunları Karşısında İslam Ahlakının Rolüne Sosyolojik Bir Bakış", Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 42, 181-199, (Ağustos-Ekim 2009).
17. "Sosyal Gelişmenin İki Dinamiği: Bilim ve Ahlak", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 3, 11-44, (Ağustos-Eylül 2009).
18. "Dünya Barışı Açısından Medeniyetler İttifakının Önemi ve İslam", EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 13, Sayı:41, 133-148, (Güz 2009).
19. "Ramazan Ayı ve Toplumsal Hayat", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 224, 10-13, (Ağustos 2009).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat, RağbetYay., İstanbul, 2002.
2. Sosyal Değişme ve Din, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
3. Dini Hayatı Anlama ve Yorumlama, Dem Yayınları, İstanbul 2008.

Yard. Doç. Dr. MEHMET SÜHEYL ÜNAL

Y. Lisans: Mistik Tecrübe Ölçeği'nin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2000 [Dan: Doç. Dr.Recep Yaparel].

Doktora: "Modern Toplumda Dinsel Bireycilik", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007 [Dan: Doç.Dr. Adil ÇİFTÇİ].

Makale:

1. "İletişim mi, İletim mi?", Mihenk -Aktüel Kültürel Dergi (İskeçe/Yunanistan), S.8 (Kasım-Aralık 2001), ss.51-53.
- 2."Peter L. Berger'e Göre Dinî Tecrübenin Günümüz Dindarı İçin Anlamı", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, cilt:8, sayı:3, ss. 145-157, Samsun, 2008.

Kitap:

1. Dinsel Bireycilik, Açılımkitap, İstanbul 2011.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İstanbul)

Prof. Dr. YÜMİNİ SEZEN*

Doktora: Dinin Diğer Sosyal Müesseseler Üzerindeki Tesirleri, İstanbul 1987.

Makale:

1. "Avrupa Topluluğu Karşısında Kültürümüzün Bazı Meseleleri", (İstanbul 1987-1988), *Marmara Üniv. İlâhiyat Fak. Dergisi*, S. 5-6, s. 191-201.
2. "Bizim İçin Nasıl Bir Sosyoloji", *Türk Sosyoloji Dergisi*, (Yaz 1995), S. 1, s. 87-89.
3. "Türkiye Cumhuriyetinde Din ve Laiklik", *Yeni Türkiye*, (1998), C. 23-24, S.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Günümüzde İslâmiyet ve Milliyetçilik, İstanbul 1978.
2. Sosyolojiye Göre Halk-Millet-Devlet, İstanbul 1982 (156 sayfa).
3. Târihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi, İstanbul 1984.
4. Hayâtın Mânâsı, İstanbul 1984.
5. Sosyoloji Açısından Din, Dinin Sosyal Müesseseler Üzerindeki Tesirleri, İstanbul 1988, 1993, 1998 [Genişletilmiş 3. Baskı], M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul (247 sayfa).
6. Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1990.
7. Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1993.

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli olmuştur.

8. İslâm Sosyolojisine Giriş, Turan Kültür Vakfı Yay., İstanbul 1994.
9. Maddecî Felsefenin Çıkmazları, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1996.
10. Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar, İstanbul 1997.
11. Hümanizm ve Atatürk Devrimleri, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 1998.
12. İslâm'ın Sosyolojik Yorumu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000.
13. Çağdaşlaşma, Yabancılaşma ve Kimlik, Rağbet Yay., İstanbul 2002.
14. "Osmanlı'da Din-Devlet İlişkilerinin Teorik ve Teolojik Bağlarıyla Uyumunu", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., (Ankara 1999), C. 6, s. 43-55.

Tercüme:

1. "Din Sosyolojisi", Agn s Rochefort-Turquin, *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (Erzurum 2001), S. 15, s. 35-60.

Prof. Dr. ZEKİ ARSLANTÜRK

Doktora: Türk Sosyoloji Tarihinde Nâimâ'nın Yeri ve Osmanlı Devletinin Çöküş Sebepleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1979 [Dan: Prof. Dr. Orhan Türkdoğan].

Makale:

1. "İlmi Araştırmalarda Kullanılan Fişleme Usulü", *İslam Medeniyeti*, (İstanbul 1973), S. 30.

2. “Sosyolojik Araştırmalara Kaynak Olması Bakımından 1918-1923 Yılları Arası İstanbul Basını Bibliyografyası”, *Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, (Erzurum 1978), S.1-2
- 3 “Nâima’da Büyük Adam Sosyolojisi”, Sosyoloji Konferansları, İ.Ü.İ Fakültesi 18. Kitap, İstanbul 1980.
4. “Nâima ve Çağı (XVII. Yüzyıl Osmanlı Devleti Sosyo-Ekonomik Yapısı)”, *İşletme Dergisi*, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, (Erzurum 1983), C. 6,S. 1-2.
5. “Mehmet Âkif’te İctimâi Nizam”, *G.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Ankara, 1986), C. 2, S. 1.
6. “Sosyal Değişme Vetiyesinde Türk Öğretmeninin Rolü”, *Türk Yurdu Dergisi*,(İstanbul 1988), C. 14, S. 360.
7. “Sosyolojinin Dallara Ayrılması ve Günümüz Alman Okullarında Şekillenmesi”, *G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Ankara 1988), C.4, S. 1-2.
8. “Türk Köyünde Haberleşme Sistemleri”, *Türk Yurdu Dergisi*, (Ankara1992), C. 12, S. 62.
9. “Nasıl Bir Sosyoloji”, *Türk Sosyoloji Dergisi*, (İstanbul 1995), Yıl: 1, S. 1.
10. “Türk Sosyolojisinde Model Arayışları”, *Türk Sosyoloji Dergisi*, (İstanbul1996), S. 2.
11. “Milli Kültürümüze Dayalı Bir Medeniyet Getirmek Zorundayız”, *Eksen*,(İstanbul 1996), Yıl: 1, S. 3.
12. “Türkiye’nin Dinciye Değil Dindara İhtiyacı Var”, *Eksen*, Bahar 1997.

13. “Tanrı’nın Dönüşü”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul 1997), S. 4,s.119-128.
14. “Trabzon’da Şehirleşme Eğilimleri ve Gecekondu-Kenar Mahalle Sosyo-Kültürel Hayatı”, *Türk Sosyoloji Dergisi*, (Nisan 1997), S. 3.
15. “Toplumsal Olay Toplumsal Davranış”, **Çevik Kuvvet Rehberi**, İstanbul, 1997.
16. “Sosyolojiye Göre Din ve Dinler Arasında İslâm Dini”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul 1998), S. 5.
17. “Dini-Siyasi Müesseselerin Yapı ve Fonksiyonları”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, (Eylül-Aralık 1998), C. VII, S. 23-24.
18. “İbni Halduni Dhe Historia E Filozofise, Henaere”, Viti XII, Nr. 140, Makedonska 26, Todor 1998.
19. “La Sociologie en Turque”, *Mecelle’tül Bahs’il Alemi*, (Rabat 1999), S. 46.
20. “Yükselen Değerler Arasında Din”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (1999), S. 6.
21. “Doğu Karadeniz’in Toplumsal Yapısı: Etnik Grup İddiaları ve Misyonerlik Faaliyetleri”, (Mustafa Usta ile birlikte), *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (İstanbul Aralık 2002), S. 10.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Sosyal Bilgisi ve Ölçme Araştırma Usulleri, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ders Notları, No. 94, Erzurum 1983.
2. 21. Yüzyılda Din Olgusu ve Türk Gençlerinin Dine Karşı Eğilimleri, Bolu 1984.

3. Naima'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Çöküş Sebepleri, Kültür BakanlığıYay., Ankara 1989 [Daha sonra aynı eser Naima'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı (Ayışığı Yay., İstanbul 1998) adı ile ilaveler yapılarakyeniden yayımlanmıştır].
4. Sosyolojiye Giriş, Bolu 1992.
5. Trabzon Üzerine Sosyal Araştırmalar, Bolu 1993.
6. Kutsalın Dönüşü ve Yeni Toplum Arayışları, Ayışığı Yay., İstanbul 1998.
7. Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, İkinci Baskı, İFAV., İstanbul 1995.
8. Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, Genişletilmiş 5. Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 1993.
9. Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler, (M. Tayfun Ammanile birlikte), Çamlıca Yay., İstanbul 2001 (472 sayfa).
10. Prof. Dr. Yümni Sezen'in Dinlerarası Diyalog İhaneti Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme, Yümni Sezen, Dinlerarası Diyalog İhaneti, Kelam Yayınları İlaveli 4. Baskı, İstanbul 2006.
11. Türk Din Sosyolojisi Yaratma İmkânları, Fazlı Arabacı Türk Din Sosyolojisi İmkân ve Sorunları, Platin Yayınları 2006.

Prof. Dr. TALİP KÜÇÜKCAN

Y. Lisans: Siyaset/O. Doğu Arşştırmaları, Londra Üniversitesi (İngiltere), 1989.

Doktora: Sosyoloji, Warwick Üniversitesi (İngiltere), 1997.

Makale:

1. “Sacralization of the State and Secular Nationalism: Foundations of Civil Religion in Turkey”, *The George Washington International Law Review*, 2010.
2. “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı: 24, Cilt: 6, Kış 2010, sh. 33-54.
3. “Bridging the European Union and Turkey: The Turkish Diaspora in Europe”, *Insight Turkey*, Vol 9, Number 4, pp. 85-99, 2007.
4. “Challenges to Political Leadership in Combating Islamophobia”, *Muslim Public Affairs Journal*, Winter, sh.75-80, 2007.
5. “Image of Turkey and perception of European Identity among Euro-Turks in Holland”, *Euro Agenda*, Year: 5, Issue: 9, No: 2/2006, sh. 225-238 (co-author: Veyis Gungor) 2006.
6. “Multidimensional Approach to Religion: a way of looking at religious phenomena”, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Number 10, Spring 2005, sh. 60-70 2005.
7. “Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslâm Dünyası”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 13, sh. 109-128, 2005.
8. ‘The Making of Turkish-Muslim Diaspora in Britain: Religious Collective Identity in a Multicultural Public Sphere’, *Journal of Muslim Minority Affairs*, Volume 24, No. 2, sh. 243-258, Ekim 2004.
9. “Turkey’s Identity Options and the Challenges of Turkey’s EU Relations”, *Insight Turkey*, July-September, Vol. 6 No. 3, sh. 120-125, 2004.

10. 'State, Islam and Religious Liberty in Modern Turkey: Reconfiguration of Religion in the Public Sphere', *Brigham Young University Law Review*, Volume 2003, No: 2. s.475-507, 2003.
11. 'Sites of National Imagery: Imparting the Dominant Culture through Public Education in Europe', *Journal of Economic and Social Research*, Volume 4, No. 2, sh. 95-114 2003.
12. "Turks in Germany: Between Inclusion and Exclusion", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Say, 7, s. 97-118, 2002.
- 13.T., 'Looking at Religious Education in Secular National Contexts in Western Europe', *Euro Agenda*, Vol. 1, Number 2 2002.
14. 'Articulating identity and belonging: Turkish students' perception of cultural and religious differences' *Zeitschrift für Turkeistudien*, June, No. 1., pp. 125-136, 2000.
15. 'Ethnicity, Identity and Strategies of Conflict Resolution in a British School: Turkish Pupils in a Comprehensive Public School', *Education et Société Plurilingues*, No: 6, Juin, pp. 55-66, (1999)
16. 'Turkish Diaspora in Multicultural Britain', *Zeitschrift für Turkeistudien*, 1/99, pp. 123-134, (1999)
17. 'Re-claiming Identity: Ethnicity, Religion and Politics among Turkish Muslims in Bulgaria and Greece', *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 19, No: 1, pp. 59-78, (1999)
- 18.'Community, Identity and Institutionalization of Islamic Education: The Case of Ikra Primary School in North London', *British Journal of Religious Education*, 21:, pp. 30-41, (1998)

19. Encountering the Victims of Genocide: Observations of a Traveler', *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 16, No: 2, pp. 317-318, (1996)
20. 'Some Reflections on the Wahhabiya and Sanusiya Movements', *Hamdard Islamicus*, Vol. 18, N0.2, pp. 67-82, (1995)
21. 'An Analytical Comparison of the Aligarh and the Deobandi Schools', *Islamic Quarterly*, Vol. 38, No. 1, pp. 48-58, (1994)
22. 'Conversion to Islam with Reference to Egypt and Iraq', *Islamic Quarterly*, Vol. 35, No. 4, pp. 225-232, (1991)
23. 'The Nature of Islamic Resurgence in the Near and Middle Eastern Muslim Societies', *Hamdard Islamicus*, Vol. 1, No. 2, pp. 65-104, (1991)
24. "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkani", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24 (Kış 2010), s. 33-54.
25. 'İngiltere'deki Türk Toplumu arasında Gelenek, Etnik Köken, Din ve Sembolik Kimliğin Gelişmesi', *Yeni Türkiye*, Sayı: 16, sh. 2123-2129, (1997)
26. "Küreselleşme, Din ve Şiddet", *Diyalog Avrasya Dergisi*, S.14,2004, s.58-62.
27. "Toplumsal Sermaye Kuramı Açısından Avrupa'daki Türk Sivil Kuruluşları ve Türkiye-AB İlişkileri", (Veyis Güngör ile birlikte yazılmıştır), *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 26, sayı 224, 2006, sh. 94-101.
28. "Kamusal Alan ve Din", *Köprü*, Sayı: 99; 2007, sh. 33-48
29. "Demokrasi, Din ve Küresel Şiddet Eylemleri", *İslam ve Şiddet* içinde, Derleyen: Mümtaz'er Türköne, İstanbul: Ufuk Yayınları, ss.131-156 (2007)
30. "Sivil Toplum Örgütleri, Toplumsal Kapital ve Misyonerlik Faaliyetleri, *Süleyman Uludağ Kitabı* içinde, Yayına Hazırlayan: İsmail Kara, İstanbul: Dergah Yayınları, sh. 276-285 (2008).

31. ‘Can Religiosity be Measured: Dimensions of Religious Commitment’
Special Issue of Annual Review of the Faculty of Divinity, University of
Uludag, No. 9, Vol. 9, pp. 461-468, (2000)

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. *Politics of Ethnicity, Identity and Religion: Turkish-Muslims in Britain*, Avebury: Ashgate, December, (1999)
2. *Euoturks and Turkey-EU Relations: the Dutch Case*, Amstardam: Türkevi Research Centre (2006) (Dr. Veyis Güngör ile birlikte)
3. *Avrupa’daki Türklerin Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri -Hollanda Örneği-* (V. Güngör & H. Kocabiyik ile birlikte) (Türkevi Araştırmalar Merkezi), Amsterdam, Aralık (2004).
4. *Turks in Europe: Culture, Identity and Integration*, (Editör), Amsterdam: Turkevi Research Centre, Amsterdam, 2009.
5. Köse, A. İle birlikte *Doğal Felaketler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, İSAM, İstanbul, 2000.
6. Gür, B. İle birlikte *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Seta Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.
7. Özer, M. ve Gür, B. İle birlikte *Yükseköğretimde Kalite Güvencesi*, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2010.
8. Köse, A. İle birlikte (Editörler), *Avrupa Birliği Ülkelerinde Din-Devlet İlişkisi*, İstanbul: İSAM Yayınları, (2008)
9. “Turkish Migrants, Social Capital and Culturalist Discourse in Turkey-EU Relations”, in Dietrich Jung and Catharina Raudvere (eds.), *Politics, Religion, and Turkey's EU Accession*, London: Macmillan Press, (2008) pp. 199-221

10. "Symbolic Religiosity among the Turkish Youth in Britain", in Manual Fanzman, Christel Gärtner, Nicole Köck (eds.), *Religiösität in der säkularisierten Welt*, Wiesbaden: Vs Verlag Fürsocialwisswnschaften, (2006), pp. 333-336.

11. "Continuity and Change: Young Turks in London' in S. Vertovec & A. Rogers (eds.), *Muslim European Youth, Reproducing ethnicity, religion and culture*, Ashgate: Aldershot, pp. 103-132, (1998)

12. "Diyasporik Türk Gençliği: Kültürel Kimliğin Yeniden Üretimi ve Hibrid Kimlik İnşası", *Türkler* içinde. (Editörler H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt. 20, sh. 818-829, (2002)

13. "Dominant Discourses and Policies of Multicultural European Countries on National Identity and Religion in Public Schools" in Milan Mesic (ed.), *Perspectives of Multiculturalism: Western and Transitional Countries*, FF Press & Croatian Commission for UNESCO, Zagreb, pp. 113-123. (2004)

Doç. Dr. ALİ COŞKUN

Y. Lisans: Nâimâ'nın Din ve Cemiyet Görüşü, Erciyes Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü, Kayseri 1990 [Prof. Dr. Ünver Günay].

Doktora: Osmanlı Dönemi Dînî Kurtuluş hareketleri Üzerine Sosyolojik BirAraştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996[Dan: Prof. Dr. Yümni Sezen].

Makale:

1. "Modern Dünyadaki Kimlik Bunalımlarının Toplumsal Boyutu", *Bilgi ve Hikmet*, (Güz 1993), S. 4, s. 47-56.

2. "Sosyal Çözülme, Sosyal Bütünleşme ve Din", *Bilgi ve Hikmet*, (Kış 1994), S.5, s. 109-121.
3. "Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Modern İnsanla Dindar İnsan KarşıKarşıya", *Bilgi ve Hikmet*, (Bahar 1994), S. 6, s. 45-49.
4. "Tarihi ve Toplumsal Bağlamı İçerisinde İslâm'ın Dinamikleri", *Bilgi ve Hikmet*, (Güz 1994), S. 8, s. 53-75.
5. "Modern Toplumsal Düşünce Târihinde Din Sorunu", *Bilgi ve Hikmet*, (Kış1995), S. 9, s. 40-47.
6. "İslâm'da Kurtuluş Düşüncesi ve Mehdîlik", *İslâm Mecmuası*, (Temmuz1996), S. 155, s. 35-36.
7. "Toplum Psikolojisi", Çevik Kuvvet Rehberi, (ed. Aytekin Sevindik), İstanbul 1998, s. 39-47.
8. "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti ve Eğilimleri: Atılım DergisininYaptığı Anketin Değerlendirilmesi ve Düşündürdükleri", *Atılım*, (Mart 1998), Yıl: 1, S. 1, s. 22-25.
9. "Osmanlı Dînî Kurtuluş Hareketlerinin Sosyolojisi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2000), S. 9.
10. "Peter Ludwig Berger'in Din Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi", Kutsal Şemsiye, Rağbet Yay., İstanbul 2000, s. 7-31.
11. "Gelenek, Modernlik ve Postmodernlik Tartışmalarına Kavramsal Yaklaşımlar", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2000), S. 9.
12. "Bir Dini Grup Olarak Nusayriler Ya Da Suriye Aleviliği" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, 2003, s. 177-191.

13.“Sosyal Bütünleşme, Sosyal Çözülme ve Din” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:13, 2004, s. 111-150.

14. “Din ve Kimlik”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:24, 2003/1, s.5-23.

15.“Modernlik ve Dindarlık”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:16, 2006, s.59-71.

16.“Gelenek, Modernlik ve Post Modernlik Tartışmalarına Kavramsal, Tipolojik ve Karşılaştırmalı Yaklaşımlar”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:18, 2007, s.17-35..

17.“Sosyal Değişme ve İslam Hukuku”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:18, 2007, s.73-91.

18.“Dinin Sosyal Gerçekliği, Dünyevileşme, İslam ve Türkiye”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:19, 2008, s.13-25.

19.“Türk Kadınının Feminizme Bakışı (Erzurum Örneği)”, Emine Öztürk ile, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:20, 2009, s.111-143.

20."İslâm'da Büyük ve Küçük Gelenekler", Ali Murat Yel, *Bilgi ve Hikmet*,(Bahar 1995), S. 10, s. 40-62.

21. "Mesihçilik ve Sosyo-Ekonomik Gelişme", *Bilgi ve Hikmet*, (Güz 1995), S. 12,s. 101-109.

22. "Millenarianizm (Binyılcılık)", *Türkiye Günlüğü*, (Eylül-Ekim 1996), S. 42, s.95-112

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Mehdilik Fenomeni: Osmanlı Dönemi Dini Kurtuluş Hareketleri Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, 588s.

2.Osmanlıda Din Sosyolojisi: Naima Örneği, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, 214s.

3.Sosyal Değişme ve Dini Normlar: Gelenek, Modernlik ve Postmodernlik Ekseninde İslam'ın Çağdaş Yorumları Karşısında Halk, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, 230s.

4. (ed) Mesih Beklerken: Mesihçi ve Millenarist Hareketler: Temel Giriş Metinleri, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003, 200s.

5. (ed) Din, Toplum ve Kültür: Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş, İstanbul: İz Yayıncılık, 2005, 293s.

Tercüme:

1.Dinin Sosyal Gerçekliği, Peter L. Berger, İnsan Yay., İstanbul 1993

2. Peter L. Berger, Kutsal Şemsiye, Rağbet Yayınları, 4.bs. İst., 2011.

3.Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi, (Fuat Aydın ilebirlikte), Thomas Luckmann, Rağbet Yay., İstanbul 2003.

4. Joachim Wach, Dinler Tarihi,' Fuat Aydınla birlikte tercüme, İstanbul: Ataç Yayınları, 2004.

5. Sâmiye Mustafa Haşşâb, İslam Sosyolojisi, Çev. Ali Coşkun ve Nebile Özmen, İstanbul: Çamlıca Yayınları., 2010, 195s.

Yrd. Doç. Dr. FATMA ODABAŞI

Y. Lisans: Emeviler Döneminde Mühellebiler Ailesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993 [Dan: Doç. Dr. İsmail Yiğit].

Doktora: Türk Toplumunda Müzik ve Eğlence Anlayışı ile Din Duygusu Arasındaki İlişki (İstanbul Örneği), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001 [Dan: Doç. Dr. Yümni Sezen].

Yrd. Doç. HALİL AYDINALP

Y. Lisans: Gerede’de Dini Hayat, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003 [Dan: Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ].

Doktora: İntihar Eylemleri Ekseninde Din ve Terör İlişkisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008 [Dan: Mehmet Tayfun Amman].

Makale:

1. “Sosyal Çatışma ve Din”, (Social Conflict and Religion) *Bilim İnsanları Derneği Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, C.1, Ankara: Ocak-Nisan 2010, s.64-84.
2. “İntihar Eylemlerinde Dinin Anlamı ve Sınırları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.37, C.2, İstanbul: 2009, s.129-146
3. “İntihar Eylemcisinin Sosyal Kimliği”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, S.1-3, C.1-6, Ankara: Ocak-Haziran 2006-2009, s.201-221
4. Daniele Hervieu Leger, “Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler”, Çeviri, Halil Aydınalp, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 2004/1, İstanbul 2006, s.45-58.
5. Grace Davie, “Din Sosyolojisi”, Çeviri, Halil Aydınalp, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 2005/1, İstanbul 2006, s.217-230.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Ihsan Çapcıoğlu ile birlikte, *Din Sosyolojisine Giriş*, Phil Zukerman, Birleşik, Ankara, 2006.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Samsun)

Doç. Dr. ERKAN PERŞEMBE

Doktora: Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri (Ordu İli Merkez İlçesinin İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991 [Dan: Prof. Dr. M. Rami Ayas].

Makale:

1. "Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Samsun 1991), S. 5, s. 171-180.

2. "Almanya'da Türklere Âit Dînî Kuruluşlar", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Samsun 1996), S. 8.

3. "Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm'da Sembolik Değerlerin Bugünü" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Samsun 1998), S. 10.

4. "Genç Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Samsun 1999),S. 11.

5. "Modernlik Gerçeğinden Postmodernlik Söylemine Din Sorunu", *EKEV*

Akademi Dergisi, (Güz 2002), Yıl: 6, S. 13.

6. "Nurettin Topçu'da 'Müslüman Anadolu Sosyalizmi' Düşüncesi", *İslâmiyât*, (Nisan-Haziran 2002), C. 5, S. 2, s. 93-101.

Kitap:

1. Toplumsal İlişkiler Alanında İnsan ve Din, Samsun 1997.

Yrd. Doç. Dr. OSMAN EYÜPOĞLU

Y. Lisans: Samsun Küçük Sanayi Sitesi'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı İçinde Dinin Konumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe].

Doktora: *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Kur'an Yorumları İlişkisi (Cumhuriyet Dönemi Örneği)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2003.

Makale:

1"İbn Haldun'un Günümüz Sosyal Psikolojisine Katkısı", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 6, Sayı 22, Ağustos-Ekim 2004, s.1-14.

2. "Sosyal Değişmenin Zeminlerinden Biri Olarak Hile-i Şer'iyeye", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 17, Sayı 1, 2004, s.14-26.

3. "İslam Dünyasının Geri Kalmışlık Sorununa Kurtuluşçu Yaklaşımlar", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 8, Sayı 18, Kış 2004, s.195-218.

4."Laiklik-Din İlişkisi: İslâm'ın Laik Boyutu Üzerine Bir Değerlendirme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20-21, Yıl 2005, (s.299-327).

5. “Bilgi ve Sahip Olma Arzusu Arasındaki İlişki Bağlamında Kadın ve Çocuğa Karşı ŞiddetSöyleminin İrdelenmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 24-25, yıl 2007,(s.247-273).

6. Mehmet Okuyan ile birlikte “Kur’an’ın Sosyo-Kültürel Koşulları Dikkate Alışı: Ma’rûf KavramıÖrneği” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 26-27, yıl 2008, (s.175-213).

Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Çanakkale)

.....

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Adapazarı)

Doç. Dr. AHMET FARUK KILIÇ

Y. Lisans: M. Âkif Ersoy’un Din ve Toplum Anlayışı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995 [Dan: Doç. Dr. Yümni Sezen].

Doktora: Türkiye’de Din-Devlet İlişkilerinde Yönetici Seçkinlerin Rolü (1920-1960), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999 [Prof.Dr. Musa Taşdelen].

Makale:

1. "Psiko-Sosyal Faktörler Açısından Atatürk ve Din", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, (2000/2), s. 239-273.

2. “Türk Çocuklarının Misyonerliğe Bakışı”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, **12**, 83-108 (2006).

3. “Din Sosyolojisinde Din Grup Tipolojileri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, **13**, 27-46 (2007)
4. “Ziya Gökalp’in Türk Din Sosyolojisi Geleneğine Katkıları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, **16**, 123-141 (2007).
5. “Fransız Devrimi ve Din”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, **11**, 119-142 (2007).

Kitap ve kitap bölümleri:

1. Sosyo-Kültürel Faktörler Açısından Atatürk ve Din, *Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları*, İstanbul, 2008.
2. Ziya Gökalp’in Din Sosyolojisi, *Değişim Yayınları*, İstanbul, 2008.
3. Türkiye’de Din-Devlet İlişkilerinde Yönetici Seçkinlerin Rolü, *Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları*, İstanbul, 2005.
4. Mehmet Akif Ersoy’un Din ve Toplum Anlayışı, *Değişim Yayınları*, İstanbul, 2008.
5. “Türkiye’de Ahlak Sosyolojisinin Oluşumu”, 323-362, Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak, *Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları*, İstanbul, 2007.
6. “Atatürk ve Din”, 524-533, Türkler Ansiklopedisi, 16, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 2002.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Konya)

Prof. Dr. MEHMET BAYYİĞİT

Doktora: Üniversite Gençliğinin Dînî İnanç, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1989 [Dan:Prof. Dr. Hüseyin Aydın].

Makale:

1. "Türkiye’de Genel ve Özel Din Sosyolojisi İle İlgili Bir Bibliyografya Denemesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 1996), S. 2, s.403-445.
2. "Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının İlmî Çalışmaları", *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 1990), S. 3, s. 475-484.
3. "Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanlarının İlmî Çalışmaları", *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 1991), S. 4, s. 273-316.
4. "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bahar 2001), S. 11, s. 59-67.
5. "İsmâil Hakkı İzmirli’nin İslâm Sosyolojisi Üzerine Bir Yazısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, s.197-228.
6. "Dinin Ferdî ve Sosyal Rolü Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3.
7. "Mehmet Âkif’te Din ve Toplum Sorunu", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 1999), S. VIII, s. 53-89.
8. "Çevre Problematiği ve Din", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(Konya 2002), S. XIV, s. 39-51.
9. "Sağlık-Din Sosyolojisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
10. "Din-Siyaset İlişkisi Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Tercüme:

1. "İbn Haldun Sosyolojisi", Satı el-Husri, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 1994), S. 4, s. 223-231.

Kitap:

1. Sosyo-Kültürel Yönleriyle Türkiye’de Hac Olayı, T.D.V. Yay., Ankara1998.

Prof. Dr. MEHMET AKGÜL

Y. Lisans: Sanâyileşme ve Din: Sanâyileşme ve Din İlişkisinin Konya Organize Sanayi Bölgesinde Seçilen Bir Örnek Grup Üzerinde Araştırılması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1991 [Dan: Yrd. Doç. Dr.Bünyamin Solmaz].

Doktora: Türk Toplumunun Değişim Sürecinde Din Anlayışları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996 [Dan: Yrd. Doç. Dr.Bünyamin Solmaz].

Makale:

1. “Sosyo-Kültürel Bir Kurum Olarak Vakıf ve Sosyal Dayanışma”, *Diyanet İlmî Dergi*, (1995), C. 31, S. 1, s. 103-110.

2. "Science and Civilization in Islam", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(1997), S. 7, s. 359-369.

3. "Türk Modernleşmesi ve Erol Güngör", *S.Ü. Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Konya 1998.

4. "Modernleşme Çağında İslâm Dünyasının Değişim Süreci ve DinAnlayışında Yaşanan Kırılma", *Makalat*, (1999/1), s. 59-69.
5. "The Social Status of Women in Islam", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1999), S. VIII, s. 177-189.
6. "Türk Toplumunun Değişim Sürecinde Kamusal Alan ve Kadın", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2000), S. 10, s. 155-180.
7. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişme; Yaşama Pratiği, Kültür ve Din İlişkisi", *Mârife Dergisi*, (Mayıs 2001), Yıl: 1, S. 1, s. 225-235.
8. "Politik Toplum-Sivil Toplum Teori ve Pratiği Bağlamında Din, DiniFarklılıklar ve Dini Gruplar Sosyolojisi", *Tabula Rasa*, (2001), Yıl: 1, S. 2, s.93-118.
9. "Erol Güngör Perspektifinde Koptuğumuz Dünya: Ortadoğu ve Türkiye", *Tabula Rasa*, (Mayıs-Ağustos 2003), Yıl: 3, S. 8, s. 205-213.
10. "Yaşlılık ve Dindarlık: Dindarlık, Hayattan Zevk Alma ve Mutluluk İlişkisi(Konya Huzurevi Örneği), *Dini Araştırmalar*,19,(2004/2). .
11. "Türkiye'de Siyasal-Toplumsal Merkezin Değişim Süreci ve Muhafazakârlık", *Marife*, 4/2,(2004).
12. "Medya ve Din: Radyo İletişimi ve Gözyaşı FM (Konya Örneği) ", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*(Uluslar arası Hakemli Dergi), Sayı;6, 2008, Yaz, Konya-2008; ss.39-86

Tercüme:

1. "Din Sosyolojisi", Neil J. Smelser, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, Konya 1996.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Modernleşmesi ve Din, Çizgi Kitabevi, Konya 1999 (398 sayfa).
 2. Türkiye’de Din ve Değişim: Bir Erol Güngör Çözümlemesi, ÖtükenYay., İstanbul 2002 (420 sayfa).
 3. 'Erken Dönem Cumhuriyet'in Din Anlayışı', Adal Kitabevi, Konya 2009.
 4. 'Türkiye’de Yeni Dini Hareketler', Çizgi Kitabevi, Konya 2010.
1. Atatürk Dönemi Din anlayışı ve Dini hayat', Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi 1920-1938, C.1., Atatürk Kültür Merkezi, 2009. Ss.421-438.
 2. Atatürk Dönemi Dini Hayatla İlgili İncelemeler ve Yayınlar Üzerine Bir Değerlendirme, Atatürk Ansiklopedisi,C.1., Atatürk Kültür Merkezi, 2009. ss.515-528.
 3. Grace Davie'den 'Din sosyolojisi'nde Yeni Yaklaşımlar: Batılı Bir Bakış', Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar, (Ed. Bünyamin Solmaz/İhsan Çapcoğlu) Çizgi Kitabevi, Konya 2006. ss.231-249

Doç. Dr. BÜNYAMİN SOLMAZ

Doktora: Din Eğitimi ve Toplum Kalkınması, Konya 1986.

Makale:

1. "Hz. Muhammed'in İlim, Teknik ve Sanat Anlayışı", *Arayış ve İslam*, S. 1, Den Haag, Hollanda 1987.
2. "Tevhîd-i Tedrîsât ve Din Eğitimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Konya, 1994), S. 3, s. 145-151.

3. "Dinin Toplum ve Kùltür Üzerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, (Konya, 1996), S. 6, s. 125-145.

4. "Dine Sosyolojik Yaklaşım –Öncüler-", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, (1997), S. 7, s. 143-167.

Tercüme:

1. "Endüstriyel Toplumda Din", Betty R. Scharf, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, (1990), S. 3, s. 439-462.

2. "Osmanlı İmparatorluğunda Derviş Tarikatların Sosyolojik ve Eğitsel Rollerini", Hans Joachim Kissing, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, (1994), S. 5, s. 335-347.

3. "Sosyolojik Açından Gerçekçilik: İslâmî Bir Model", İlyas Bâ-Yunus, *Bilgi ve Hikmet*, S. 10, (Bahar 1995), s. 84-101.

Doç. Dr. HAYRİ ERTEN

Y. Lisans: Din Sosyolojisi Açısından Hz. Ömer Dönemi ve Olayları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Solmaz].

Doktora: Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Âilenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2000 [Dan: Doç. Dr. Mehmet Bayyığıt].

Makale:

1. "Hz. Ömer Döneminde Toplumsal Değişme", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi*, (Konya 1996), S. 6.

2. "İslâmcılık Düşüncesinde Kadın Sorununa Bakışta Farklılaşma", *Kamer Dergisi*, 5, 6, 8. Sayılar, 1996.
3. "Osmanlı Ailesinin Yapısı Üzerine", *Mehir*, (1999), S. 4, s. 6-14.
4. "Sosyolojik Veri Olarak Şer'iyye Sicillerinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Konya 2000), S. 10, s. 531-547.
5. "Hz. Ömer Döneminde Sosyal Yapı ve Değişme", *Mârife Dergisi*, (Mayıs2001), Yıl: 1, S. 1, s. 175-195.
6. "Konya'da Dinsel Topluluklar ve Cemaatler", *Gez Dünya'yı GörKonya'yı*, Yapı Kredi Yay., Ankara 2001, s. 366-382.
7. "Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarıları)", *Mehir*, (2001), S. 1, s. 81-1112.
8. "XVII. Ve XVIII. Yüzyıl Konya'sında Sosyal Bir Kontrol Mekanizması Olarak Mahalle Şuuru", *Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi*, Yıl. V, S.10, SF.1-15-37, Eylül, 2007.
9. "BDU. İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Dinin İbadet Boyutu", *Elmi Mecmuası*, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Mart 2005.
10. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İnanç ve Tezahürleri", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.*, Temmuz 2004.
11. "Aile-Din Münasebeti", *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.*, Mart 2004.

Tercüme:

1. "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü", *Margrethe Schafer*, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Konya 1999), S.VIII, s. 323-327.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Âilenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001(XVIII+222 sayfa).
2. Konya'da Dinsel Topluluklar ve Cemaatler, Gez Dünyayı Gör Dünyayı, Yapı Kredi Yayınları, Haz. Ahsen Erdoğan, ss. 366-381, İstanbul 2001.

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Isparta)

Doç. Dr. KEMALETTİN TAŞ

Y. Lisans: Cemil Meriç'in Din ve Topluma Bakışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Türk Toplumunun Diyânet İşleri Başkanlığına Bakışı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. "Cemil Meriç'e Göre İdeolojiler Karşısında Türk Toplumunu", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Eylül-Aralık 2000), C. 3, S. 8, s. 7-23.
2. "Z. Fahri Fındıkoğlu'nun Sosyolojik Görüşleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2000), S. 5.
3. "Cemil Meriç'in Sosyoloji Anlayışı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,(2001), S. 6, s. 118-130.

4. "Tanzîmat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2002), S. 7, s. 87-94.
5. "Dindarlık Ölçeği: Dînî Tutumlar Üzerine Bir Araştırma", *Tabula Rasa*, (Mayıs-Ağustos 2003), Yıl: 3, S. 8, s. 239-249.
6. "Dinin Sosyolojik Tanımı Problemi Üzerine Bir değerlendirme", *Dini Araştırmalar Dergisi*, (Mayıs-Ağustos 2003), C. 6, S. 16, s. 199-205.
7. 2002. Fildişi Kulenin Sakinleri: Türk Aydını. Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, 185, 14-16. İstanbul.
8. 2002. Milli Kültür ve Batılılaşma. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 138, 101-105. İstanbul.
9. R. Uçar ile birlikte İlahiyatçıların Küreselleşmeye Yaklaşımı (Küreselleşme Üzerine Bir Alan Araştırması). *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 67-85. Ankara 2003.
10. Işık Doğudan Gelir: Cemil Meriç'e Göre Doğu Toplumları ve Din. *Tabula Rasa Dergisi*, 4(10), 67-81. Isparta 2004.
11. Türk Sosyolojisinde Yerlici-Milli Bir Çizgi: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 149, 147-156. İstanbul 2004.
12. R. Uçar ile birlikte, Üniversite Gençliğinin Din/İslam ve Terör İlişkisini Algılayışı (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği). *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 249-273. Ankara, 2004.
13. Din Sosyolojisi Öğretimi: Problemler ve Çözüm Önerileri. *Tabula Rasa Dergisi*, 5(13), 4-15. Isparta 2005.

14. Din Sosyolojisi Araştırmalarında Objektiflik Problemi. Tabula Rasa Dergisi, 5(13), 210-219. Isparta 2005.

15. Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislamlık Kurumu -Sosyolojik Bir Çözümleme-. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 81-101. Isparta 2005.

16. Din Bürokrasisi: Türk Toplumunda Resmî Dinî Örgütlenmenin Yapısı ve Gelişimi. Tabula Rasa Dergisi, (7)19, 81-90. Isparta 2008.

17. Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(2), 47-62. Elazığ 2010.

18. Dindarlığa Etki Eden Faktörler. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 8(13), 63-83. Isparta, 2005.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Halkının Gözüyle Diyânet, İz Yay., İstanbul 2002 (264 sayfa).

2. Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri. Alter Yayıncılık, 193s. Ankara, 2005.

3. Din ve Toplum Karşısında Cemil Meriç. Artus Yayınları, 203s. İstanbul, 2007.

4. Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma. Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi, Editörler: Ünver Günay-Celaleddin Çelik, Karahan Kitabevi, 175-206, Adana 2006

Doç. Dr. RAMAZAN UÇAR

Y. Lisans: Abdullah Cevdet'te Din ve Batılılaşma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Alevi-Bektaşî Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Abdal Musa Tekkesi Örneği), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Makale:

1. Taş, K. İle birlikte, İlahiyatçıların Küreselleşmeye Yaklaşımı (Küreselleşme Üzerine Bir Alan Araştırması). Dini Araştırmalar, Küreselleşme ve Din Özel Sayısı, C. 6, S.17, ss. 67-85. Ankara, 2003.

2. Bir Fenomen Olarak Ayin-i Cem (Sosyolojik Bir Yaklaşım), Dini Araştırmalar, C.7, S.19, ss.73-81. Ankara, 2004.

3. Taş K. İle birlikte, Üniversite Gençliğinin Din, İslam ve Terör İlişisini Algılayışı (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği), Dini Araştırmalar, Din ve Terör Özel Sayısı, C. 7, S. 20, ss. 249-273, Ankara, 2004.

4. Türkiye'de Alevilik Bektaşîliğin Bazı Problemleri Üzerine Betimsel Bir Yaklaşım, Demokrasi Platformu, S.7, ss.35-46, Ankara, 2006.

5. Güncel Bazı Alevi-Bektaşî Problemlerine Abdal Musa Tekkesi Merkezli Bir Bakış, Dini Araştırmalar, C.12, S.33, ss.89-98. Ankara, 2009.

6. Alevi-Bektaşîler Açısından Türkiye'de Din Eğitimi: Bir Alan Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15, ss.43-81, Isparta, 2005

7. Bir Özgürlük Tutkunu: Hüseyin Cahit Yalçın ve Fikirleri, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.16, ss.121-146, Isparta, 2006.

8.Alevilik Bektaşilikte Toplumsal Statü ve Dini Otorite Bağlamında Dede, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.19, ss.107-124, Isparta, 2007.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Sosyolojik Açıdan Alevilik-Bektaşilik (Abdal Musa Tekkesi Üzerine Bir Araştırma), Ankara, 2006.
2. Dinler Arası Diyalog Çıkmazı -Din Görevlileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma-, İstanbul, 2007.
- 3.Akyüz, N., Gürsoy, Ş., Çapcıoğlu, İ. İle birlikte, İslam Dünyasında Din Sosyolojisi, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Ankara, 2008.
4. Pir-i Sani: Abdal Musa, Anadolu'da Aleviliğin Dünü Bugünü, Ed. İbrahim Bulut, Adapazarı, 2010.

Doç. Dr. ÂDEM EFE

Y. Lisans: Nakşibendîliğin Hâliidiye Kolu ve Mahmut Sâmi Ramazanoğlu Cemâati, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Doktora: Meşrûtiyetten Cumhûriyete İslâmcılar ve Modernleşme, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2002 [Dan: Prof. Dr. İzzet Er].

Makale:

1. "Sosyal Barış ve İç Huzur", *Çınar Dergisi*, (1998 Isparta), Yıl: 3, S. 30.

2. "Joachim Wach'a Göre Din Sosyolojisinin Konusu", *S.D.Ü.İ.F. Dergisi*,(Isparta 1998), S. 5.
3. "Salahaddîn Asım'ın İslam Sosyolojisi İle İlgili Bir Yazısı Münâsebetiyle", *Tabula Rasa*, (Mayıs-Ağustos 2003), Yıl: 3, S. 8, s. 325-333.

Makale:

1. "Joachim Wach'a Göre Din Sosyolojisinin Konusu", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1998, S. 5, Isparta, s. 271-277.
- 2."Türkiye'nin Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Din ve Kültürel Çatışma Sorunu", *Arayışlar*, Yıl: 2, S: 3-4, Isparta 2000, s. 35-50.
- 3."Kuzey Afganistan'da Nevruz Kutlamaları", *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2004, C. 7, S. 19, Ankara, s. 327-333.
- 4."Edward Said'in Oryantalizm Kitabına 25 Yıl Sonra Yeniden Bakışı", *Marife*, Yıl: 5, S: 2, Güz 2005, Konya, s. 219-228.
- 5."Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla Seyyid Bey (1873-1925) ve 'İctihad ve Taklid' Adlı Makalesi Münasebetiyle", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 6, Yıl 2005, Konya, s. 141-160.
- 6."II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde İctimai Usûl-ı Fıkıh Tartışmaları", *İslamiyat* 8, Ankara 2005, S. 1, s. 25-40.
- 7."Çağdaş Sosyoloji Kuramları Kitabına Dair", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: XXIII, İzmir 2006, s. 166-180.
- 8."Tahtacılar da Dedelik Kurumu (Isparta Örneği)". *tabula-rasa*, Yıl:7, S. 19, Ocak-Nisan 2007, Isparta, s. 127-142.

- 9."II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1925) İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri", Doğu Batı, Yıl: 11, S. 46, Ağustos-Eylül-Ekim 2008, Ankara, s. 243-272.
- 10."Uzun Soluklu Bir İslamcı Dergi: Sebilürreşad (Tarihçesi ve Bazı Sosyo-Kültürel Problemlere Yaklaşımı)", Marife, Yıl: 8, S. 2, Güz 2008, Konya, s. 157-180.
- 11."Muhafazakârlık Üzerine Bir Yazıyı Takdim", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 5, S. 18, Güz 2008, Ankara, s. 230-235.
- 12."Eşref Edib Fergan ve 'Avrupa ve Türkiye' Adlı Makalesi Üzerine Bazı Düşünceler", Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 6, S. 21-22, Yaz-Güz 2009, Ankara, s. 125-143.
- 13."Türkiye'nin İlk Sosyoloji Dergisi: Ulûm-ı İktisâdiyye ve İctimâiyye Mecmuası 'Mukaddime ve Programı', Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 6, S. 24, Nisan-Mayıs-Haziran 2010, s. 205-216.
- 14."Medeniyet, Medine, Din, İslam ve Şehir Kavramları Üzerine Değıniler", Şehir ve Medeniyet Dergisi, Cilt/Vol: 2, S: 2, Kasım 2010, s. 34-41.
- 15.Cabiri'nin Kitabı Üzerine", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2002, S. 9, Isparta, s. 165-173.
- 16."Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları ve Toplumdan Beklentileri ve Din (İSÇERM Örneği)", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2006/1, S. 16, Isparta, s. 169-198.
- 17.Türk Toplumunda Mevlidin Yeri ve Fonksiyonları (Isparta ve Çevresi Örneği)", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XXIX, Yıl: 2009, İzmir, s. 9-30.

18."Türk Kùltüründe Mevlid Geleneği", Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi/İslamitische Universiteit van Europa Journal of Islamic Research, Yıl 3, S. 1, Mayıs 2010, s. 19-40,(Bu dergi Index Islamicus tarafından taranmaktadır)

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1.Yusuf Akçura, Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar, (Yayına Haz.: A. EFE), Yeni Zamanlar Yay., İstanbul 2004, (182 s.).

2.Türkiye'de Akademik Din Sosyolojisi Araştırmaları, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, (146 s.).

3.Dini Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi, Tuğra Matbaası, Isparta 2008, (310 s.).

4."Engelli Birey ve Ailelerinin Sorunları Toplumdan Beklentileri ve Din", Manevi Sosyal Hizmetler, Edt.:Ali Seyyar, Rağbet Yay., İstanbul 2008, s. 219-257.

5. "Sebilürreşad", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 36, İstanbul 2009, s. 251-253.

6. "Coopération entre la Turquie et la Syrie au sujet de la solution des problèmes politiques et sociaux du Moyen Orient", The Middle East in Transition Turkish and Syrian Perspectives, Eds.: Mehmet Bulut&Nasuh Uslu, ADAM Press, Ankara 2010, pp.147-157.

7."Sunuş", Mustafa Kuzucuk, Kurtuluş Savaşı Akhisar Kahramanları, Doğa Ofset Matbaacılık, Akhisar 2010, s. 5.

Tercüme:

1. "Reformizm ve Sosyal Gelişme", Louis Gardet, *S.D.Ü.İ.F. Dergisi*, Isparta1997), S. 4.
2. "Reformizm ve Sosyal Gelişme", (Yaz.:Luois Gardet), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1997, S: 4, Isparta, s. 243-254.
- 3."George Büchner: Asi Şair", (Yaz.:Peter Hintereder), Tarlayolu Dergisi, Yıl: 2, S. 5-6, Aralık 1997, Isparta, s. 2-3.
- 4."Dünyevileşme ya da Fransa'da Dinsizlik", (Yaz.:Dominique Vidal), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2001, S. 10, Isparta, s. 271-277.
- 5."Nilüfer Göle ve Gilles Kepel'le İslamcılık Üzerine Söyleşi", tabula-rasa, yıl: 3, S: 7, Ocak-Nisan 2003, Isparta, s. 285-290.
6. "İlahiyat Fakülteleri İle İlgili Bir Yazı", (Yaz.:Yahya Afif), Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2004/1, S. 12, Isparta, s. 159-162.
- 7."Vuzuhsuzluklar", (Mehmet Ali Ayni), İslamiyat/Kitabiyat Bülteni 16, Temmuz-Eylül 2005, Ankara, s. 26-30.
- 8.(İlhan Topuz ile birlikte), "Din ve Sosyal Değişme", (Yaz.:Michel C. Howard), Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi, S. 9-10, Oş/Kırgızistan 2006, s. 122-129.
- 9."İslam Korkusu", (Yaz.:Alain Gresch), Din ve Toplum, C. 1, S. 2, Kasım 2007, Ankara, s. 76-79.
- 10."İnsaniyet, Fikr-i Dini, Medeniyet", (Yaz.:Halim Sabit Şibay), Marife, Yıl: 7, S. 1, bahar 2007, Konya, s. 165-173.

11."Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri", (Yaz.:Hüseyin Vassaf), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Cilt:2008/1, S. 7, Isparta, s. 131-136.

12. "İctimâiyâtta Muhafazakârlığa Niçin Muhtacız", (Yaz.:Hasan Hikmet), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl 5, S. 19-20, Kış-Bahar 2009, s. 131-136.

13."Türkiye-Avrupa-Hey'et-i İctimâileri Arasındaki Mânianın İzâlesine Dair Hareketler", (Yaz.:Eşref Edib), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 6, S: 21-22, Yaz-Güz 2009, s. 137-144.

14."Fıkıh ve İctimâiyât", (Yaz.:Ziya Gökalp), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 6, S. 25-26, Temmuz-Aralık 2010, s. 93-97.

15. "İslam Şehirleri", (Yaz.:Corci Zeydan), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl:6, S. 23, Ocak-Şubat-Mart 2010, Ankara, s. 87-98.

16."Ulûm-ı İktisâdiyye ve İctimâiyye Mecmuası'nın "Mukaddime ve Programı", (Yaz.:Ahmed Şuayib-Mehmed Câvid-Rıza Tefvik), Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Yıl: 6, S. 24, Nisan-Mayıs-Haziran 2010, s.217-224.

Yrd. Doç. Dr. AHMET YILMAZ SOYYER

Doktora: Şanlıurfa'nın Kısas Beldesi'nde Bir Toplumsal ve Kültürel YapıÇözümlemesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992[Dan: Doç. Dr. Durali Yılmaz].

Makale:

1. "Soyutlanmış Topluluk Kavramı Üzerine Bir Deneme", *Polemik*, (Ankara1993), S. 8, s. 19.
2. "Dire(nemey)en Geleneğin İki Boyutu: Câmi ve Cemevi I", *Yeni Harran Çevresi*, (Şanlıurfa 1993), S. 1, s. 12-20.
3. "Dire(nemey)en Geleneğin İki Boyutu: Câmi ve Cemevi II", *Yeni Harran Çevresi*, (Şanlıurfa 1993), S. 2.
4. "Osmanlı Döneminde Kızılbaşlar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 28, S. 1,s. 33.
5. "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Bektâşîlik-Devlet İlişkileri", *Arayışlar*, (1999/1), S.1, s. 75-96.
6. "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bektâşîlik: Bektâşî Tekkelerinin Kapatılışı ve Bektâşîliğin Yasaklı Yüzyılı", *Arayışlar*, (1999/2), S. 2, s. 35-66.
7. "Öğretmen Adayı Üniversite Öğrencilerinin Laiklik Konusundaki Düşünceleri: S.D.Üniversitesi Örneği", *Tabula Rasa*, (Eylül-Aralık 2002), Yıl:2, S. 6, s. 39-73.
8. "Öğretmen Adayı Üniversite Öğrencilerinin Uygarlık Dairesi Tercihleri: P.A.Ü. ve S.D.Ü. Örneği", *Tabula Rasa*, Yıl: 1, S. 3, s. 45-63.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Sosyolojisinin Başlangıcında Bedî Nûri, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1996 (VIII+278 sayfa).
2. Sosyolojik Açıdan Alevî-Bektâşî Geleneği, Seyran Yayınevi, İstanbul1996 (165 sayfa)
3. Bir İdeolojinin İzdüşümü: Tâliban, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002 (214sayfa).
4. 19. Yüzyılda Bektaşilik, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 2005

5. Soyyer A.Yılmaz, 19. Yüzyılda İki Nasib/İkrar Ayini, (Ed:İ ve H Engin,Alevilik'in içinde)Kitap Yayınevi, İstanbul 2004

Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Kahramanmaraş)

Prof. Dr. HÜSNÜ EZBER BODUR

Doktora: Dinî İhyâ Hareketi Olarak Vahhâbiliğin Doğuşu, Gelişmesi, Sosyo-Politik ve Ekonomik Neticeleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1986[Dan: Prof. Dr. Ünver Günay].

Makale:

1. "Tunus'ta Dinî Ahlâk ve Kapitalizmin Ruhu", *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*,(Erzurum 1988), S. 8, s. 309-324.
2. "Arap Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Doğuşu (I. Dünya Savaşına Kadar)",*Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (1988), S. 8, s. 239-253.
3. "Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü (Kapitalizmin Ruhu ileProtestan Ahlakı Arasındaki İlişki)", *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (1990), S. 9, s. 80-108.
4. "Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü (Kapitalizmin Ruhu ile Protestan Ahlakı Arasındaki İlişki)", *Atatürk Ü.İ.F. Dergisi*, (1991), S. 10, s.85-95.
5. "Hoca Ahmet Yesevî ve Toplumsal Bütünleşme", *Hacı Bektâşi Veli Dergisi*, s.12-17.

6. "Modernleşme ve Din", *Türk Yurdu*, (Şubat 1991), C. 42, S. 388, s. 12-15.

7."Eski Sovyetler Birliğindeki Türk Cumhuriyetlerinde Milli KimliğinKorunmasında Dinin Rolü", *Atatürk Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (Erzurum 1994), S.1, s. 168-177.

8. "A Small Dynamic Society in the Industrial City of Adana: People fromDarande", *Sustainebility and Development*, eds. L. Andersson-T. Blom, Sweden. 1998.

9. "Religious Pluralism and Social Solidarity in Turkey from GlobalizationTheory on the Way of Integration to European Uion", www.cesnur.org/2001/London2001.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Toplumsal Gerçekliğe Sosyolojik Bir Bakış, Atatürk Üniversitesi İlahiyatFakültesi Yay., Erzurum 1994.

2. Türk Toplumunun Bütünleştirici Dinamiği Olarak Nevrûz, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yay., Kahramanmaraş 2000.

Yrd. Doç. Dr. MEHMET ALİ KIRMAN

Y. Lisans: Yeni Yayla'da Dini Hayat, Ankara Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü, Ankara 1994 [Dan: Prof. Dr. Münir Koştaş].

Doktora: Türkiye'de Bir Yeni Dînî Cemâat Örneği Olarak Süleymancılık, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000 [Dan: Prof. Dr.Münir Koştaş].

Makale:

1. "Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 4, Mayıs Haziran 1999, s. 223-233.
2. "Nevruz ve Renkler", *Nevruz Paneli*, K.S.Ü. Konferanslar Dizisi, Kahramanmaraş, K.S.Ü. Yayınları, 1999.
3. "Sosyolojik Açından Çalışma ve Ahlakla İlişkisi", *Kutlu Doğum Sempozyumu*, Kahramanmaraş, K.S.Ü. Yayınları, 2003, s. 19-29.
4. "Küresel Bir Model Olarak Türkiye ve Türk Müslümanlığının İmkânı", *K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Ocak-Haziran 2003), C. 1, S. 1.
5. "Küresel Bir Olgu Olarak Din Değişirme ve Aileye Etkisi", *Dini Araştırmalar*, (Eylül Aralık 2003), C. 6, S. 17.
6. "Beyin Yıkama Teorileri", *A.Ü.İ.F. Dergisi*.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Bursa)

Prof. Dr. İZZET ER

Doktora: Sosyal Gelişme ve İslâm, İstanbul Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü, 1984.

Makale:

1. "Kültür ve Kültür Çeşitleri", *Nesil Dergisi*, (İstanbul 1980), S. 45-46, s. 44-48.
2. "Kültür ve Din Münâsebeti", *Milli Kültür*, (Ankara 1986), S. 52, s. 26-30.

3. "Türkiye’de Din Sosyolojisi Çalışmaları," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1986), S. 1, s. 125-131.
4. "Genelde Din Sosyolojisine Karşı İlgisizliğin Kaynağı ve Bu İlgisizliğin Giderilmesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1987), S. 2, s.195-204.
5. "Genel Olarak Batı’da İslâm Sosyolojisi Çalışmaları ve Jean Paul Charnay," *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1987), S. 10, s. 79-82.
6. "Müslüman ve Çevresi", *Altınoluk Dergisi*, (İstanbul 1987), S. 16, s.18-19.
7. "Sosyo-Kültürel Yönüyle Hicret", *Diyanet Dergisi*, C. 24, S. 4, s. 17-24. [Buyazının geliştirilmiş şekli Din Sosyolojisi kitabının 133.-145.
8. "Muhâcirlerin Medine’ye İntibâkının Psiko-Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözümleri", *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 2, s. 63-80.
9. "Sosyo-Ekonomik Görünümüyle Zekât", *Altınoluk Dergisi*, (İstanbul 1988), S. 27, s. 28-30.
10. "Ziya Gökalp’in Bir Makalesi Münâsebetiyle", *Türk Dünyası Araştırmaları*, (İstanbul 1989), S. 59, s. 143-151.
11. "Türkiye Coğrafyasında Tebliğ", *Altınoluk Dergisi*, (İstanbul 1991), S. 70, s.14-16.
12. "İslâm’ın Işığında Fert ve Cemiyet", *Altınoluk Dergisi*, (İstanbul 1994), S. 105, s. 19-20.
13. "Sosyal Bilimlerde ve İslâm’da Din Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1998), S. 7, s. 1-12.

Tercüme:

1. "Dinler ve Sosyal Değişmeler", Raymond Daniel, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1987), S. 2, s. 205-218.
2. "Din Sosyolojisi ve Gelişme Sosyolojisi," Henri Desroche, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1991), S. 3, s. 247-266.
3. "Morfolojik Sosyolojiden Tipolojik Sosyolojiye," Henri Desroche, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1992), S. 4, s. 293-306.
4. "İslâm Sosyolojisine Başlarken –Dini Hadise de Sosyal Bir Olay-", Joseph Chelhod, *Din Öğretimi Dergisi*, (Ankara 1993), S. 41-42, s. 90-95.
5. "Hicret Öncesi Mekke'de Kapitalizm", Joseph Chelhod, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1993), S. 4, s. 307-310.
6. Batı'da Din-Devlet İlişkileri: Fransa Örneği, Jacques Robert, İzYayınçılık, İstanbul 1998.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Sosyal Gelişme ve İslâm, Furkan Kitabevi, (1. baskı) Bursa 1988; (2. baskı) Bursa 1994; (3. baskı) Rağbet Yay., İstanbul 1999 (XV+167 sayfa).
2. Din Sosyolojisi, Akçağ Yayınları, Ankara 1998 (323 sayfa). Ansiklopedi Maddesi:
 1. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yay., İstanbul 1990, C. I-IV [Çeşitli Maddeler].
 2. "Din Sosyolojisi", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C. 9, s. 345-349.
 3. İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İ.F.A.V. Yay., İstanbul 1997, C. I-IV [Çeşitli Maddeler].

Doç. Dr. ABDURRAHMAN KURT

Y. Lisans: İslâm'ın İlk Döneminde Âile Müessesesi, Sosyolojik Bir Yaklaşım, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1987 [Dan: Dr. İzzetEr].

Doktora: Tanzîmat Döneminde Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1835-1876) Bursa Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1994[Dan: Doç. Dr. İzzet Er].

Makale:

1. "Tanzîmat Döneminde Koruyucu Âile Müesseseleri", Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Âilesi, T. C. Başbakanlık Âile AraştırmaKurumu, (Ankara 1992), C. 2, s. 548-567.
2. "İslâm'ın Koruyucu Âileye Bakışı", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*,(1994), S. 6, s. 177-186.
3. "Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin Görüşleri ve Osmanlılarda Çokeşlilik",*Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (1999), S. 8, s. 183-214.
4. "Sosyal Güven ve Din", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (2000), S.8, s. 183-214.
5. "Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönden İslâm Öncesi Mekke Toplumu",*Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (2001).
6. "Toplum ve Din", Sosyolojiye Giriş, (Der: İhsan Sezal), Martı Yayınevi, Ankara 2002, s. 493-569.
- 7."Tarihi Süreçte Türk Kadınları", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 5, 399-405, Ankara, 2002.

8. "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, sy.2, s. 73-93, Bursa, 2008.
9. "İslam ve Geri Kalmışlık Sorunu", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, sy.2, s. 35-72, Bursa, 2008.
10. "Üç Kur'an Yorumunda Kadının Ötekiliği", (K. Durmuşoğlu ile birlikte) *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, sy.2, s. 621-648, Bursa, 2008.
11. "Televizyonda Misyonerlik", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, sy.1, s. 1-36, Bursa, 2008.
12. "Bireyselden Toplumsala Geçişte İman" *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, sy.1, s. 37-60, Bursa, 2009.
13. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, sy.2, s. 1-26, Bursa, 2009.
14. "Demografik Değişkenler Açısından İlk Müslümanlar", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, sy.2, s. 27-41, Bursa, 2009.
15. "Weber'in İslam Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi, sy.1, s. 1-23, Bursa, 2010.

Tercüme:

1. "Weber'in İslâm Hakkındaki Değerlendirmeleri", B. Turner, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1987), S. 2, s. 283-290.
2. "Yaş ve Din", M. B. Argyle ve B. Hallami, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1992) S. 4, s. 319-331.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876), Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998.

2. İmanın Toplumsal Yansıması, Emin Yayınları, Bursa, 2009.
3. İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme, Emin Yayınları, Bursa 2009.
4. İslam Çalışma Ahlâkı, Emin Yayınları, Bursa 2009.
5. "Toplum ve Din", Sosyolojiye Giriş, Edit. İhsan Sezal, Martı Yayınları, Ankara, 2002.
6. Din Sosyolojisi, Edit. N. Akyüz ve İ. Çapçioğlu, Gündüz Yayıncılık, Ankara 2008.
7. "Dünden Bugüne Türk Ailesi", Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Edit. Memet Zincirkıran, Nova Yayınları, Ankara 2006.
8. Sosyal İman (İmanın Toplumsal Yansıması), Rehber Ajans, Bursa 2001, Ansiklopedi Maddesi:
9. "Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, (Ankara 1999), C. 5, s. 434-449.
10. "Osmanlı Toplumunda Poligami", Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, (Ankara 1999), C. 5, s. 397-406.
11. "Poligamy in the Ottoman Society", The Great Ottoman Turkish Civilisation, Yeni Türkiye Yay., (Ankara 2000), C. 2, s. 686-695.
12. "Târihî Süreçte Türk Kadınları", Türkler, C. V.

Tercüme:

1. Paden, William E., *Kutsalın Yorumu*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2008.
2. Turner, B., "Weber'in İslam Hakkındaki Değerlendirmeleri" (*Weber and Islam*, London, 1974)'den 7-14. sayfaların çevirisi), *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 283-290, (1987).

3.Argyle M B., ve Hallahmi- B., "Yaş ve Din" (*The Social Psychology of Religion*, London, 1975)'den 58-70 sayfalarının çevirisi), *U. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 319-331 (1992).

Dr. VEJDİ BİLGİN

Y. Lisans: Sosyal Çözülme Din İlişkilerine Din Sosyolojisi Açısından Kavramsal Bir Yaklaşım, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe].

Doktora: Sosyo-Kültürel Şartların Fıkhî Hükümlere Etkisi (Dînî Hukukun Toplumsal Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2001 [Dan: Yrd. Doç. Dr. Erkan Perşembe].

Makale:

1. "Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri", *U.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Bursa 1998), S. 9, s. 565-588.
2. "Türk Toplumunda Aile Kurumunu Benimseme ve Sahiplenme Düzeyleri", *O.M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Samsun 1998), S. 10, s. 387-413 [Ayrıca, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi*, (2000), C. 9, S. 9].
3. "Yabancılaşma Problemi Karşısında Fert ve Toplum", *Diyânet Aylık Dergi*, (Nisan 2003), S. 148, s. 25-29.
4. "Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü," *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2003, ss. 193-214.
5. "Sosyal Akışkanlık Kavramı Üzerine," *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, 2003, ss. 297-309.

- 6.“Değişen İktisadi Yapı Karşısında İslam Hukuku: 16. Yüzyıl Osmanlı Devleti Örneği,” İslâmî Araştırmalar, Cilt: 16, Sayı:4, 2003, ss. 607-614.
- 7.“İlahiyat Araştırmaları ve Sosyal Bilimler,” Hadis Tetkikleri Dergisi, Cilt III, Sayı: 1, 2005, ss. 129-140.
- 8.“Gelenek ve Din: Türkmenistan’ın Dini Hayatında Geleneğin Rolü,” Marife, yıl:5, sayı:2, güz 2005, ss. 101-124.
- 9.“Cahiliye’den İslam’a Geçiş: Tebliğ ve Sosyal Akışkanlık,” UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 2005, ss. 123-142.
- 10.“Onbirinci Yüzyılda Siyasal Gerçeklik ve İslam Siyaset Düşüncesine Etkisi”, (H. Kübra Yücedoğru ile birlikte), *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2, 729-746 (2008).

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Sosyal Çözülme ve Din, Etüt Yay., Samsun 1997.
2. Fakih ve Toplum: Osmanlı’da Sosyal Yapı ve Fıkıh, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.
3. İbadet: Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
4. Bizi Kuşatan Toplum, Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul, 2009.
5. "Gerileme ve Çöküş Devri Osmanlı Zihniyeti", Osmanlı, Yeni TürkiyeYay., (Ankara 1999), C. 7, s. 630-644.
6. "Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesinin Temel Özellikleri", Türkler, Yeni Türkiye Yay., (Ankara 2002), C. 11, s. 54-60.

7. "The Social Character of The Ottomans in The Period of Recession and Collapse", The Great Otoman Turkish Civilization, Yeni Türkiye yay., C.III, s. 271.

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Van)

Yrd. Doç. Dr. NEJDET SUBAŞI*

Doktora: Türk Aydınının Din Anlayışı: 1980 Sonrası Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995 [Dan: Yrd. Doç. Dr.Bünyamin Solmaz].

Makale:

1. "Kur'ân'da Sosyal Konulara Giriş", *İslami Araştırmalar Dergisi*, (1992), C. 6, S.2, s. 143-147.
2. "Müzakere ve Tartışma Arasında Medîne Sözleşmesi", *Tezkire*, (Güz 1993),S. 5 s. 99-104.
3. "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi", *Bilgi ve Hikmet*, (Bahar 1994), S. 6, s. 104-111.
4. "Dinlerin Kaderi: Ülemâ ve Aydınlanma", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (Van 1994), S. 1, s. 161-169.
5. "Bir Toplumsal Kategoriyi Anlamaya Giriş: Avamın Sosyolojisi", *Bilgi ve Hikmet*, (Bahar 1995), S. 10 s. 78-82.

* Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde öğretim üyesidir.

6. "Din, Aydın ve Meşrûiyet", *Türkiye Günlüğü*, (Temmuz-Ağustos 1995), S. 35,s. 80-86.
7. "Günümüz Türkiye'sinde Dinin Halk Katındaki Görüntüleri", *Türkiye Günlüğü*, (Mayıs-Haziran 1995), S. 34 s. 57-62.
8. "Fundamentalizm, İslâm ve Hayat", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, (1995), C. 8,S. 3-4.
- 9."Arkoun'un Okumalarında Tarihsellik ve Kutsallık", *İslâmi Araştırmalar*,(1996), C. VIII, S. 1-2-3-4 s. 204-224.
10. "Öteki'nin İnsan Hakları", *İslâmiyât*, (Nisan-Haziran 1999), C. 2, S. 2, s. 85-97.
11. "Şeyh, Seyyid ve Molla: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Örneğinde Dinsel İtibârın Kategorileri", *İslâmiyât*, (Temmuz-Eylül 1999), C. 2, S. 3, s. 121-141.
12. "Arzular ve Gerçekler -Modernleşen Türkiye'de Dinin Referans Gücü-", *Türkiye Günlüğü*, (Ocak-Şubat 2000), S. 59, s. 79-85.
13. "80'li Yıllarda Örtünmenin Anlamı", *İslâmiyât*, (Nisan-Haziran 2000), C. 3, S.2, s. 61-71.
14. "Modern Alevîlik: Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları", *İslâmiyât*, (Ekim-Aralık 2001), C. 4, S. 4, s. 147-165.
15. "Sanal Cemâat Örüntüleri", *Âraf Dergisi*, (Ekim 2001), S. 26 [Ayrıca, "Sanal Cemâat Örüntüleri", *Bilişim Toplumuna Girerken: Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu*, Ankara 2001, s. 105-112].
16. "İlahiyat(çı)lar Üzerine", *Emânet*, (Mayıs-Haziran 2001), S. 10, s. 21-25.
17. "Türk Modernleşmesi ve Alevîlik", *Folklor/Edebiyat Dergisi Alevîlik Özel Sayısı*, (2002/1), S. 29, s. 91-123.

18. "Ara Dönem Din Politikaları", *Toplum ve Bilim*, (Yaz 2002), S. 93, s. 284-314.
19. "Gündelik Hayat ve Dinsellik", *Avrupa Günlüğü*, S. 2, s. 237-260. [Ayrıca,"Gündelik Hayat ve Dinsellik", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2001), S. 2 s. 239-267].
20. "Dinsel İtibârın Göstergeleri: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneğinde Bir Yaklaşım", *Avrupa Günlüğü*, S. 1, s. 95-126.
21. "Türk(ie) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler", *İslamiyat*, (Ekim-Aralık 2002), C. 5,S. 4, s. 17-41.ü
22. "Sorunlu Bir Alan: Din Sosyolojisi", *Sorgulanan Sosyoloji*, Eylül Yay., Ankara 2002 [Ayrıca, "Sorunlu Bir Yaklaşım Alanı: Din Sosyolojisi", *Bilgi ve Düşünce*, (2002), S. 1, s. 104-109].
23. "Olağanüstü Durumlar Sosyolojisinde Yöntem Sorunları", *Sosyal Bilimler Kavşağında Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Van Valiliği Yay., İstanbul 1998, s.241-258.
24. "Ağırlıkları Atmak", *İslâmiyât/Kitâbiyât Bülten*, (Nisan-Haziran 2002), S. 3,s.12-13.
25. "Tarabya Buluşması: İtiraf, Keşf ve Hesaplaşma, Güncel Dini Meseleler İstişâre Toplantısı-I Üzerine-", *İslâmiyat*, (Nisan-Haziran 2002), C. V, S. 2, s.187-190.
26. "Alevîlik, Alevîler ve Modernleşme", *Birikim*, (Temmuz 2002), S. 159 s. 87-94.
27. "Tarabya Buluşması: İlâhiyat ve Diyânet", *Türkiye Kültür Araştırmaları Bülteni*,(Ekim 2002), S. 8, s.5-9.

28. "Peygamberlerin Vârisleri Olarak Ülemâ", *Diyânet Aylık Dergi*, (Nisan 2003),S. 148, s. 32-33.
29. "Toplumsal Değişme, Âile ve Yeni Risk Alanları", *Türkiye Günlüğü*, (2002),S. 69, s.94-104.
30. "Sırrı Fâş Eylemek: Alevî(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları, *İslâmiyât*,(Temmuz-Eylül 2003), C. 6, S. 3, s. 173-183.
4. "Kutsal Tarihin Dînî Sosyolojisi", *Avrupa Günlüğü*, 2003, Yıl: 2, Sayı: 2, No: 4, ss. 123-143
5. Yoksulluğun Muğlâk Dinselliği", *Avrupa Günlüğü*, Yıl: 3, Sayı: 1, No: 5, ss. 195-212, 2004.
6. "Der Unklare Diskurs der AKP Der "Politische Islam" im Spannungsfeld zwischen Auflösung und Wachstum", Çev. Hartwig Scheinhardt, *Avrupa Günlüğü Euro-Agenda*, Yıl: IV, Sayı: 7, ss. 231–250, 2005.
7. "Alevi Opening: New Margins, New Values", *Turkish Political Review*, Sayı: Zero (Spring), ss. 88-96, 2010.
8. "Critical Approaches to the PRA", *The Muslim World*, Cilt: 98, Sayı: 2-3 (April), ss. 264-270, 2008.
9. "Alevi Opening: New Margins, New Values", *Turkish Political Review*, Sayı: Zero (Spring), ss. 88-96, 2010.
10. "The Alevi Opening: Concept, Strategy and Process", *Insight Turkey*, Sayı: 11, ss. 165-178, 2010.
12. "Anadolu Aleviliği Üzerine", *Bilimnâme*, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 175-195, 2003.
13. 'İlâhiyat' Nedir?", *Tezkire*, Sayı: 31-32 (Mart-Haziran), ss. 65-74"İhya", "Tecdit" ve "Islah"ın Modern Kullanımları", *Tezkire*, Sayı: 33 (Temmuz-Ağustos), ss. 130-153, 2003.
14. "Sırrı Fâş Eylemek: Alevi(lik) Araştırmalarında Yöntem Sorunları", *İslâmiyat*, Cilt: VI, Sayı: 3 (Temmuz-Eylül), ss. 173-182, 2003.

15. “Güvenliğin Modern Mekânları ve Aleviler”, *Milel ve Nihal* (İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi), Yıl: 1, Sayı: 1 (Aralık), ss. 73-91,2003.
- 16.“Kültürel Mirasın Çeşitliliği ve Seçicilik Sorunu”, *Doğu-Batı*, Yıl: 7, Sayı: 25 (Kasım, Aralık, Ocak), ss. 135-144, 2003.
- 17.“Adalet Kaybı”, *Tezkire*, Sayı: 35 (Kasım-Aralık), ss. 148-155, 2003.
18. “Türk Aydını, İslâm ve İnsan Hakları”, *İnsan Hakları Araştırmaları*, Yıl: 2, Sayı: 2 (Ocak-Mart), ss. 125-132, 2004.
19. “İmam Hatip(li)ler Üzerine -Teolojik Birikimin Modern Kaynakları-”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6 (Nisan), ss. 115-132., 2004.
20. “Müslüman Modernleşmesi Üzerine”, *İslâmiyat*, Cilt: VII, Sayı: 4, ss. 205–216, 2004.
21. “Bazı Öznellikler: Bir Tartışma Kriteri Olarak İmam Hatip Okulları”, *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı: 6 (Güz), ss. 101–106, 2005.
22. “AKP’nin Muğlâk Söylemi: Tahliye ve Tahliye Sarkacında “Siyasal İslâm”, *Tezkire*, Sayı: 41 (Kasım-Ocak), ss. 80–96, 2005.
23. “Türk Modernleşmesinde Dinsel Bir Deneyim: Diyanet İşleri Başkanlığı”, *İslâmiyat*, Cilt: VIII, Sayı: 4 (Ekim-Aralık), ss. 79–82, 2005.
24. “‘Normal Bilim’ ve Hakikat Rejim(ler)i”, *Doğu-Batı*, Sayı: 36 (Şubat-Mart-Nisan), ss. 195–204, 2006.
25. “Konya’da Modernleşme ve Gündelik Hayatın Yeniden Üretimi”, *Şehir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, ss.15–27, 2007.
26. “AKP ve Aleviler -“Yol” ve “Yordam” Arayışı-“, *Finans Politik Ekonomik Yorumlar*, 2 Yıl: 45, Sayı: 516 (Şubat), ss. 8–15, 2008.
27. “Din ve Toplum Arasındaki İlişkileri Anlam(landırm)ak ya da Türkiye’de Din Sosyolojisi Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları- Literatür Dergisi TALİD*, Cilt: VI, Sayı: 11 (Bahar), ss. 587–598, 2008.
28. “Dindarın ve Yoksulun Yaşam Dünyası Aile Odaklı Stratejiler”, *Köprü*, Sayı: 88 (Güz), ss. 147–152, 2004.

29. “Alevilerde Güvenlik Arayışı: Periferi, Getto ve Diaspora”, *Birikim*, Sayı: 178 (Şubat), ss. 81–89, 2004.
30. “Gecikmiş Bir Kimlik Tartışması: Euro İslam”, *Karizma*, Sayı: 24 (Ekim-Aralık), ss.85–95, 2005.
31. “Türkiye’de Laiklik ve Din Eğitimi Reel Politik Güzergâhlar”, *Dem Dergi*, Sayı: 2 (Ekim-Aralık), ss. 6–10, 2007.
32. “Türk Aydını”, *Hece Dergisi*, 2007, Sayı: 132, ss. 127–134, 2007.
33. “Bir Darbeye Ad Koymak ya da Postmodern Darbe”, *Hece Dergisi*, sayı 138-139-140 (Haziran-Temmuz-Ağustos), ss. 55–65, 2008.
34. “Kürt Sorunu Üzerine: Anlamak İçin Yeni Bir Dil Kurmak”, *Birikim*, Sayı: 232–233, ss. 163–170, 2008.
35. “Alevilikte “Aforoz Yetkisi” Kime Ait?”, *Stratejik Düşünce*, (Mart), ss. 47-49, 2010.
36. “Ak Parti: Fırsatlar, Risk ve Beklentiler”, *Stratejik Düşünce*, Sayı: 7 (Haziran), ss. 87-90, 2010.
37. “Sadakat ve İstismar -Türk Siyasetinde Yerlilik Sorunu-“, *Hece Dergisi*, Sayı: 162-164 (Haziran-Ağustos), ss. 26-28, 2010.
38. “Doğan Özlem’in Din Anlayışı”, *Anlama ve Yorum -Doğan Özlem Armağan Kitabı-*, Haz. A. Kadir Çüçen ve diğ., İstanbul, İnkılâp, ss. 297-311, 2004.
39. “60 Öncesi İslâmî Neşriyat -Sin(diril)me, Tahayyül ve Tefekkür-”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce -İslâmcılık-*, İstanbul: İletişim Yay., c. V., 217-235, 2004.
40. “Gündelik Hayat, Modernlik ve Aleviler”, *Aleviler*, Ed. İsmail Engin, Havva Engin, İstanbul: Kitap, ss. 69-76, 2004.
41. “Adalet Kaybı -Bir Durum Analizi-”, *Bülent Tanör Armağanı*, Ed. Öget Öktem Tanör, İstanbul: Legal, ss. 64-645, 2004.
42. “60 Öncesi İslâmî Neşriyat: Sin(diril)me, Tahayyül ve Tefekkür”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce -İslâmcılık-*, İletişim Yay., Cilt: VI, ss. 217-235, 2004.

43. “İnternet ve Sanal Cemaat Tartışmaları”, *İnternet, Toplum, Kültür*, Der. Mutlu Binark, Barış Kılıçbay, Ankara: Epos, ss. 106–117, 2005.
44. “Entegrasyon Politikalarında Yeni Arayışlar: Avrupa İslamı”, *Avrupa’da İslâm*, Ed. Kadir Canatan, 2005, İstanbul: Beyan, ss. 38–66, 2005.
45. “Türkiye’de Gündelik Dinsel Hayatın Dönüşümü”, *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye –Aktörler, Alanlar, Sorunlar*, Ed. Davut Dursun, Burhanettin Duran, Hamza Al, İstanbul: Alfa, ss. 545–570, 2007.
46. “Kutsal Tarihin Dînî Sosyolojisi”, *Tarih Sosyolojisi*, Ed. Ramazan Yelken, Ankara: Vadi, ss. 241–263, 2007.
47. “Anadolu Aleviliği”, *Türkçe Konuşanlar -Orta Asya’dan Balkanlar’a 2000 Yıllık Sanat ve Kültür-*, Ed. Doğan Kuban, Yapım: Ergun Çağatay, İstanbul: Tetragon, Prince Clauss, Fund Library, ss. 247–361, 2007.
48. “Müslüman Modernleşmesi ve Modernite Örneği”, *Bilim Adamlarının Gözüyle Türkiye’de İslam ve Modernite*, Ed. Gönül Pultar, İstanbul: Remzi, ss. 61–95, 2007.
49. “İslam ve Modernizm -“İhya”, Tecdit” ve “İslah”-”, *İslam’a Giriş*, Ed. Mehmet Paçacı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, ss. 604–620, 2008.
50. “Mahalleyi Baskısıyla Hatırlamak”, *Şerif Mardin Okumaları*, Ankara: Doğu-Batı, ss. 123–134, 2008.
52. “Fransa’da Türkler –Din Eksenli Kimlik ve Bütünleşme Sorunları”, *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri*, Der. Didem Danış, Verda İrtiş, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, ss. 121–154, 2008.

Kitap ve Kitap Bölümleri:

1. Türk Aydınının Din Anlayışı, Yapı Kredi yay., İstanbul 1996.
2. Kutsanmış Görüntüler, Nehir Yay., İstanbul 1999 (451 sayfa).
3. Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme, Vadi Yay., Ankara 2002 (184sayfa).
4. *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayınları, 2004.

5. *Alevi Modernleşmesi*, Ankara: Kitabiyat, 2005.
6. *Ara Dönem Din Politikaları*, İstanbul: Küre, 2005.
7. *Sınırları Yoklamak*, İstanbul: Ötüken, 2007.
8. *Alevi Modernleşmesi*, İstanbul: Ufuk Çizgisi, 2008.
9. *Alevi Modernleşmesi*, (3.b.) İstanbul: Timaş, 2010.
10. *Alevi Çalıştayları Nihai Raporu*, Ankara: Devlet Bakanlığı, 2010.

SONUÇ

Türkiye’de din sosyolojisi, yaklaşık bir asırlık bir geçmişinden sonra belirli bir birikime sahip olmuştur. Her şeyden önce bu birikim bütün eksiklerine ve yanlışlarına rağmen değerli kabul edilmelidir.

Türk sosyolojisi ve dolayısıyla din sosyolojisi, baştan itibaren Batı’dan ithal ettiği sosyolojiye sadık kalmakla birlikte bazen onu, Batılı içeriğiyle olduğu gibi aktarmış bazen de kısmi uyarlamalarla Türk toplumuna uyarlama yoluna gitmiştir. Ancak Batı toplumlarının sorunlarını tespit ve çözüm maksadıyla, Batıda üretilmiş olan sosyolojinin, Türk toplumunu anlamaya ve sorunlarını çözmeye yetmeyeceği nedeniyle bu iki yaklaşımın dışında yeni bir tavır geliştirilmesi zorunludur. Baykan’ın deyişiyle Türk toplumunu anlayacak ve sorunlarını çözmeye yardımcı olabilecek sosyoloji, Türk toplumunun gerçeklerinden hareket eden bir Türk sosyolojisi olmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye’de yapılacak olan din sosyolojisi çalışmaları da, sırtını tarihe(Türk tarihine) yaslamalıdır.

Türkiye’de din sosyolojisi çalışmaları daha çok İlahiyat Fakülteleri din sosyolojisi ana bilim dalı çatısı altında gelişimini devam ettirmektedir. Nitekim sosyoloji bölümlerinin çoğunda din sosyolojisinin ders olarak okutulmaması da sosyoloji bölümlerinde din sosyolojisine karşı ilgisizliği göstermektedir. Bu din sosyolojisinin gelişiminde negatif bir unsurdur. Bunun aşılması içinse din sosyolojisi ana bilim dalı ile sosyoloji bölümleri arasında irtibatın kurulması bir zorunluluktur.

Sonuç olarak Türkiye’de, sosyoloji bölümlerinde var olan din sosyolojisine karşı ilgisizlikle birlikte din sosyolojisi ana bilim dallarında yapılan çalışmalar göz önüne alındığında nicel anlamda büyük bir artış söz konusudur.

KAYNAKÇA:

Akyüz, Niyazi, *Türkiye’de Din Sosyolojisinin Geçmişi ve Geleceği*, basılmamış makale.

Aydın, Mustafa, "Türkiye’de Din Sosyolojisi Çalışmaları: Tarihsel Gelişim ve Bazı Yönelimler" *Din Sosyolojisi*, Der. Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, Vadi Yayınları, 3.Basım, Ankara 2007 s.345-378.

Akyüz, Hüseyin, "Hans Freyer", Der. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.439-492

Balakbalar, Muhsin, "Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken" A.Ü.İ.F.D. 1975 C.XX, S.V-XXII

Bayraktar, Levent, "İsmail Hakkı Baltacıoğlu", Der. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.405-438.

Berkes, Niyazi, *Teokrasi ve Laklik*, Adam Yayınları, İstanbul 1997.

Berkes, Niyazi, "*Türkiye’de Çağdaşlaşma*" Yapı Kredi Yayınları, 14.baskı, İstanbul 2009.

Birinci, Ali, "Necmettin Sadık Sadak", Der. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.493-504.

Coşkun, İsmail, "*Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair*", 75.yılında Türkiye’de Sosyoloji, Bağlam Yay., 1.Baskı, İstanbul, 1991.

Çapcıoğlu, İhsan, "Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Din Sosyolojisi Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Araştırma", AÜİF, 2004, S. XLV, C.1, ss. 203–224.

Çapcıoğlu, İhsan, “Türkiye’de Din Sosyolojisi: Tarihsel Arka Plan ve Yeni Gelişmeler” Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi: İlahiyat Özel Sayısı, Nobel Yay., C:2 S:1, Ankara 2009.

Çapcıoğlu, İhsan, “Türkiye’de Akademisyen Din Sosyologları Bibliyografyası”, A.Ü.İ.F. 2003, C.XLIV, Sayı 2, Ankara, ss. 207-255.

Er, İzzet, *Din Sosyolojisi Makaleler*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1998.

Ergun, Doğan *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 1984.

Erjem, Yaşar, “Nilifer Göle” , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.879-904.

Fındıkoğlu, Z. Fahri, “Bizde Dini Sosyoloji ve Tarih Araştırmaları”, Folklor Postası, 1946, S.16, ss.7,8-19.

Fidan, Ali, *Cemil Meriç’e Göre Toplumlarda Dini Hayat*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize 2008.

Fizilok, Rıza, *Ziya Gökalp*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005.

Göle, Nilüfer, *Medeniyet ve Örtünme Modern Mahrem*, Metis Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2008.

Göle, Nilüfer, *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*, Metis Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2000.

Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. Kemal Bek, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2004.

Gökalp, Ziya, *Malta Konferansları*, Haz. Fahrettin Kırzioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 1998.

Günay, Ünver, “Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, 2006/2 509- 542.

Güngör, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 12. Baskı, İstanbul 1998.

Güngör, Erol, *Türkiye'de Misyoner Faaliyetler*, Ötüken Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2007.

Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1978.

Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2004.

Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, 11.Basım, İstanbul 2007.

Güngör, Erol, “Hilmi Ziya Ülken İçin” 1979 Yılı Sosyoloji Konferansları, 17. kitap;

Güngör, Nevin Ergan, “Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu”, , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008,s.629-681.

İçli, Gönül, “Türkiye’de Toplum Bilim Araştırmalarının Gelişimi”, Felsefe Dünyası, Ankara, 2001/1 sayı 33.

İlgen, Abdulkadir, “Sabri F. Ülgener” , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.863-915.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, “Nurettin Topçu” , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.883-820.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Türk Sosyolojisi Tarihine Giriş, Ön Koşullar*, Birey Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2001.

Kasapoğlu, Aytül, 60 Yıllık Gelenek DTCF’de Uygulamalı Sosyoloji 1939-1999, Ümit Yayıncılık, Ankara 1999.

Kayalı, Kurtuluş, “Niyazi Berkes” , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.739-752.

Korkmaz, Abdullah, “Mümtaz Turhan” , Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.703-738.

Kurtkan, Amiran, *Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik*, Kutsun Yayınları, İstanbul 1977.

Mardin, Şerif, *İdeoloji: Toplu Eserleri 3*, 1.Baskı, Ankara 1992.

Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji: Toplu Eserleri 2*, 16.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı/Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1999.

Özer, Ahmet, *Din Eğitimi Açısından Nurettin Topçu’nun Eserlerinde Dindar Tipler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

Özkul, Metin, “Amiran Kurtkan Bilgiseven”, Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.143-173.

Sağlam, Serdar, “Ziya Gökalp”, Der.M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

Sanay, Eyüp, *Hilmi Ziya Ülken’in Fikirlerinin Gelişimi*, Doktora Tezi,1976 Ankara.

Sezer, Baykan, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Kızılelma Yayınları, 1.Basım, İstanbul 2006.

Sezer, Baykan , “Türk Sosyologları Ve Eserleri I", Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi I. Sayı, İstanbul, 1989.

Şentürk Recep “Cemil Meriç”, Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s.985-1027.

Taş, Kemalettin, *Din ve Toplum Karşısında Cemil Meriç*, Artus Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007.

Toplamacıoğlu, Mehmet, “Din Sosyolojisinde Son Gelişmeler”, AÜLF, 1962, Cilt X, s. 49–63.

Uluocak, Şerif, “Şerif Mardin”, Haz. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.175-216.

Ülgener, Sabri, *Toplu Eserleri 3: Zihniyet ve Din İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Derin Yayınları, İstanbul 2006.

Ülgener, Sabri, *Darlık Buhranları ve İslam İktisat Zihniyeti*, Derin Yayınları, İstanbul 2006.

Ülken, Hilmi Ziya, *Dini Sosyoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1943.

Ülken, Hilmi Ziya, *Dini Sosyoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1943.

Ülken, Hilmi Ziya, *Dini Sosyoloji*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1943.

Ülken, Hilmi Ziya, “İntihar1–2”, Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası, Ebu’z Ziya Matbaası, S.2-3, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri*, Felsefe Dünyası, Sayı 28, ss.33–37.

Ülken, Hilmi Ziya, “Dini İçtimaiyat”, Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası, Ebu’z Ziya Matbaası, 1927, S.4, İstanbul, ss.264-271.

Ülken, Hilmi Ziya, “Dini İctimaiyat İtikadın Menşesi Meselesi”, Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası, 1927, S.5, İstanbul, ss.264-271.

Vergili, Ayhan, “Hilmi Ziya Ülken”, Der. M. Çağatay, Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji, Phoenix Yayınları, Ankara 2008, s.597-628.

Yavuz, Sefer, *Sabri F. Ülgener’e Göre Din-İktisat-Ahlak İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.